

رہیافت ۶، احکام روزہ

تہیہ و تدوین: ادارہ پاسخگویی بہ سؤالات دینی

تنظیم و تولید: ادارہ تولیدات فرهنگی

گردآورندگان: حجج اسلام حسین خادم الخمسہ، محمد نخعی و سید محمد ضیایی

ویراستار: سید حمید حیدری ثانی

طرح جلد: گرافیک آسمان

صفحہ آرا: محمود کریم پور

تیراژ: ۲۰۰۰ نسخہ

نوبت چاپ: دوم ۱۳۹۳ - ویراست دوم

نشانی: حرم مطہر امام رضا علیہ السلام، صحن جمہوری اسلامی،

ادارہ پاسخگویی بہ سؤالات دینی

تلفن: ۰۵۱۱ - ۳۲۰۲۰ - ۰۵۱۱ - ۲۲۴۰۶۰۲ - ۰۵۱۱

رایانامہ: epasokh@aqrazavi.org

رہیافت احکام؛ احکام روزہ

ویژہ استادان
پاسخگویی بہ سؤالات شرعی

پیشگفتار:

قال الرضا عليه السلام: رحم الله عبداً أحيأ أمرنا فقلت له: و كيف يحيى أمركم؟ قال: يتعلم علومنا و يعلمها الناس...^۱

عبدالسلام می گوید از امام رضا عليه السلام شنیدم که می فرمود: «خداوند رحمت کند هر آن کس را که امر ما را زنده می کند.» به ایشان گفتم: «چگونه امر شما را احیا می کند؟» فرمود: «علوم ما را فرا می گیرد و آن را به مردم تعلیم می دهد...»

«اداره پاسخ گویی به سؤالات دینی» مفتخر است در راستای رسالت خود مبنی بر اشاعه فرهنگ تشیع و پاسخ گویی به سؤالات شرعی مردم در این حوزه گسترده از دین، محتوای پیش رو را به استادان فرهیخته تقدیم کند. در این نوشتار تلاش کرده ایم علاوه بر دادن اطلاعات و محتوای غنی، پاسخی مناسب با محتوایی یکسان در اختیار استادان قرار دهیم تا از تعدد جواب و تشویش خاطر مراجعان و سؤال کنندگان جلوگیری شود.

تلخیص کتاب های تخصصی موجود در این حوزه و جمع بندی جواب ها و بی نیاز کردن استادان از رجوع به منابع پرشمار در هنگام پاسخ گویی، از اهداف اصلی تهیه و تنظیم این قبیل نوشتارهاست. برای رسیدن به این مهم،

۱. شیخ صدوق، عیون اخبار الرضا عليه السلام، ج ۲، ص ۲۵۷، ح ۶۹.

کارگروهی از استادان و کارشناسان فرهیخته این اداره موضوع پیشنهادی را موشکافانه بررسی می‌کنند و محصول تلاش خویش را به داوری و نظارت هیئت علمی می‌گذارند.

این مجموعه کتاب‌ها در چهار دسته موضوعی تدوین و ارائه می‌شود: رهیافت احکام، رهیافت اعتقادی، رهیافت تربیتی و رهیافت ترکیبی (مربک از هر سه موضوع). بی‌شک بررسی دقیق و نگاه نقادانه شما فرهیخته گران‌قدر، ما را در جهت بهبود این مجموعه یاری خواهد کرد.

جبهه خضوع به درگاه قدسی احدیت می‌ساییم که توفیق خدمت در بارگاه ملکوتی و سراسر نور حضرت رضا علیه السلام را ارزانی مان فرمود. امید است بتوانیم به پاس این افتخار و با استعانت از آن امام همام علیه السلام، به مصداق روایت نورانی فوق، جرعه‌ای از علم حقیقی بنوشیم و به تشنگان راستین آن بنوشانیم.

اداره پاسخ‌گویی به سوالات دینی

فهرست

- پیشگفتار: ۵
درآمد: ۱۵

فصل اول:

- تعریف روزه و اقسام آن ۱۷

فصل دوم:

- شروط وجوب روزه ۲۱

فصل سوم:

- شروط صحت روزه ۲۵

- بررسی بعضی از شروط وجوب و صحت ۲۷

- اسلام ۲۷

- قضای روزه کافر، مرتد، سنی ۲۸

- مسلمان شدن کافر در بین روز ۲۸

- بلوغ ۳۰

- آماده سازی کودکان برای روزه، قبل از بلوغ ۳۰

- بلوغ بعد از اذان صبح ۳۰

- عقل و هوشیاری ۳۱

- صحت روزه افراد مست یا مجنون یا بیهوش ۳۱

- به هوش آمدن مست در بین روز ۳۱

- حکم روزه افراد مجنون ۳۲

- حکم روزه افراد بیهوش ۳۳

- ضرر نداشتن (روزه گرفتن ضرر نداشته باشد) ۳۴

- روزه دخترچه یا کسانی که کارهای سخت دارند ۳۶

- وجوب خوردن سحری مقوی برای دخترچه ۳۷

- قضای روزه دخترچه در صورت عدم توانایی تا سال بعد ۳۸

- روزه افراد معتاد ۳۹

- گفتار پزشک مبنی بر ضرر داشتن روزه یا ضرر نداشتن آن ۳۹

- روزه بیمار با علم به ضرر و کشف خلاف آن ۳۹

- روزه بیمار با علم به عدم ضرر و کشف خلاف آن ۴۰

- خوب شدن مریض قبل از ظهر ۴۱

- خوب شدن مریض بعد از ظهر ۴۲

- کسانی که روزه بر آن ها واجب نیست ۴۲

- سالمند ۴۳

- بیماری عطش..... ۴۴
- زن حامله ۴۵
- زن شیرده ۴۶
- خلاصهٔ اقوال فقها دربارهٔ فدیةٔ زن حامل مقرب و زن شیرده ... ۴۷
- به‌جانی‌آوردن روزه‌ها توسط زن شیرده یا حامله ۴۸
- روزهٔ زن شیرده با وجود شیرخشک یا مرضعه ۴۹
- ضرر بر عِزْض و مال یا تزاحم با واجب دیگر..... ۵۰
- حکم گرفتن روزه در صورت ضرر بر عِزْض و مال ۵۰
- نیت روزه همراه با قصد قربت و اخلاص ۵۱
- نیت روزه ۵۱
- یوم‌الشک ۵۲
- نیت روزهٔ یوم‌الشک ۵۲
- مشخص شدن ماه مبارک در یوم‌الشک ۵۳
- نیت روز اول در روز دوم ۵۴
- نیت روزهٔ غیر ماه رمضان در ماه رمضان ۵۴
- انتهای نیت روزه در حالت عادی ۵۵
- انتهای نیت روزهٔ ماه رمضان برای معذور ۵۷
- انتهای نیت روزهٔ واجب معین برای معذور ۵۹
- انتهای نیت روزهٔ نیابتی ۵۹
- تأخیر افطار ۶۰
- خواب یک روز کامل ۶۱
- نیت روزهٔ مستحبی با داشتن روزهٔ قضا ۶۱
- فراموشی روزهٔ قضا و گرفتن روزهٔ مستحبی ۶۲
- نیت روزهٔ مستحبی با داشتن روزهٔ استیجاری ۶۲
- نیت روزهٔ مستحبی با داشتن روزهٔ واجب غیر قضای ماه رمضان ... ۶۳
- نیت روزهٔ مستحبی با داشتن روزهٔ قضای پدر ۶۳
- نیت روزهٔ مستحبی با داشتن روزهٔ نذر معین ۶۴
- نیت روزهٔ نیابتی با داشتن روزهٔ قضا ۶۴
- نیت روزهٔ نذر با داشتن روزهٔ قضا ۶۵
- نذر روزه در سفر با داشتن روزهٔ قضا ۶۶
- نیت قطع ۶۶
- نیت قاطع ۶۷
- تردید در نیت قطع ۶۹
- تردید در نیت قاطع ۶۹
- عدول از یک روزه به روزهٔ دیگر..... ۷۰
- حالاتی که مستحب است انسان از مقدرات روزه خودداری کند ... ۷۰
- تظاهر به روزه‌خواری ۷۱

فصل چهارم:

مفطرات روزه ۷۳

اولین مفطرت: خوردن و آشامیدن ۷۶

۷۶ ..... خوردن تربت و چیز بسیار کوچک

۷۶ ..... مسواک زدن و ماندن آن بین روز

۷۷ ..... استهلاک در آب دهان

۷۷ ..... استهلاک عمدی

۷۸ ..... مسواک نکردن در شب

۷۹ ..... آب جمع شده در دهان

۷۹ ..... اخلاط سر و سینه

۸۰ ..... قطره بینی و گوش و چشم

۸۱ ..... انفیه

۸۱ ..... تزریقات

۸۲ ..... مضمضه کردن آب برای وضو

۸۲ ..... مضمضه کردن آب برای غیر وضو

۸۳ ..... فرورفتن غیراختیاری آب در هنگام مضمضه کردن

۸۴ ..... مضمضه کردن با غیر آب یا داخل کردن اشیای دیگر در دهان

۸۴ ..... فرورفتن غیراختیاری آب از طریق بینی

۸۴ ..... فرورفتن غیر آب از طریق دهان

۸۵ ..... جویدن آدامس

۸۶ ..... ناس و داروی زیربانی

۸۶ ..... وارد کردن انگشت به حلق

۸۷ ..... آندوسکپی

۸۷ ..... اقسام کرم ها

دومین مفطرت: جماع ۸۷

۸۷ ..... دخول بدون انزال

۸۸ ..... شک در دخول

۸۸ ..... دخول غیرآلت

۸۸ ..... اجبار یکی از زوجین دیگری را به جماع یا غیرجماع

۹۰ ..... اجبار مرد، زن اجنبیه را به زنا

۹۰ ..... جماع اختیاری پس از اجبار

۹۱ ..... اکراه به جماع یا غیرجماع

۹۲ ..... جماع در حال فراموشی

۹۲ ..... تفخیز

سومین مفطرت: استمنا ۹۴

۹۴ ..... تعریف استمنا

۹۴ ..... استمنا بدون خروج منی

- ۹۴ ..... ملاک منی
- ۹۷ ..... نگاه شهوت آلود
- ۹۷ ..... استمنای زنان و مردان
- ۹۷ ..... خوابیدن در روز با علم به احتلام
- ۹۸ ..... بیدار شدن در هنگام خروج منی
- ۹۸ ..... خروج منی شخص محتلم با ادرار یا استبرا
- ۹۹ ..... لزوم ادرار قبل از غسل برای محتلمی که
- ۹۹ ..... خروج منی شخص غیرمحتلم با ادرار
- ۱۰۰ ..... غسل نکردن برای احتلام در روز
- ۱۰۱ ..... چهارمین مفطر: بقای بر جنابت تا اذان صبح**
- ۱۰۱ ..... بقای بر جنابت در روزه‌های مختلف
- ۱۰۵ ..... شک در بقای بر جنابت به سبب شک در انجام غسل
- ۱۰۵ ..... شروع اذان در وسط غسل
- ۱۰۶ ..... جنب شدن با تخیل داشتن وقت برای غسل
- ۱۰۶ ..... جنب شدن بدون داشتن وقت برای تیمم
- ۱۰۶ ..... تأخیر عمدی غسل جنابت و تیمم کردن در تنگی وقت
- ۱۰۷ ..... کفایت تیمم بدل از غسل برای نماز
- ۱۰۸ ..... حکم خوابیدن جنب با احتمال بیداری
- ۱۰۹ ..... انواع خواب‌ها
- ۱۱۰ ..... خواب ماندن جنب همراه تصمیم بر غسل کردن
- ۱۱۰ ..... الف. خواب اول
- ۱۱۰ ..... ب. خواب غیر اول
- ۱۱۱ ..... خواب ماندن جنب همراه با علم به بیدار نشدن
- ۱۱۲ ..... آگاه شدن محتلم از جنابتش بعد از اذان صبح
- ۱۱۴ ..... پنجمین مفطر: بقای بر حیض و نفاس**
- ۱۱۴ ..... پاک شدن از حیض و نفاس
- ۱۱۴ ..... بقای عمدی بر حیض و نفاس
- ۱۱۶ ..... بقای غیر عمدی بر حیض و نفاس
- ۱۱۶ ..... بقای بر حیض و نفاس به سبب فراموش کردن غسل
- ۱۱۷ ..... تأخیر عمدی غسل حیض و نفاس و انجام تیمم در تنگی وقت
- ۱۱۷ ..... پاک شدن از حیض و نفاس بعد از اذان صبح
- ۱۱۸ ..... روزه فاقد الطهورین
- ۱۱۸ ..... روزه مستحاضه
- ۱۲۰ ..... خوردن قرص برای جلوگیری از عادت ماهانه
- ۱۲۰ ..... یائسگی در زن‌ها
- ۱۲۱ ..... سن بلوغ در دخترها
- ۱۲۱ ..... سن یائسگی در زن‌ها

- ۱۲۳ ..... شک در سن یائسگی
- ۱۲۳ ..... هشتمین مفطر: دروغ بستن به خدا و پیامبر و اهل بیت علیهم السلام
- ۱۲۳ ..... نوع دروغ
- ۱۲۴ ..... قصد دروغ نداشته است؛ ولی در واقع دروغ بوده
- ۱۲۵ ..... قصد دروغ داشته است؛ ولی در واقع دروغ نبوده
- ۱۲۵ ..... تصدیق و تکذیب
- ۱۲۶ ..... نقل حدیث
- ۱۲۶ ..... غلط خواندن قرآن
- ۱۲۷ ..... هفتمین مفطر: رساندن عمدی غبار به حلق
- ۱۲۷ ..... نوع غبار
- ۱۲۸ ..... شغل‌هایی که در آن‌ها گرد و غبار غلیظ وجود دارد
- ۱۲۹ ..... دود سیگار و دخانیات
- ۱۲۹ ..... دود ماشین و مانند آن
- ۱۳۰ ..... بخار آب
- ۱۳۰ ..... فرورفتن غبار یا دود یا بخار یا مانند این‌ها بر اثر مواظب نبودن
- ۱۳۱ ..... عطر و ادکلن
- ۱۳۱ ..... سالبوتامبول (داروی تنگی نفس)
- ۱۳۳ ..... هشتمین مفطر: فروبردن سر در آب
- ۱۳۳ ..... غواصی
- ۱۳۵ ..... فروبردن تمام سر در غیر آب مطلق
- ۱۳۵ ..... فروبردن سر در آب به قصد غسل
- ۱۳۶ ..... نهمین مفطر: اماله کردن
- ۱۳۶ ..... شیاف مایع
- ۱۳۶ ..... استعمال شیاف جامد
- ۱۳۷ ..... استعمال شیاف مشکوک بین جامد یا مایع
- ۱۳۸ ..... داخل کردن آب در قبل یا دبر
- ۱۳۸ ..... دهمین مفطر: قی کردن
- ۱۳۹ ..... آروغ زدن

فصل پنجم:

- ۱۴۱ ..... احکام روزه قضا
- ۱۴۳ ..... جایی که قضا و کفاره هیچ کدام واجب نیست
- ۱۴۴ ..... مفطراتی که فقط موجب ثبوت قضا می‌شوند و کفاره ندارند
- ۱۴۶ ..... نماز و روزه کسانی که در قطب و مانند آن هستند
- ۱۴۸ ..... نماز و روزه کسانی که روزها یا شب‌های طولانی دارند
- ۱۵۰ ..... انجام مفطر با تحقیق یا بدون تحقیق در اینکه صبح
- ۱۵۱ ..... اعتماد به ساعت یا رادیو

- ۱۵۲ ..... افطار به واسطه تاریکی در هوای صاف
- ۱۵۳ ..... افطار به واسطه تاریکی در هوای ابری
- ۱۵۴ ..... اعتماد به گفته دیگران
- ۱۵۴ ..... کسی بگوید صبح نشده است و انسان به گفته او
- ۱۵۴ ..... کسی بگوید صبح شده است، ولی از گفته او یقین
- ۱۵۴ ..... کسی بگوید مغرب شده است
- ۱۵۵ ..... افطار به سبب تقیه
- ۱۵۶ ..... افطار به علت بیماری
- ۱۵۷ ..... افطار به علت عذری غیر از بیماری و حیض و نفاس مثل سفر
- ۱۵۸ ..... عدم وجوب فوری روزه قضا
- ۱۵۹ ..... افطار عمدی روزه قضا
- ۱۶۰ ..... افطار عمدی روزه قضای استیجاری
- ۱۶۰ ..... افطار عمدی روزه واجب موسع
- ۱۶۱ ..... ترتیب به جا آوردن روزه قضا
- ۱۶۱ ..... معین نکردن روزه قضا
- ۱۶۲ ..... رعایت موالات در روزه‌های قضا
- ۱۶۲ ..... فراموشی تعداد روزه‌های قضا
- ۱۶۴ ..... نیت مافی الذمه در قضای روزه
- ۱۶۴ ..... عدم تمکن از گرفتن روزه قضا
- ۱۶۵ ..... روزه‌های فوت شده والدین
- ۱۶۵ ..... روزه‌های فوت شده پدر
- ۱۶۹ ..... منظور از پسر بزرگ تر
- ۱۶۹ ..... به جا آوردن روزه‌های پدر توسط غیرپسر بزرگ تر
- ۱۷۰ ..... پرداخت ۷۵۰ گرم طعام به جای گرفتن روزه‌های پدر
- ۱۷۰ ..... روزه‌های فوت شده مادر

فصل ششم:

- ۱۷۳ ..... **کفاره روزه و روزه کفاره**
- ۱۷۵ ..... شروط وجوب کفاره
- ۱۷۵ ..... وجوب کفاره بر جاهل به مفطرت
- ۱۷۶ ..... وجوب کفاره بر جاهل به مفطرت همراه علم به
- ۱۷۷ ..... روزه‌های کفاره دار
- ۱۷۷ ..... کفاره روزه نذر و قسم معین و روزه اعتکاف
- ۱۷۸ ..... مفطرات کفاره دار
- ۱۷۹ ..... خلاصه نظرهای مراجع عظام تقلید درباره وجوب کفاره
- ۱۸۰ ..... **کفاره جمع**
- ۱۸۰ ..... نسبت دادن دروغ به خدا و

- ۱۸۱..... مفرطاتی که حرام هم هستند غیر از دروغ
- ۱۸۲..... انجام کار حرام پس از بطلان روزه به حلال
- ۱۸۲..... تکرار کفاره با تکرار مفطر
- ۱۸۳..... معیار زمانی در وجوب کفاره
- ۱۸۴..... چگونگی پرداخت کفاره (نوع کفاره) و چگونگی ادای کفاره‌ها..
- ۱۸۸..... اشباع در کفاره فدیة و کفاره تأخیر
- ۱۸۹..... پرداخت چند کفاره تأخیر به یک فقیر
- ۱۸۹..... پرداخت کفاره به کمتر از شصت فقیر
- ۱۹۰..... کیفیت ۶۰ روز روزه کفاره
- ۱۸۸..... لزوم رعایت استمرار در روزه‌های پی در پی
- ۱۹۳..... برخی از احکام کفاره
- ۱۹۳..... تأخیر روزه کفاره
- ۱۹۳..... تصرف در کفاره توسط فقیر
- ۱۹۳..... دادن کفاره غیرهاشمی به هاشمی
- ۱۹۴..... جنس کفاره
- ۱۹۶..... دادن پول در کفاره به جای غذا یا به جای لباس
- ۱۹۶..... پرداخت کفاره واجب النفقه
- ۱۹۶..... پرداخت کفاره از طرف شخص دیگر
- ۱۹۷..... پرداخت کفاره به واجب النفقه
- ۱۹۹..... حدوث عذر بعد از افطار عمدی
- ۱۹۹..... مسافرت بعد از افطار عمدی
- ۲۰۰..... پیش آمدن عذر قهری بعد از افطار عمدی

فصل هفتم:

- ۲۰۱..... روزه‌های حرام
- ۲۰۳..... روزه مستحبی زن، بدون اذن شوهر
- ۲۰۴..... روزه مستحبی زن با نهي شوهر
- ۲۰۴..... روزه واجب غیرمعین زن بدون اذن شوهر
- ۲۰۵..... روزه واجب غیرمعین زن همراه نهي شوهر
- ۲۰۵..... روزه مستحبی اولاد، با اذیت شدن پدر یا مادر
- ۲۰۶..... روزه مستحبی اولاد با جلوگیری پدر یا مادر
- ۲۰۶..... روزه مستحبی اولاد، بدون اجازه پدر یا مادر

فصل هشتم:

- ۲۰۷..... روزه‌های مستحب
- ۲۱۰..... افطار روزه مستحبی

فصل نهم:

روزه‌های مکروه ۲۱۱

فصل دهم:

احکام روزه مسافر..... ۲۱۵

حکم روزه طلب حاجت در مدینه برای شخص مسافر.. ۲۱۷

نیت روزه مستحبی با داشتن روزه قضا برای مسافر در مدینه .. ۲۱۸

حکم روزه در حالت جمع بین قصر و تمام ۲۱۹

روزه نذری در سفر ۲۱۹

برخی از شروط دخیل در صحت نذر روزه مستحبی در سفر . ۲۲۰

مسافرت رفتن در روزه نذر معین ۲۲۲

مسافرت قبل از ظهر ۲۲۲

مسافرت بعد از ظهر ۲۲۳

رسیدن مسافر به وطن و محل اقامت، بعد از ظهر ... ۲۲۳

رسیدن مسافر به وطن قبل از ظهر..... ۲۲۴

شک در رسیدن به وطن قبل از ظهر..... ۲۲۴

معیار مکانی جواز افطار روزه و عدم جواز آن برای فرد مسافر... ۲۲۵

رسیدن مسافر به حد ترخص ۲۲۵

جهل به بطلان روزه مسافر..... ۲۲۶

فراموشی بطلان روزه مسافر ۲۲۷

فصل یازدهم:

چگونگی تشکیل هلال ۲۲۹

راه‌های ثابت شدن اول ماه ۲۳۲

اولین طریق: دیدن ماه ۲۳۲

دومین طریق: یقین یا اطمینان عقلایی ۲۳۳

سومین طریق: شهادت دو مرد عادل ۲۳۳

چهارمین طریق: گذشتن سی روز از اول ماه ۲۳۴

پنجمین طریق: حکم حاکم ۲۳۴

اموری که اول ماه به واسطه آن‌ها ثابت نمی‌شود..... ۲۳۵

۱. تقویم و محاسبات نجومی ۲۳۶

۲. شکل ظاهری هلال یا دیر غروب کردن آن ۲۳۶

۳. رؤیت ماه قبل از زوال ۲۳۶

۴. رؤیت ماه بعد از زوال ۲۳۷

۵. طوق داربودن ماه ۲۳۸

مروری بر بحث اتحاد افق..... ۲۳۸

اتحاد و اختلاف افق‌ها ۲۳۸

منظور از اتحاد افق ۲۳۹

درآمد:

مجموعه پیش رو با عنوان «احکام روزه»، در قالب رهیافت احکام تقدیم می‌شود. این نسخه، ویرایش دوم کتابی با همین عنوان از مجموعه رهیافت است. مستندات که در این کتاب از آن‌ها استفاده شده و استادان را از مراجعه به آن‌ها بی‌نیاز کرده است، عبارت‌اند از: العروة الوثقی، تحریر الوسيلة، منهاج الصالحین، توضیح المسائل و استفتائات مراجع عظام تقلید: حضرت امام، رهبر معظم انقلاب، آیت‌الله خویی، آیت‌الله گلپایگانی، آیت‌الله اراکی، آیت‌الله تبریزی، آیت‌الله فاضل، آیت‌الله بهجت، آیت‌الله صافی، آیت‌الله مکارم، آیت‌الله سیستانی، آیت‌الله وحید، آیت‌الله نوری همدانی و آیت‌الله شبیری زنجانی. تمامی استفتائات از کتاب‌ها یا سایت‌های معتبر مراجع عظام استفاده شده است. در صورت نیاز به استفتای جدید نیز هیئت علمی این استفتا را انجام داده و استفتائات یادشده، در این واحد موجود است.

ویرایش دوم این کتاب، حاصل تلاش استادان و اعضای هیئت علمی اداره پاسخ‌گویی به سؤالات دینی، حجج اسلام حسین خادم‌الخمسه و محمد نخعی و سیدمحمد ضیایی است. سپاسمند تلاش این عزیزان بوده و امیدواریم خداوند در سایه لطف خویش، توفیق خدمت بیشتر را به ایشان عنایت فرماید.

فصل اول:
تعریف روزه و اقسام آن

• روزه چیست و بر چند قسم است؟^۱

روزه یعنی شخص تصمیم داشته باشد برای انجام دادن فرمان خداوند، از اذان صبح تا مغرب^۲ کاری انجام ندهد که روزه را باطل می‌کند.^۳ روزه چهار قسم است: الف. روزه واجب؛ ب. روزه مستحب؛ ج. روزه حرام؛ د. روزه مکروه.

اما روزه‌های واجب اقسامی دارد، از جمله:

۱. روزه ماه مبارک رمضان؛
۲. روزه قضا؛
۳. روزه کفاره؛
۴. روزه‌ای که به واسطه نذر یا عهد یا قسم واجب شده است؛
۵. روزه‌ای که به واسطه اجاره یا شرط ضمن عقد واجب شده است؛^۴
۶. روزه عوض از قربانی حج تمتع که توضیح

۱. عروة الوثقی، ابتدای کتاب صوم.

۲. درباره اینکه انتهای وقت روزه غروب است یا مغرب، در مبحث نیت می‌آید.

۳. از باب مقدمه علمی، برای اینکه فرد یقین کند تمام مدت اذان صبح تا مغرب را روزه بوده است، باید مقدار کمی پیش از اذان صبح و مقدار اندکی هم بعد از مغرب، از انجام دادن کاری که روزه را باطل می‌کند، خودداری کند. گفتنی است وجوب امساک لحظه‌ای قبل از اذان صبح، به جهت رعایت مقدمه علمی، به شخصی اختصاص دارد که زمان دقیق اذان صبح و طلوع فجر را می‌داند و شامل شخصی نمی‌شود که زمان اذان صبح را نمی‌داند و شک دارد که فجر طلوع کرده است یا نه. بر این شخص دوم، واجب نیست تا زمانی که یقین یا اطمینان نکرده یا به طریق شرعی مُحَرَز نشده که روز (طلوع فجر) فرا رسیده است، از ارتکاب مفطرات اجتناب کند؛ مگر اینکه شخص بداند اگر امساک مذکور را رعایت نکند، خوردن یا آشامیدن وی مثلاً هر چند در بعضی از روزهایی که روزه بر او واجب است، بعد از اذان صبح واقع می‌شود که در این صورت رعایت احتیاط مذکور لازم است. اما درباره فردی که شک دارد مغرب شده است یا نه، در هر حال، باید از ارتکاب مفطرات تا زمانی که یقین یا اطمینان نکرده یا به طریق شرعی مُحَرَز نشده که شب فرا رسیده است، اجتناب کند (نک: عروة الوثقی، فصل فی الزمان الذی یصح الصوم).

۴. بحث آن در سؤال ۵۰ و ۱۶۹ می‌آید.

- آن در بحث روزه مسافر می آید؛
۰۷. روزه روز سوم ایام اعتکاف؛
۰۸. روزه های فوت شده پدر که بر عهده پسر
بزرگ تر است.^۱

---

۱. بحث آن در سؤال ۱۷۸ و ۱۷۹ می آید.

فصل دوم:
شروط وجوب روزه

● بر هر انسانی واجب است ماه مبارک رمضان را با تحقق شروطی روزه بگیرد. آن شروط چیست؟

شروط وجوب روزه از قرار زیر است:^۱

۱. بالغ باشد؛

۲. عاقل باشد؛

۳. بیهوش نباشد؛

۴. زن از حیض و نفاس پاک باشد؛

۵. روزه برای او ضرر نداشته باشد؛

۶. محذور شرعی دیگری بر روزه گرفتن

مترتب نشود؛

۷. مسافر نباشد؛

۸. فرد از جمله کسانی نباشد که رخصت در

افطار دارند.

فصل سوم:
شروط صحت روزه

برای اینکه روزه ماه مبارک رمضان صحیح باشد و به قضا، چه قضای حقیقی و چه قضا از باب عقوبت، نیاز نداشته باشد، باید انسان شروط زیر را داشته باشد (مشهور):^۱

۱. مسلمان باشد؛
۲. مجنون نباشد؛
۳. مست نباشد؛
۴. بیهوش نباشد؛
۵. زن از حیض و نفاس پاک باشد؛
۶. روزه برای او ضرر نداشته باشد؛
۷. مسافر نباشد؛
۸. نیت روزه، توأم با قصد قربت و اخلاص داشته باشد؛
۹. مفطرات روزه را ترک کند.

بررسی بعضی از شروط وجوب و صحت

اسلام

● اگر کافری مرتد یا سنی روزه بگیرند، روزه‌هایشان صحیح است؟^۲

روزه از فرد کافر و مرتد صحیح نیست؛ ولی سنی اگر برطبق مذهب خودش صحیح گرفته است، حال که شیعه شده است، لازم نیست دوباره آن‌ها را به جا آورد (مشهور). همچنین اگر با قصد قربت در همان زمان

۱. عروة الوثقی، فصل فی شرائط صحة الصوم.

۲. عروة الوثقی، فصل فی شرائط صحه الصوم و فصل فی احکام القضا، مسئله ۴؛

بهجت، وسیلة النجاة، مسئله ۱۱۶۷.

برطبق مذهب حقه اثناعشریه روزه گرفته باشد، حال که شیعه شده است، لازم نیست دوباره آن‌ها را به جا آورد (حضرت امام و آیات عظام سیستانی، مکارم، بهجت و نوری).

قضای روزه کافر، مرتد، سنی

• اگر شخص کافر یا مرتد، مسلمان شود یا شخصی که سنی بوده است، شیعه شود؛ روزه‌هایی که از او فوت شده است، قضا دارد؟^۱ روزه‌های فوت شده ایام کفرش^۲ قضا ندارد؛ به خلاف سنی و مرتد (فطری و ملی)^۳ که باید همه روزه‌های فوت شده را قضا کند (مشهور).

مسلمان شدن کافر در بین روز

• اگر کافر در روز ماه رمضان مسلمان شود و اذان صبح تا آن وقت، کاری انجام نداده باشد که روزه را باطل می‌کند، وظیفه اش چیست؟^۴ الف. قبل از ظهر اسلام آورده است، درحالی که

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۶۹۵.

۲. وجوب القضاء علی الکافر و عدم وجوبه مبنی علی کون الکفار مکلفین بالفروع و عدمه (مدارک تحریر الوسیلة، الصوم، ص ۳۲۲).

۳. لا یخفی: أن الأدلة القائمة علی سقوط القضاء عن الکافر لا تشمل المرتد؛ لانصرافها إلی الکافر الأصلي و لو من جهة فهم الأصحاب. و لا فرق فی المرتد بین الفطری و الملی. إن قلت: إن المرتد الفطری لا تقبل منه التوبة؛ فلا یتمکن من القضاء؛ لکونه محکوماً بالقتل. قلت: المرتد الفطری لا تقبل توبته ظاهراً أی لا ترتفع آثار الارتداد بالتوبة؛ من القتل و بینونة الزوجة و تقسیم التركة بین الورثة و أما قبول توبته واقعاً بمعنی کونه مشمولاً لعفو ربّه الغفور الرحیم فلا مانع منه؛ و حیثنذی یتوجب علیه قضاء ما فات منه حال ارتداده ما دام حیاً و لم یقتل (مدارک تحریر الوسیلة، الصوم، ص ۳۲۵).

۴. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۵۶۶ و ۱۶۹۵ و ۱۷۴۹؛ وحید و خوبی، منهاج الصالحین، شرائط صحة الصوم؛ بهجت، وسیلة النجاة، مسئله ۱۱۳۹؛ استفتای خصوصی کتبی از آیت الله صافی؛ صافی، رساله عملیه، چاپ جدید، مسئله ۱۵۷۵ و ۱۷۰۴.

تا آن موقع مفطری انجام نداده است:

نمی‌تواند روزه بگیرد و امساک در بقیه روزه هم واجب نیست و قضا هم ندارد (حضرت امام و آیت‌الله گلپایگانی).

در صورتی که مفطری انجام نداده باشد، به احتیاط واجب باید نیت روزه کند و روزه را تمام کند و اگر آن روز را روزه نگیرد، قضای آن را به جا آورد (آیت‌الله صافی).

به احتیاط واجب، باید نیت روزه کند و روزه را تمام کند و اگر آن روز را روزه نگیرد، قضای آن را به جا آورد (آیات عظام تبریزی، مکارم، فاضل و زنجانی).

به احتیاط واجب، به قصد مافی‌الذمه تا آخر روز امساک کند و اگر آن روز را امساک نکرد، قضای آن را به جا آورد (آیت‌الله سیستانی).
به احتیاط واجب، تا آخر روز از مبطلات روزه پرهیز کند (آیت‌الله اراکی).

روزه آن روز صحیح نیست و امساک هم در بقیه روزه واجب نیست (آیات عظام خویی و وحید).

به احتیاط مستحب، نیت روزه کرده و روزه را تمام کند (آیت‌الله بهجت).

ب. بعد از ظهر اسلام آورده است:
روزه آن روز واجب نبوده و امساک هم در بقیه روزه واجب نیست (مشهور).

به احتیاط واجب، به قصد مافی‌الذمه تا آخر روز امساک کند و اگر آن روز را امساک نکرد، قضای آن را به جا آورد (آیت‌الله سیستانی).

بلوغ

- آیا روزه بچه نابالغ مشروعیت دارد؟^۱
روزه بچه ممیز نابالغ مشروع و صحیح است؛ ولی واجب نیست (تمام مراجع عظام تقلید).

آماده‌سازی کودکان برای روزه، قبل از بلوغ

مستحب است پسران و دخترانی را که هنوز به سن بلوغ نرسیده‌اند، برحسب طاقتشان، به روزه امر کنند: به اینکه برای مدت نصف روز یا کمتر یا بیشتر امساک کنند تا تدریجاً توانایی روزه گرفتن کامل را پیدا کرده و به روزه گرفتن عادت کنند (حضرت امام و آیات عظام خویی، گلپایگانی، فاضل، نوری، مکارم و سیستانی)^۲.

بلوغ بعد از اذان صبح

- اگر شخص بعد از اذان صبح بالغ شود، آیا واجب است روزه آن روز را بگیرد؟^۴
روزه آن روز و همچنین امساک از مفطرات تا آخر روز بر او واجب نیست و قضا هم ندارد (حضرت امام و آیات عظام خویی، تبریزی، فاضل، سیستانی، زنجانی و وحید).
- اگر پیش از ظهر بالغ شود و مفطری به جا نیاورده باشد، بنا بر احتیاط واجب، آن روز

۱. عروة الوثقی، فصل فی شرائط صحة الصوم، مسئله ۲.

۲. آیت‌الله سیستانی درباره پسران می‌فرماید: «در پسران از هفت سال به بعد مستحب است.»

۳. عروة الوثقی، فصل فی شرائط صحة الصوم، مسئله ۲.

۴. عروة الوثقی، فصل فی شرائط صحة الصوم، مسئله ۲ و فصل فی احکام القضاء و فصل فی اقسام الصوم، مسئله ۳، الخامس؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۵۶۲؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۵۷۰.

را قصد روزه کرده و تمام کند (آیات عظام گلپایگانی و صافی).

اگر پیش از ظهر بالغ شود و از اول صبح نیت روزه نداشته باشد، بنا بر احتیاط واجب، آن روز را قصد روزه کرده و تمام کند و بعداً قضای آن روز را نیز بگیرد؛ ولی اگر از اول صبح نیت روزه داشته باشد، روزه آن روز او صحیح است و قضا ندارد (آیت الله بهجت).

اگر تا آن موقع مفطری به جا نیاورده باشد، بنا بر احتیاط واجب، آن روز را قصد روزه کرده و تمام کرده و بعد هم قضا کند (آیت الله مکارم).
اگر تا آن موقع، مفطری به جا نیاورده باشد، روزه آن روز واجب است (آیت الله اراکی).

عقل و هوشیاری

صحت روزه افراد مست یا مجنون یا بیهوش

• آیا روزه فرد مست یا مجنون یا بیهوش صحیح است؟^۱

در صورتی که به نیت معتبر در روزه اخلاص وارد شود، صحیح نیست (مشهور).

به هوش آمدن مست در بین روز

• اگر فرد پیش از اذان صبح نیت روزه کند، سپس مست شود و در بین روز به هوش آید، وظیفه اش چیست؟

احتیاط واجب این است که روزه آن روز را

۱. عروة الوثقی، فصل فی شرائط صحة الصوم، الثانی.

تمام کند و قضای آن را هم به جا آورد (حضرت امام و آیات عظام خویی، گلپایگانی، فاضل، سیستانی و مکارم).^۱

حکم روزه افراد مجنون

• حکم روزه مجنون چیست؟

الف. کل روز مجنون است:^۲ اگر فرد، مجنون شده و عارضه مذکور موجب اخلال به نیت معتبر در روزه شود، روزه بر او واجب نیست. برای مثال، فردی که قبل از اذان صبح نیت روزه داشته و سپس مجنون شده و بعد از اذان مغرب عاقل شده است، روزه آن روز بروی واجب نبوده و بعداً نیز لازم نیست قضای آن را انجام دهد (حضرت امام و آیات عظام خویی، گلپایگانی، فاضل و سیستانی).

ب. قسمتی از روز مجنون است:^۳

چنانچه شخص قبل از اذان صبح نیت روزه کرده و سپس دیوانه شده است، بنا بر احتیاط مستحب، روزه آن روز را تمام کند و اگر تمام نکرد، بنا بر احتیاط مستحب، قضای آن را به جا آورد (حضرت امام و آیات عظام خویی و فاضل و نوری).

چنانچه شخص قبل از اذان صبح نیت روزه کرده، سپس دیوانه شده است، بنا بر احتیاط

۱. عروة الوثقی، فصل فی شرائط صحة الصوم، الثاني.

۲. عروة الوثقی، فصل فی شرائط صحة الصوم الثاني و فصل فی شرائط وجوب الصوم.

۳. عروة الوثقی، فصل فی شرائط صحة الصوم الثاني و فصل فی شرائط وجوب الصوم.

واجب، روزه آن روز را تمام کند و اگر تمام نکرد، قضای آن را به جا آورد (آیت الله سیستانی).
چنانچه شخص قبل از اذان صبح نیت روزه کرده و سپس دیوانه شده و قبل از اذان ظهر عاقل شده است، بنا بر احتیاط واجب، روزه آن روز را تمام کند و اگر تمام نکرد، قضای آن را به جا آورد (آیات عظام گلپایگانی و مکارم).

۳۳

حکم روزه افراد بیهوش

• حکم روزه بیهوش چیست؟

الف. کل روز بیهوش است: ^۱ اگر فرد بیهوش ^۲ شود و عارضه مذکور موجب اخلال به نیت معتبر در روزه شود، روزه بر او واجب نیست. برای مثال، فردی که قبل از اذان صبح نیت روزه نداشته و سپس بیهوش شده و بعد از اذان مغرب به هوش آمده است، روزه آن روز بروی واجب نبوده و بعداً نیز لازم نیست قضای آن را انجام دهد؛ چه قبل از بیهوش شدن، نیت روزه گرفتن داشته باشد و چه نداشته باشد (حضرت امام و رهبر معظم انقلاب و آیات عظام خویی، گلپایگانی، فاضل و سیستانی).

۱. عروة الوثقی، فصل فی احکام القضاء، قبل از مسئله ۱؛ استفتای کتبی خصوصی از رهبر معظم انقلاب.

۲. قدر متیقن از مسئله مذکور، بیهوشی غیراختیاری و قهری است و درباره بیهوشی که مقدمات آن اختیاری است، مسئله اختلافی است. برخی از فقها مثل رهبر معظم انقلاب و مرحوم فاضل می فرمایند: «حکم قهری را دارد؛ بنابراین قضا لازم ندارد» و برخی مثل آیت الله سیستانی قائل اند: «بنا بر احتیاط واجب، حکم قهری را ندارد و قضا احتیاطاً لازم است» و برخی مثل آیت الله صافی قائل اند: «حکم قهری را ندارد؛ بنابراین قضا واجب است» (استفتای خصوصی کتبی از مراجع).

ب. قسمتی از روز بیهوش است: ۱.
پیش از اذان صبح نیت روزه نکرده و
بیهوش شده است:
روزه‌اش صحیح نیست و قضا هم ندارد
(حضرت امام و آیات عظام خویی و فاضل و
سیستانی).

اگر قبل از ظهر به هوش بیاید، بنا بر احتیاط
واجب، روزه آن روز را تمام کند و اگر تمام نکرد،
قضای آن را به جا آورد (آیت‌الله گلپایگانی).
۲. پیش از اذان صبح نیت روزه داشته و بعد از
آن بیهوش شده است:

بنا بر احتیاط واجب، روزه آن روز را تمام کند و
اگر تمام نکرد، قضای آن را به جا آورد (حضرت
امام و آیات عظام سیستانی، خویی، زنجانی،
گلپایگانی، صافی، نوری و تبریزی).
روزه آن روز باطل است (آیت‌الله اراکی).
احتیاط واجب، آن روز را تمام کرده و
سپس قضا کند (آیات عظام وحید و مکارم؛
آیت‌الله بهجت: به شرطی که قبل از ظهر به
هوش آید).

ضرر نداشتن (روزه گرفتن ضرر نداشته باشد)

• اگر روزه برای انسان ضرر داشته باشد، وظیفه
شخص چیست؟^۲

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۵۵۸؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۵۶۶؛
عروة الوثقی، شرائط وجوب الصوم الثالث؛ عروه، شرائط صحة الصوم الثاني؛ عروة
الوثقی، فصل فی احکام القضاء قبل از مسئله ۱.
۲. عروة الوثقی، فصل فی شرائط صحة الصوم، الأمر السادس؛ خویی و وحید و
تبریزی و سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۱۰۲۹؛ توضیح المسائل مراجع،
مسئله ۱۷۴۴.

الف. ضرر مهم:

اگر انسان یقین یا اطمینان داشته باشد که روزه برایش ضرر معتنا بهی دارد که عادتاً تحمل پذیر نیست یا چنین ضرری را احتمال بدهد و از آن احتمال، برای او ترس پیدا شود، چنانچه احتمال او در نظر عقلا بجا باشد، نباید روزه بگیرد و اگر روزه بگیرد، صحیح نیست (مشهور).

۳۵

فقه
رهبر

فصل سوم / شروط صحت روزه

اگر انسان یقین یا اطمینان داشته باشد که روزه برایش ضرر معتنا بهی دارد که عادتاً تحمل پذیر نیست یا چنین ضرری را احتمال بدهد و از آن احتمال، برای او ترس پیدا شود، چنانچه احتمال او در نظر عقلا بجا باشد، واجب نیست روزه بگیرد؛ بلکه اگر آن ضرر موجب هلاکت و مرگ یا جنایت بر نفس، مثل نقص عضو شود، روزه حرام است. در عدم وجوب روزه فرقی نیست که روزه موجب حدوث بیماری و ضرر معتنا بهی شود یا موجب شدیدتر شدن آن یا طولانی شدن دوره درمان آن (آیت الله سیستانی).
ب. ضرر مختصر: ضررهای خفیف و مختصر،

مجوز افطار روزه نیست و در این صورت روزه بر فرد واجب است؛ بنابراین اگر روزه موجب می شود که مختصری تغییر در مزاج فرد ایجاد شود یا اندکی دمای بدنش افزایش یابد یا در بدنش احساس ضعف و سستی کند یا باعث کاهش نور چشم به مقدار متعارف شود، به گونه ای که یکی دو ساعت بعد از افطار عارضه مذکور به کلی برطرف شود یا سایر ضررهای خفیف مشابه که

عُقلاً از آن پرهیز نمی‌کنند و عرف مردم عادتاً آن را تحمل می‌کنند، ضررهای مذکور عذر شرعی محسوب نمی‌شود و روزه بر چنین افرادی واجب است (مشهور).

روزه دختر بچه یا کسانی که کارهای سخت دارند

• آیا روزه ماه رمضان بر دخترانی که تازه به سن بلوغ رسیده‌اند یا کسانی که کارهای سخت دارند، واجب است؟^۱

چنانچه روزه گرفتن در ماه مبارک رمضان برای آنان ضرر معتنا بیهی دارد و موجب مریض شدن آنان می‌شود یا خوف مرض دارند، احکام مریض در خصوص آنان جاری می‌شود؛ اما اگر روزه گرفتن برای آنان ضرر ندارد، ولی به علت مثلاً طولانی بودن روز و شدت گرما اتمام روزه بر آنان حَرَجی است و مشقَّتی فوق العاده دارد که عادتاً تحمل پذیر نیست، باید روزه بگیرند.^۲ هنگامی که به علت ضعف شدید یا احساس تشنگی زیاد، ادامه روزه ماه مبارک رمضان بر آنان حَرَجی شد، می‌توانند آب بیاشامند یا غذا بخورند؛ ولی روزه آن‌ها باطل می‌شود و باید^۳

۱. توضیح المسائل مراجع، اقتباس شده از مسئله ۱۵۸۱ و ۱۵۸۳؛ عروة الوثقی، فصل فی شرائط صحة الصوم، الأمر السادس؛ خوبی و وحید و تبریزی و سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۱۰۲۹ و ۱۰۳۰؛ صافی، هداية العباد، مسئله ۱۳۵۲، گلپایگانی، هداية العباد، مسئله ۱۳۵۳؛ استفتانات امام، ج ۱، ص ۳۱۹؛ گلپایگانی، مجمع المسائل، ج ۱، ص ۲۸۳؛ استفتانات جدید رهبری، سؤال ۶۸.

۲. برخی از مراجع مثل آیت‌الله سیستانی فرموده‌اند: «باید به قصد قربت مطلقه روزه بگیرند.»

۳. برخی از مراجع مثل رهبر معظم انقلاب و آیات عظام خوبی و سیستانی اسماک را بنا بر احتیاط واجب، لازم می‌دانند.

در بقیهٔ روز نیز از انجام کاری که روزه را باطل می‌کند، خودداری کنند (تمام مراجع عظام تقلید).

اما دربارهٔ مقدار خوردن و آشامیدن^۱ باید در خوردن و آشامیدن، به مقدار ضرورت اکتفا کنند (آیات عظام وحید و صافی). بنا بر احتیاط لازم، در خوردن و آشامیدن، به مقدار ضرورت اکتفا کنند (رهبر معظم انقلاب و آیات عظام خویی و تبریزی و سیستانی). می‌توانند به قدری که سیر نشوند، آب بیاشامند (آیت‌الله زنجانی).

باید در آشامیدن، به مقدار ضرورت اکتفا کنند^۲ (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی، فاضل، نوری و بهجت).

وجوب خوردن سحری مقوی برای دخترپچه یا کسانی که کارهای سخت دارند

• اگر دخترانی که تازه به سن بلوغ رسیده‌اند یا کسانی که کارهای سخت دارند، می‌توانند با استفاده از راه‌های متعارف برای تقویت، مثل سحری مقوی خوردن یا کاهش فعالیت بدنی در طی روز یا استراحت بیشتر بدون داشتن ضرر و حرج، روزهٔ ماه مبارک رمضان را بگیرند؛ آیا این کار لازم است؟^۳

۱. نک: توضیح المسائل مراجع، مسئلهٔ ۱۵۸۱؛ خویی و تبریزی و وحید و سیستانی، منهاج الصالحین، مسئلهٔ ۱۰۳۰؛ استفتای کتبی خصوصی از رهبر معظم انقلاب و آیت‌الله صافی.

۲. به رأی و نظری از مراجع مذکور دربارهٔ مقدار خوردن دست نیافتیم؛ اما براساس قاعده، حکم خوردن و آشامیدن یکی است.

۳. استفتای کتبی خصوصی از آیات عظام سیستانی، وحید و صافی.

واجب است این کار را انجام دهند (آیات عظام سیستانی و وحید و صافی).

قضای روزه دختر بچه در صورت عدم توانایی تا سال بعد

• دختر بچه‌هایی که به سبب ضعف بنیه نمی‌توانند روزه بگیرند و تا سال بعد هم به همین سبب نمی‌توانند قضای آن را بگیرند، آیا قضای این روزه بر آن‌ها واجب است؟^۱ باید قضای آن را بگیرند (رهبر معظم انقلاب و آیات عظام فاضل و بهجت).

باید قضای آن را بگیرند و برای تأخیر هر روز تا رمضان بعد، باید یک مد طعام (تقریباً ده سیر) به فقیر بدهند؛ مگر اینکه در تأخیر معذور باشند و پس از آن اگر تأخیر شد، چیزی بر آن‌ها نیست (حضرت امام).

قضا واجب نیست؛ ولی باید برای هر روز یک مد طعام به فقیر بدهند (آیات عظام خویی و تبریزی و مکارم).

اگر روزه موجب مریض شدن آنان می‌شود یا خوف مرض دارند، احکام مریض در خصوص آنان جاری می‌شود؛ اما اگر روزه گرفتن برای آنان ضرر ندارد، ولی به علت مثلاً طولانی بودن روز و شدت گرما، اتمام روزه بر آنان حَرَجی است و مشقتی فوق العاده دارد که عادتاً

۱. مکارم، استفتائات، ج ۲، سؤال ۴۳۹؛ خویی و تبریزی، صراط النجاة، ج ۲، سؤال ۴۵۸؛ خامنه‌ای، اجوبة الاستفتائات، س ۷۳۱؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، سؤال ۵۶۸؛ بهجت، استفتائات، ج ۲، سؤال ۲۸۹۳ و ۲۸۹۴؛ فاضل، مسائل جدید، ج ۳، سؤال ۱۰۷؛ استفتائات امام، ج ۱، بحث روزه، سؤال ۸۸.

تحمل‌پذیر نیست، باید قضای آن را بگیرد
(آیت‌الله سیستانی).

روزهٔ افراد معتاد

اشخاص معتاد که ترک برای آن‌ها محال یا بسیار سخت است، واجب است روزه بگیرند و با فرض اضطرار در کشیدن تریاک، تکلیف آن‌ها این است که از مفطرات غیر از کشیدن تریاک، امساک کنند و آن را هم به مقدار ضرورت اکتفا کنند (حضرت امام و آیت‌الله گلپایگانی).^۱

۳۹

گفتار پزشک مبنی بر ضرر داشتن روزه یا ضرر

نداشتن آن

• کسی که می‌داند یا اطمینان دارد روزه برای او ضرر معتنا بهی ندارد، هرچند پزشک بگوید ضرر دارد، یا کسی که یقین یا گمان دارد یا احتمال عقلایی می‌دهد که روزه برایش ضرر معتنا بهی دارد، هرچند پزشک بگوید ضرر ندارد، وظیفه‌اش چیست؟

نباید به حرف پزشک اعتنا کند (مشهور).^۲

روزهٔ بیمار با علم به ضرر و کشف خلاف آن

• آیا روزهٔ فرد مریض یا سالمی که روزه برایش ضرر معتنا بهی دارد که عادتاً تحمل‌پذیر نیست و عقلاً از آن پرهیز می‌کنند، صحیح است؟

۱. گلپایگانی، مجمع المسائل، ج ۱، سؤال ۹۷؛ روح‌الله خمینی، توضیح المسائل، ج ۲، بخش استفتائات، ص ۸۰۰، سؤال ۱۴.
۲. عروة الوثقی، فصل فی شرائط صحة الصوم، الأمر السادس؛ خوبی و وحید و تبریزی و سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۱۰۲۹.

خیر، صحیح نیست؛ هرچند به حدّ ضرر حرام، مثل مرگ یا نقص عضو نرسد (مشهور).^۱

• اگر بیمار با علم و اعتقاد به ضرر، به امید عدم ضرر، به قصد قربت، روزه گرفت و بعداً کشف شد که روزه برایش ضرر نداشته است، حکم روزه اش چیست؟^۲

روزه اش صحیح است (حضرت امام و آیات عظام خویی و وحید و تبریزی).

احتیاط واجب قضا کند (آیت الله بهجت).

اگر ضرری که به آن اعتقاد داشته، در اعتقادش موجب هلاکت یا نقص عضو می شده است، روزه اش باطل می شود؛ وگرنه چنانچه رجائاً گرفته باشد، روزه اش صحیح است (آیت الله سیستانی).

روزه بیمار با علم به عدم ضرر و کشف خلاف آن

• اگر شخص عقیده اش این است که روزه برایش ضرر ندارد و بعد از مغرب بفهمد روزه برای او ضرر داشته است، حکم روزه اش چیست؟^۳

باید قضای آن را به جا آورد (حضرت امام و آیات عظام وحید و زنجانی و نوری).

بنا بر احتیاط واجب باید قضای آن را به جا آورد (آیات عظام گلپایگانی، تبریزی، سیستانی، صافی، فاضل و مکارم).

۱. عروة الوثقی، فصل فی شرائط صحه الصوم، المورد السادس.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۴۳ و ۱۷۴۴؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۵۲، وسیلة النجاة، مسئله ۱۱۴؛ خویی وحید و تبریزی، منهاج الصالحین، مسئله ۱۰۳۱.

۳. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۴۵؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۵۳؛ خویی، منهاج الصالحین، مسئله ۱۰۳۱.

روزه‌اش صحیح است (آیت‌الله اراکی).
 روزه‌اش صحیح است؛ ولی در صورتی که ضرر
 به مرتبه‌ای باشد که با علم و عمد، ارتکاب آن
 حرام است، بنا بر احتیاط واجب، باید قضای آن
 را به جا آورد (آیت‌الله خویی).

خوب شدن مریض قبل از ظهر

- اگر مریض در ماه رمضان قبل از اذان ظهر
 خوب شود، وظیفه‌اش چیست؟^۱
 الف. تا آن موقع مفطری انجام داده است:
 روزه آن روز و همچنین امساک از مفطرات تا
 آخر روز بر او واجب نیست (مشهور).
 روزه آن روز بر او واجب نیست و چنانچه روزه از
 اول روز برایش ضرر داشته باشد، امساک در بقیه
 روز واجب نیست (آیت‌الله زنجانی).
 ب. تا آن موقع، مفطری انجام نداده است:
 باید نیت روزه کند و روزه آن روز را بگیرد
 (حضرت امام و آیات عظام نوری، اراکی،
 بهجت و فاضل).
 باید نیت روزه کند و روزه آن روز را بگیرد و
 احتیاطاً قضا هم بکند (آیت‌الله مکارم).
 نیت روزه واجب نیست. امساک هم واجب
 نیست (آیات عظام صافی، گلپایگانی، خویی،
 تبریزی و وحید).
 واجب بودن روزه و صحیح بودنش خالی از
 وجه نیست (آیت‌الله بهجت).

۱. عروة الوثقی، فصل فی شرائط وجوب الصوم الرابع؛ توضیح المسائل مراجع،
 مسئله ۱۵۶۷ و ۱۷۴۹؛ خویی و وحید، منهاج، مسئله ۱۰۳۳ و ۱۵۶۷.

بنا بر احتیاط واجب، نیت روزه کند و باید بعداً آن را قضا هم بکند (آیت‌الله سیستانی). اگر روزه از اول روز برایش ضرر داشته باشد، فقط قضا واجب است و روزه آن روز و امساک در بقیه روز واجب نیست (آیت‌الله زنجانی).

خوب شدن مریض بعد از ظهر

• اگر مریض در ماه رمضان بعد از اذان ظهر خوب شود، وظیفه‌اش چیست؟^۱
روزه آن روز و همچنین امساک از مفطرات تا آخر روز بر او واجب نیست؛ ولی باید بعداً آن را قضا کند (مشهور).

چنانچه روزه از اول روز برایش ضرر داشته باشد، فقط قضا واجب است و روزه آن روز و امساک در بقیه روز واجب نیست (آیت‌الله زنجانی).

کسانی که روزه بر آن‌ها واجب نیست

• بر چند گروه روزه گرفتن واجب نیست؟^۲
بر چهار گروه روزه گرفتن واجب نیست؛ بلکه در بعضی حالات آن، روزه گرفتن جایز نیست: ۱. سالمند؛ ۲. کسی که زیاد تشنه می‌شود؛ ۳ و ۴. زن حامله یا شیردهی که به واسطه حمل یا شیردادن، روزه گرفتن برای خودش یا بچه‌اش ضرر دارد (مشهور).

۱. عروة الوثقی، فصل فی شرائط وجوب الصوم الرابع؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۵۶۷ و ۱۷۴۹؛ خوبی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۰۳۳ و ۱۵۶۷.

۲. عروة الوثقی، فصل فی موارد جواز الافطار.

سال‌مند

● کسی که به سبب پیری نمی‌تواند روزه بگیرد یا برای او مشقت دارد، وظیفه‌اش درخصوص روزه‌اش چیست؟^۱

روزه‌گرفتن بر او واجب نیست؛ اما:

الف. درخصوص قضای آن در صورت توانایی بدون مشقت:

احتیاط واجب قضا کند (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی و مکارم).

به احتیاط مستحب قضا کند (آیات عظام خوئی، سیستانی، فاضل، صافی، تبریزی، وحید و نوری).
باید قضا کند (آیات عظام اراکی و زنجانی و بهجت).

ب. درخصوص پرداخت فدیة:

در صورت مشقت باید برای هر روز یک مد طعام گندم یا جو و مانند این‌ها به فقیر بدهد (حضرت امام و آیات عظام خوئی، تبریزی، سیستانی، وحید، زنجانی و مکارم).

در صورت مشقت، باید برای هر روز یک مد طعام گندم یا جو و مانند این‌ها به فقیر بدهد؛ بلکه در صورت عدم توانایی نیز بنا بر احتیاط لازم، یک مد طعام بدهد (آیات عظام گلپایگانی و صافی).

در صورتی که نتواند تا رمضان بعد روزه را قضا کند یا توانایی قضای روزه را داشته، ولی

۱. عروة الوثقی، فصل فی موارد جواز الافطار؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۲۵ و ۱۷۲۶، وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۳۳ و ۱۷۳۴؛ منهاج الصالحین، کتاب الصوم، ذیل مسئله ۱۰۴۱؛ المسائل المنتخبه، مسئله ۴۷۴.

به سبب ندانستن حکم، قضای آن را تا رمضان بعد تأخیر انداخته است، واجب است برای هر روز یک مد طعام از گندم یا جو یا مانند این‌ها صدقه بدهد (آیت‌الله بهجت).

بیماری عطش

• کسی که به بیماری عطش مبتلاست، یعنی زیاد تشنه می‌شود و نمی‌تواند تشنگی را تحمل کند یا برای او مشقت دارد، در ماه مبارک وظیفه‌اش در خصوص روزه‌اش چیست؟^۱

روزه گرفتن بر او واجب نیست؛ اما:

الف. در خصوص مقدار آشامیدن:

بنا بر احتیاط واجب بیشتر از مقدار ضرورت، آب نیاشامد (حضرت امام و آیت‌الله نوری).

بنا بر احتیاط مستحب، بیشتر از مقدار ضرورت آب نیاشامد (آیات عظام خویی، گلپایگانی، تبریزی، زنجانی، فاضل، صافی، وحید، سیستانی و مکارم).

ب. در خصوص قضای روزه در صورت توانایی: باید بگیرد (آیات عظام بهجت، اراکی، گلپایگانی، صافی و فاضل؛ آیت‌الله زنجانی: بدون مشقت).

بنا بر احتیاط واجب بگیرد (حضرت امام و آیات عظام خویی و تبریزی و مکارم). بنا بر احتیاط مستحب بگیرد (آیات عظام نوری و سیستانی و وحید).

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۲۷؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۳۵، منهاج الصالحین، الفصل الخامس: ترخیص الافطار، ذیل مسئله ۱۰۴۱.

ج. درخصوص پرداخت فدیة:

درصورت مشقت باید برای هر روز یک مد طعام گندم یا جو و مانند این‌ها به فقیر بدهد (حضرت امام و آیات عظام خویی، تبریزی، سیستانی، وحید، زنجانی و مکارم).

درصورت مشقت، باید برای هر روز یک مد طعام گندم یا جو و مانند این‌ها به فقیر بدهد؛ بلکه درصورت عدم توانایی نیز بنا بر احتیاط لازم یک مد طعام بدهد (آیات عظام گلپایگانی و صافی).

باید برای هر روز یک مد طعام گندم یا جو و مانند این‌ها به فقیر بدهد (آیت‌الله فاضل).

زن حامله

• حکم روزه زن حامله را بیان کنید.^۱

زن حامله‌ای که به واسطه حمل، روزه گرفتن برای خودش یا بچه‌اش ضرر دارد، روزه بر او واجب نیست؛ اما باید قضای آن‌ها را به جا آورد و درخصوص پرداخت فدیة:^۲

۱. زایمان او نزدیک نیست (حامل غیرمقرب):

فدیة واجب نیست (آیات عظام سیستانی و

نوری).

اگر احتمال عقلایی ضرر بدهد و خوف ضرر حاصل شود، حکم حامل مقرب را دارد که

۱. عروة الوثقی، فصل فی موارد جواز الافطار، الرابع؛ توضیح المسائل مراجع،

مسئله ۱۷۲۸؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۳۶؛ فاضل، جامع المسائل،

ج ۳، ص ۲۰۴، سؤال ۶۳۹؛ استفتای کتبی خصوصی از مراجع عظام تقلید.

۲. کفاره فدیة طبق نظر مشهور فقها ۷۵۰ گرم طعام است و زمان وجوب آن از

همان وقتی است که روزه نگرفته است.

نظرهايشان در آنجا بيان می شود (رهبر معظم انقلاب و آیات عظام فاضل، بهجت، صافی و مکارم).

در صورتی که روزه بر او حرجی باشد، افطار می کند و احتیاطاً فدیة هم باید بدهد (آیت الله تبریزی).

۲. زایمان او نزدیک است (حامل مقرب):

الف. روزه برای حمل ضرر دارد:

برای هر روز یک مد طعام نیز به فقیر بدهد (مشهور).

فدیة واجب نیست (آیت الله فاضل).

ب. روزه برای خودش ضرر دارد:

برای هر روز یک مد طعام نیز به فقیر بدهد (آیات عظام سیستانی و فاضل و بهجت).

احتیاط واجب، برای هر روز یک مد طعام نیز به فقیر بدهد (حضرت امام و آیت الله گلپایگانی).

احتیاط مستحب، برای هر روز یک مد طعام نیز به فقیر بدهد (رهبر معظم انقلاب و آیات عظام خویی، تبریزی، وحید، زنجانی، مکارم و صافی).

زن شیرده

- حکم روزه زن شیرده را بیان کنید.^۲
زن شیردهی که به واسطه شیردادن، روزه

۱. پرداخت فدیة در جایی است که روزه برای حمل، ضرر داشته باشد.

۲. عروة الوثقی، فصل فی موارد جواز الافطار، المورد الخامس؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۳۹؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۳۷؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۳،

ص ۲۰۴، سؤال ۶۳۸ اجوبة الاستفتائات، سؤال ۸۰۶.

گرفتن برای خودش یا نوزاد شیرخوارش ضرر دارد، روزه بر او واجب نیست؛ اما باید قضای آن‌ها را به جا آورد و درخصوص پرداخت فدیة: الف. روزه برای بچه ضرر دارد:

باید برای هر روز یک مد طعام به فقیر بدهد (مشهور و رهبر معظم انقلاب).

فدیة واجب نیست (فاضل).

ب. روزه برای خودش ضرر دارد:

به احتیاط واجب، یک مد طعام به فقیر بدهد (حضرت امام).

باید یک مد طعام به فقیر بدهد (آیات عظام سیستانی، فاضل، بهجت، گلپایگانی و صافی).

به احتیاط مستحب، یک مد طعام به فقیر بدهد (رهبر معظم انقلاب و آیات عظام خویی، تبریزی، زنجانی، وحید و مکارم).

خلاصه احوال فقها درباره فدیة زن حامل مقرب و

زن شیرده

چنانچه روزه برای بچه ضرر دارد، مشهور فقها به جز آیت الله فاضل به وجوب فدیة قائل شده‌اند؛ ولی اگر روزه برای خود زن ضرر دارد، سه نظر است: برخی مثل حضرت امام بنا بر احتیاط واجب به وجوب قائل‌اند؛ برخی مثل آیت الله سیستانی بنا بر فتوا به وجوب قائل‌اند و برخی دیگر مثل آیت الله مکارم به عدم وجوب فدیة قائل شده‌اند.

به جانیاوردن روزه‌ها توسط زن شیرده یا حامله تا

رسیدن ماه رمضان جدید

• زن حامله یا شیرده که در ماه مبارک رمضان نتوانسته است روزه بگیرد، چنانچه قضای روزه‌ها را تا رسیدن ماه رمضان جدید به جا نیاورد، وظیفه‌اش چیست؟^۱

الف. درخصوص قضای روزه‌ها:

قضای آن روزه‌ها^۲ ساقط نمی‌شود (مشهور).

ب. درخصوص فدیة:

بحثش در سؤال ۲۵ و ۲۶ گذشت.

ج. درخصوص کفارة تأخیر:

۱. بدون عذر قضای روزه‌ها را نگرفته است:

کفارة تأخیر واجب است (مشهور).

۲. به علت داشتن عذر، قضای روزه‌ها را نگرفته است:

کفارة تأخیر واجب نیست؛ بلکه پرداخت آن احتیاط مستحب است (حضرت امام و رهبر معظم انقلاب و آیات عظام مکارم و نوری).
کفارة تأخیر واجب است (آیات عظام بهجت و صافی).

بنا بر احتیاط واجب، کفارة تأخیر واجب است (آیات عظام خویی، تبریزی، سیستانی، وحید و فاضل).

۱. استفتای کتبی خصوصی از آیات عظام مکارم، صافی، بهجت، سیستانی و نوری؛ تبریزی، استفتانات جدید، ج ۲، ص ۱۳۴، سؤال ۶۲۵؛ اجوبة الاستفتانات، سؤال ۸۰۶؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۰۵ و ۱۷۰۳؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۱۱ و ۱۷۱۳؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۳، ص ۲۰۳ و ۲۰۴، سؤال ۶۳۷ و ۶۳۸؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۱، ص ۱۴۳، سؤال ۵۱۰.

۲. برخی از مراجع مثل رهبر معظم انقلاب و آیت‌الله مکارم می‌فرمایند: «اگر تا آخر سال روزه گرفتن برای او (نه طفلش) ضرر داشته است، روزه‌های او قضا ندارد و دادن یک فدیة کافی است» (استفتای کتبی خصوصی از آیت‌الله مکارم؛ سیدعلی خامنه‌ای، استفتانات جدید، سؤال ۶۶).

روزه زن شیرده با وجود شیرخشک یا مرزعه

● زن شیردهی که شیرش کم است، اگر بتواند از شیر خشک یا شیر گاو استفاده کند یا از زن شیرده دیگری برای شیردادن بچه کمک بگیرد، آیا لازم است این کار را بکند و روزه‌های ماه رمضان را بگیرد؟^۱

الف. کمک از مرزعه دیگر:

اگر کسی پیدا شود که بی اجرت بچه را شیر دهد، یا برای شیردادن بچه از پدر یا مادر بچه یا از کس دیگری که اجرت او را بدهد، اجرت بگیرد:

احتیاط واجب این است که بچه را به او بدهد و روزه بگیرد (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی و صافی و سیستانی).
واجب است که بچه را به او بدهد و روزه بگیرد (آیات عظام خویی، تبریزی، بهجت، فاضل، مکارم و وحید).

ب. کمک از شیرخشک یا مانند آن:

برای جواز افطار، عدم امکان استفاده از غذاهای غیر شیر مادر شرط نیست؛ یعنی با امکان سیرکردن طفل با شیرخشک و امثال آن نیز می‌تواند برای دادن شیر کافی، اگر روزه برای او یا بچه ضرر دارد، روزه را افطار کند (رهبر معظم انقلاب و آیت‌الله گلپایگانی).

احتیاط واجب این است که این کار را انجام

۱. استفتای کتبی خصوصی از مراجع؛ گلپایگانی، مجمع المسائل، ج ۴، ص ۱۶۹، سؤال ۴۸۲؛ تبریزی، صراط النجاة، ج ۱، سؤال ۳۴۴؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۲۸ و ۱۷۲۹؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۳۷.

دهد و روزه‌هایش را بگیرد؛ مگر برای بچه ضرری داشته باشد (آیات عظام مکارم، صافی، سیستمی و تبریزی).

واجب این است که این کار را انجام دهد و روزه‌هایش را بگیرد؛ مگر برای بچه ضرری داشته باشد (آیات عظام خویی و وحید).

ضرر بر عِزْض و مال یا تزاحم با واجب دیگر

• فردی از رسیدن ضرر به نفسش با روزه گرفتن، ایمن است؛ ولی از ضرر بر آبرو یا مالش خوف دارد. یا روزه گرفتن، با واجب دیگری تزاحم می‌کند که در درجه اهمیت مساوی با روزه یا مهم‌تر از آن است؛ مثل اینکه فرد خوف ضرر بر نفس یا عِزْض یا مال دیگری داشته باشد و حفظ آن مسئله شرعاً بر او واجب است و پیشگیری از آن متوقف بر ترک روزه و افطار آن است. وظیفه چنین شخصی چیست؟

روزه بر او واجب نیست؛ ولی در همه این حالات، واجب است بعداً قضای آن را به جا آورد (حضرت امام و آیات عظام خویی، فاضل، گلپایگانی، سیستمی، مکارم و نوری).^۱

حکم گرفتن روزه در صورت ضرر بر عِزْض و مال یا

تزاحم با واجب دیگر

• در فرض مسئله بالا که باید فرد آن واجب را انجام بدهد و روزه را ترک کند، اگر شخص واجب را ترک کند و روزه‌اش را بگیرد، حکم

۱. عروة الوثقی، فصل فی شرائط صحة الصوم، الأمر السادس.

روزه‌اش چیست؟^۱

روزه‌اش صحیح است؛ ولی اگر واجب دیگر
اهم باشد، گناه کرده است (حضرت امام و
آیات عظام خوئی، فاضل، سیستانی و نوری).
روزه‌اش باطل است (آیت‌الله گلپایگانی).
صحت روزه‌اش محل اشکال است (آیت‌الله
مکارم).

۵۱

فصل سوم / شروط صحت روزه

نیت روزه همراه با قصد قربت و اخلاص

• اگر فرد ریائاً روزه بگیرد، روزه‌اش چه حکمی
دارد؟

فردی که روزه می‌گیرد، باید آن را به قصد
قربت انجام دهد و در قصد خویش اخلاص را
رعایت کند؛ بنابراین اگر فرد ریائاً روزه بگیرد،
روزه‌اش باطل است (تمام مراجع عظام تقلید).^۲

نیت روزه

• نیت روزه چگونه باید باشد؟^۳

لازم نیست شخص نیت را از قلب خود
بگذراند یا بر زبان جاری کند؛ بلکه همین قدر
که بنا داشته باشد برای انجام فرمان خداوند
عالم، از اذان صبح تا مغرب کاری انجام ندهد
که روزه را باطل می‌کند، کافی است (مشهور).
شایان ذکر است مکلف می‌تواند در هر شب از
ماه رمضان برای روزه فردای آن نیت کند. بهتر

۱. عروة الوثقی، فصل فی شرائط صحة الصوم، الأمر السادس.

۲. عروة الوثقی، فصل فی النیه.

۳. عروة الوثقی، فصل فی النیه، مسئله ۱۵، توضیح المسائل مراجع.

مسئله ۱۵۵۰ و ۱۵۵۱.

است شب اول ماه هم نیت همه ماه را بکند
(مشهور).

یوم الشک

• یوم الشک چه روزی است و روزه در آن، چه
حکمی دارد؟

یوم الشک روزی است که مکلف شک دارد
که اول ماه رمضان است یا آخر ماه شعبان. روزه
در این روز واجب نیست (مشهور)^۴

۵۲

احکام روزه

نیت روزه یوم الشک

• اقسام نیت روزه در یوم الشک را بیان کنید و
بگویید کدام صور آن صحیح و کدام صور آن
اشتباه است.

نیت در یوم الشک چهار صورت دارد:^۵

۱. اگر روزه قضا ندارد، نیت روزه مستحبی
کند؛ مثل آخر ماه شعبان و اگر روزه قضا دارد،
نیت روزه قضا کند. همچنین می تواند نیت
روزه نذر و مانند آن داشته باشد. در تمام این
صور اگر بعد بفهمد رمضان بوده است، کافی
از رمضان است و جزء روزه ماه رمضان حساب
می شود (مشهور).

۲. نیت روزه رمضان کند که در این صورت
باطل است؛ اگرچه بعداً بفهمد رمضان بوده
است (مشهور).

۴. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۵۶۸ و ۱۵۶۹؛ وحید، توضیح المسائل،
مسئله ۱۵۷۶ و ۱۵۷۷؛ عروة الوثقی، فصل فی النية، مسئله ۱۶.
۵. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۵۶۸، عروة الوثقی، فصل فی النية، مسئله ۱۷؛
وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۹۷۹.

۳. اگر مردد نیت کند، یعنی بگوید اگر ماه رمضان است، روزه رمضان و اگر ماه رمضان نیست، روزه قضا یا مانند آن باشد، اشکالی ندارد و روزه آن صحیح است (حضرت امام و آیات عظام سیستانی، فاضل، مکارم، زنجانی و گلپایگانی).

نیت به طریق سوم اشکال دارد و روزه باطل است (آیات عظام خویی، وحید، بهجت و تبریزی).

۴. اینکه نیت مافی الذمه (یا امر واقعی) کند، یعنی قصد کند آنچه فعلاً خداوند از او خواسته است، انجام می‌دهد،^۱ در این صورت هم اشکالی ندارد (مشهور و رهبر معظم انقلاب^۲).

مشخص شدن ماه مبارک در یوم الشک

• اگر در بین روز معلوم شود که ماه رمضان است، وظیفه شخص چیست؟^۳

مفطری را انجام داده است:

باید قضای آن را بعداً به جا آورد و تا مغرب به احترام ماه رمضان کارهایی انجام ندهد که روزه را باطل می‌کند (مشهور).

باید قضای آن را بعداً به جا آورد و تا

۱. فرق «۳» و «۴» در این است که «۳» تردید در نیت است؛ ولی «۴» تردید در منوی است.

۲. اجوبة الاستفتائات، سؤال ۸۱۵.

۳. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۵۶۱؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۵۶۹؛ عروة الوثقی، فصل فی النية، مسئله ۱۸؛ خویی و تبریزی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۹۷۸ و ۹۷۹؛ سیستانی، المسائل المنتخبة، مسئله ۴۷۹؛ وسیلة النجاة، ج ۱، نیت روزه، مسئله ۶؛ تبریزی، المسائل المنتخبة، مسئله ۴۷۶؛ گلپایگانی، هدایة العباد، ج ۱، مسئله ۱۲۷۲؛ صافی، هدایة العباد، ج ۱، مسئله ۱۲۷۱.

مغرب بنا بر احتیاط واجب، امساک کند
(آیت الله سیستانی) .

مفطری را انجام نداده است:

۱. قبل از ظهر متوجه می‌شود:

باید فوراً نیت روزه کند و روزه‌اش صحیح
است (مشهور).

بنا بر احتیاط واجب، آن روز را به قصد قربت
مطلقه امساک کند، سپس قضای آن را انجام
دهد (آیات عظام وحید، خویی، تبریزی و
زنجانی).

۲. بعد از ظهر متوجه می‌شود:

باید قضای آن را بعداً به جا آورد و تا مغرب
تأدباً امساک کند (حضرت امام و آیات عظام
فاضل، خویی، مکارم، وحید، تبریزی، بهجت
و اراکی).

احتیاط واجب نیت روزه کند رجائاً و سپس
قضا کند (آیات عظام سیستانی و گلپایگانی و
صافی).

نیت روز اول در روز دوم

- اگر کسی در ماه مبارک رمضان، به نیت روز
اول ماه روزه بگیرد، بعد بفهمد روز دوم یا سوم
بوده است، روزه‌اش چه حکمی دارد؟^۱
روزه او صحیح است (مشهور).

نیت روزه غیر ماه رمضان در ماه رمضان

- اگر شخص در ماه رمضان نیت روزه غیر ماه

۱. عروة الوثقی، فصل فی النیة، مسئله ۲.

رمضان بکند، روزه اش چه حکمی دارد؟
 الف. اگر به علت فراموشی یا ندانستن ماه رمضان نیت غیر ماه رمضان کرده است: روزه ماه مبارک حساب می شود (مشهور).
 ب. عمداً نیت غیر ماه رمضان کرده است: نه از رمضان حساب می شود و نه از غیر رمضان (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی، صافی، بهجت، فاضل، نوری و مکارم).
 نه از رمضان حساب می شود و نه بنا بر احتیاط واجب از غیر رمضان (آیات عظام خویی، تبریزی، وحید و زنجایی).
 روزه ای که قصد کرده است، حساب نمی شود و همچنین روزه ماه رمضان حساب نمی شود، اگر آن قصد با قصد قربت منافات داشته باشد؛ بلکه اگر منافات هم نداشته باشد، بنا بر احتیاط واجب، روزه ماه رمضان حساب نمی شود (آیت الله سیستانی).
 خلاصه نظر مراجع به نوع فتوا یا احتیاط واجب: شخص نمی تواند در ماه رمضان با علم به اینکه ماه رمضان است، عمداً نیت غیر از روزه ماه رمضان بکند و اگر چنین کند، روزه او صحیح نیست؛ نه از ماه رمضان حساب می شود و نه از غیر ماه رمضان.

انتهای نیت روزه در حالت عادی

● شخصی که عذری ندارد، انتهای نیت روزه

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۵۵۶ و ۱۵۵۵؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۵۶۴ و ۱۵۶۳؛ عروة الوثقی، فصل فی التیة، بالای مسئله ۱.

برای این شخص چه زمانی است؟^۱
الف. روزه واجب معین مثل ماه رمضان و نذر
معین:

تا اذان صبح فرصت دارد نیت کند (مشهور).
بنا بر احتیاط واجب، تا اذان صبح فرصت
دارد نیت کند (آیت الله سیستانی).
در روزه نذر معین خودش تا مغرب فرصت دارد
نیت کند و در غیر آن، از واجبات معین مثل ماه
رمضان تا اذان صبح فرصت دارد نیت کند و اگر
تا آن موقع نیت نکرد، به روزه آن روز اکتفا نکند
(آیت الله زنجانی).

ب. روزه واجب غیر معین، مثل روزه قضا و
کفاره و نذر مطلق:

اگر مبطلی انجام نداده است، تا اذان ظهر
فرصت دارد نیت کند؛ ولی بعد از ظهر نمی تواند
نیت نکند (مشهور).

در قضای ماه رمضان و نذری خودش
تازمانی که به اندازه نیت کردن به مغرب مانده
باشد و در غیر دو حالت ذکر شده، تا اذان صبح
فرصت دارد نیت کند (آیت الله زنجانی).

اگر مبطلی انجام نداده است، تا اذان ظهر
فرصت دارد نیت کند؛ ولی بعد از ظهر، بنا
بر احتیاط واجب، نیت نکند (آیات عظام
سیستانی و وحید و گلپایگانی).

ج. روزه مستحبی:

تازمانی که به اندازه نیت کردن به مغرب یا

۱. عروة الوثقی، فصل فی النیة، مسئله ۱۲؛ توضیح المسائل مراجع،

مسائل ۱۵۵۲ و ۱۵۵۳ و ۱۵۶۴ و ۱۵۶۵؛ منهاج الصالحین، العبادات، مسئله ۹۷۶.

غروب (به حسب اختلاف فتاوا) مانده باشد.^۱

انتهای نیت روزه ماه رمضان برای معذور

• انتهای نیت روزه برای کسی که نمی داند یا فراموش کرده است ماه رمضان است یا بدون نیت خوابیده و خواب مانده است، چه زمانی است؟^۲

اگر مبطلی انجام نداده است، تا اذان ظهر فرصت دارد فوراً نیت کند و روزه اش صحیح است؛ ولی اگر بعد از اذان ظهر متوجه شود، باید قضای آن را بعداً به جا آورد و تا مغرب تأدباً امساک کند (حضرت امام و آیات عظام فاضل، خویی، مکارم، وحید، تبریزی، بهجت و اراکی).

اگر مبطلی انجام نداده است، تا اذان ظهر فرصت دارد فوراً نیت کند و روزه اش صحیح است؛ ولی اگر بعد از اذان ظهر متوجه شود، بنا بر احتیاط واجب نیت روزه کند رجائاً و سپس قضا کند (آیات عظام سیستانی و گلپایگانی و صافی).

تا اذان صبح فرصت دارد نیت کند؛^۳ ولی اگر

۱. و قد ذکر غیر واحد من الفقهاء: ان وقت النية يمتد فيه إلى أن يبقى إلى الغروب زمان يمكن تجديدها فيه، و لكن نسب إلى المشهور ان حال المندوب حال الفريضة من التحديد إلى الزوال، غاية أنه يثاب بمقدار إمساكه (المستند في شرح العروة الوثقى، الصوم، مسئله ۱، ص ۵۵).

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۵۶۱؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۵۶۹.

۳. المشهور و المعروف بل ادعى عليه الاجماع في كلام غير واحد من الأصحاب ان الجاهل يكون اليوم من شهر رمضان أو الغافل أو الناسي يجدد النية ما بينه و بين الزوال، فيتسع وقت النية في حق هؤلاء إلى ما بعد العلم و الالتفات. و يستدل للمشهور بوجه: أحدها ما ورد في المريض و المسافر من أنه إذا برئ من مرضه أو قدم أهله قبل الزوال و لم يتناول المفطر يجدد النية و يصوم و يحسب

مبطلی انجام نداده است و در بین روز ملتفت

له، مع ان المريض و المسافر لم يكونا مكلفين بالصوم من أول الأمر، و كان يجوز لهما استعمال المقطر، غير أنهما من باب الاتفاق لم يستعملاه، فكيف بمن هو مكلف به واقعا و ان لم يعلم به فعلا كالجاهل و الناسي، فإن الحكم حينئذ ثابت بطريق أولى.

و للمناقشة فيه مجال واسع؛ فان مبدء الصوم في المريض و المسافر زمان ورود البلد، أو براء المريض لا طلوع الفجر الذي هو مبدء الصوم لغيرهما من سائر المكلفين، ففي الحقيقة هما مكلفان بنية الإمساك خلال تسع ساعات مثلا، و غيرهما خلال ست عشرة ساعة مثلا، أي طول النهار من مبدئه إلى منتهاه، و قد ثبت بالدليل الخاص أن هذا بمنزلة الصوم من طلوع الفجر، فهما، ليسا مكلفين بالإمساك حتى واقعا إلا من الآن، و هذا بخلاف الجاهل و نحوه فإنه مأمور بالإمساك من طلوع الفجر و ان لم يعلم به و لم يأت بهذا المأمور به حسب الفرض، لخلو قطعة من الزمان عن النية، استنادا إلى الاستصحاب الذي هو حكم ظاهري. و معه كيف يجتزئ بهذا الناقص عن المأمور به الواقعي، فإن ما كان واجبا عليه و هو الإمساك من طلوع الفجر عن نية لم يأت به، و ما أتى به و هو نية الإمساك من الآن لم يكن مأمورا به. فبأي دليل يكون مجزئا؟! نعم هو مأمور بالإمساك لا بالصوم. و على الجملة دليل الاجزاء خاص بمورده، و هو من لم يكن مأمورا بالإمساك من طلوع الفجر أعنى المريض و المسافر، فكيف يتعدى إلى غيره ممن هو مأمور به من الأول، فإن ذاك الدليل لا يقتضى مثل هذا التعدى بوجه.

ثانيتها: التمسك بحديث الرفع، بدعوى ان اعتبار النية في هذا المقدار من الزمان اعنى حال الجهل و النسيان مرفوع بالحديث، و المفروض مراعاتها في الباقي فيحكم بالصحة. و فيه... ان حديث الرفع شأنه رفع التكليف لا وضعه و اثباته بالإضافة إلى الباقي ليدل على صحته و الاجتزاء به.

ثالثها: ما روى مرسل من ان ليلة الشك أصبح الناس فجاء أعرابي فشهد برؤية الهلال فأمر... مناديا ينادى «من لم يأكل فليصم، و من أكل فليمسك». و هذه الرواية غير صحيحة عندنا لأنها مروية من طرق العامة. فهي مرسله عامية لا يمكن التعويل عليها بوجه... على أن الرواية في نفسها غير قابلة للتصديق، فان الهلال لا يثبت بشاهد واحد، فضلا عن أعرابي مجهول، فكيف اعتمد النبي... على قوله. فمضمونها مما يطمئن بكذبه.

رابعها: الروايات الآتية الواردة في غير شهر رمضان من القضاء أو النذر أو الصوم المستحب المتضمنة لجواز تجديد النية قبل الزوال فيدعى استفادة حكم رمضان منها. و هذا الوجه يتلو الوجوه السابقة في الضعف، إذ تلك النصوص وردت في موارد خاصة، وليست لدينا و لا رواية ضعيفة تتضمن الاطلاق الشامل لشهر رمضان، فكيف يتعدى عن مواردنا.

إذا فمقتضى القاعدة ان لا يجتزئ بهذا الصوم و ان وجب الامساك ببقية النهار كما عرفت، فان جواز تجديد النية يحتاج إلى الدليل و لا دليل. و حينئذ فإن تمّ الإجماع التعبدى الكاشف عن رأى المعصوم على التجديد كما ادعاه غير واحد فهو، و إلا- كما هو الصحيح، نظرا إلى احتمال استناد المجمعين إلى بعض الوجوه المتقدمة، حيث ان تطرق هذا الاحتمال غير قابل للإنكار وجدانا، و معه كيف يمكن تحصيل الاجماع القطعي- فالحكم بالاجزاء مشكل جدا، بل الظاهر عدم الاجزاء فلا بد من القضاء، إذ قد فات عنه الصوم في هذا اليوم (المستند في شرح العروة الوثقى، الصوم، مسئله١، ص ٤٥ و ٤٦ و ٤٧ و ٤٨).

شود، بنا بر احتیاط واجب، آن روز را به قصد قربت مطلقه امساک کرده و قضای آن را نیز بگیرد (آیات عظام خویی، تبریزی، وحید و زنجانی).

انتهای نیت روزه واجب معین برای معذور

• انتهای نیت روزه واجب معین برای شخصی که عذر دارد، چه زمانی است؟^۱

اگر مبطلی انجام نداده است و قبل از اذان ظهر ملتفت شود، بدون تأخیر نیت کند، روزه‌اش صحیح است؛ ولی بعد از ظهر نمی‌تواند نیت کند (مشهور).

اگر مبطلی انجام نداده است و قبل از اذان ظهر ملتفت شود و بدون تأخیر نیت کند، روزه‌اش صحیح است و اگر بعد از ظهر یادش بیاید، بنا بر احتیاط واجب رجائاً روزه بگیرد و روزه آن روز را نیز قضا کند (آیت‌الله سیستانی). در نذر معین اگر مبطلی انجام نداده است، تا مغرب و در غیر آن از واجبات معین تا اذان صبح و اگر تا آن موقع نیت نکرد، به روزه آن روز اکتفا نکند (آیت‌الله زنجانی).

انتهای نیت روزه نیابتی

• انتهای نیت برای روزه نیابتی قضای میت چه زمانی است؟^۲

۱. عروة الوثقی، فصل فی النیة، مسئله ۱۲؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۵۶۴؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۵۷۲.

۲. خوبی، صراط النجاة، ج ۱، سؤال ۳۳۰؛ تبریزی، صراط النجاة، ج ۵، سؤال ۳۳۷؛ تبریزی، استفتائات جدید، ج ۱، سؤال ۶۶۷؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱.

الف. تبرعی و مجانی:
تا اذان ظهر است (رهبر معظم انقلاب و آیات
عظام سیستانی، صافی، بهجت، فاضل، مکارم
و تبریزی).

باید موقع اذان صبح نیت داشته باشد و حکم
روزه برای خودش را ندارد (آیات عظام خویی و
گلپایگانی).

ب. استیجاری:

تا اذان ظهر است (رهبر معظم انقلاب و
آیات عظام سیستانی، صافی، بهجت، فاضل و
مکارم).

باید موقع اذان صبح نیت داشته باشد و حکم
روزه برای خودش را ندارد (آیات عظام خویی و
گلپایگانی).

باید موقع اذان صبح نیت داشته باشد و حکم
روزه برای خودش را ندارد و چنانچه بخواهد در
بین روز تا قبل از اذان ظهر نیت کند، کفایت
فعل معذور از منوب عنه محل اشکال است
(آیت الله اراکی).

تأخیر افطار

• آیا انسان می تواند بعد از اذان مغرب همچنان
نیت روزه داشته باشد؟^۲

سؤال ۵۳۹: اراکی، استفتائات، ص ۴۸، سؤال ۳؛ گلپایگانی، ارشاد السائل.

سؤال ۱۷۴: استفتای کتبی از مراجع عظام تقلید.

۱. اگر در عقد اجاره شرط شود که اجیر از اذان صبح، نیت روزه داشته باشد و نیت
را به تأخیر نیندازد یا اطلاق اجاره در عرف مکلف، به این مسئله انصراف داشته
باشد، در وفای به عقد اجاره معتبر است که از اذان صبح نیت کند.

۲. عروة الوثقی، فصل فی الزمان الذی یصح فیہ الصوم، مسئله ۱ و قبل از آن؛ مکارم،
توضیح المسائل، مسئله ۱۴۷۳.

جایز نیست شب را جزء نیت روزه قرار داد؛ مگر به قصد مقدمیت و تأخیر انداختن افطار از اول اذان مغرب بدون قصد روزه؛ مستحب است تا خواندن نماز مغرب و عشا تأخیر بیندازد تا ثواب نماز روزه دار مکتوب شود؛ مگر کسی برای افطار منتظرش باشد یا موقع نماز، خضوع قلب نداشته باشد (مشهور).

۶۱

فصل سوم / شروط صحت روزه

خواب یک روز کامل

- اگر کسی قبل از اذان صبح نیت کند و بخوابد و بعد از مغرب بیدار شود، روزه اش چه حکمی دارد؟^۲
- روزه اش صحیح است (مشهور).

نیت روزه مستحبی با داشتن روزه قضا

- کسی که روزه قضا دارد، آیا می تواند روزه مستحبی بگیرد؟^۳
- خیر، نمی تواند (مشهور).

۱. إن مقتضى إطلاق موثقة زرارة و فضيل (و هي موثقة باعتبار على بن الحسن بن فضال) عن أبي جعفر الحاکمة بالبداة بالصلاة و انها أفضل من الإفطار شمول الحكم للعشاء بين معا لاشتراکهما فی الوقت بمقتضى قوله: فی بعض النصوص: و إذا غاب القرص فقد وجب الصلاتان إلا أن هذه قبل هذه كما تقدمت فی مبحث الأوقات من کتاب الصلاة، فنفس المناط الذى اقتضى تقديم المغرب يقتضى تقديم العشاء أيضا، لتساويهما فی الوقت، و الإطلاق المرزور غير قاصر الشمول لهما حسبما عرفت، و إن لم يرد تنصيص بذلك (المستند فی شرح العروة الوثقى، الصوم، مسئله ۱، ص ۴۲۱).

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۵۶۰؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۵۶۸؛ عروة الوثقى، شرائط صحة الصوم، مسئله ۱.

۳. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۵۶۳؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۵۷۱؛ عروة الوثقى، شرائط صحة الصوم، مسئله ۳.

فراموشی روزه قضا و گرفتن روزه مستحبی

• اگر کسی فراموش کند که روزه قضا دارد و روزه مستحبی بگیرد، آیا روزه اش باطل است؟^۱
الف. قبل از ظهر یادش بیاید:

روزه مستحبی او به هم می خورد و می تواند نیت روزه قضا کند (مشهور).

ب. بعد از ظهر یادش بیاید:

روزه مستحبی او باطل است و نمی تواند نیت روزه قضا کند (مشهور).

بنا بر احتیاط، باطل است و نمی تواند نیت خود را به روزه واجب برگرداند (آیت الله سیستانی).

ج. بعد از مغرب یادش بیاید:

روزه اش صحیح است (حضرت امام و آیات عظام خویی، اراکی، سیستانی، فاضل، تبریزی و نوری).

دلیلی بر صحت روزه اش نداریم (آیت الله مکارم).

معلوم نیست روزه اش صحیح باشد (آیات عظام گلپایگانی و صافی).

نیت روزه مستحبی با داشتن روزه استیجاری

• کسی که برای به جا آوردن روزه میتی اجیر شده، آیا می تواند روزه مستحبی بگیرد؟^۲
بلی، می تواند (مشهور).

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۵۶۳؛ عروة الوثقی، شرائط صحة الصوم،

مسئله ۳؛ خویی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۹۷۶.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۵۶۳؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۵۷۱.

بلی، می‌تواند روزه مستحبی بگیرد؛ ولی اگر وقت روزه استیجاری تنگ باشد، گناهکار است؛ ولی روزه او صحیح است (آیت‌الله زنجانی).

نیت روزه مستحبی با داشتن روزه واجب غیر قضای ماه رمضان

• کسی که روزه واجب دیگری از خودش (غیرقضای ماه رمضان) داشته باشد،^۱ آیا می‌تواند روزه مستحبی بگیرد؟^۲ نمی‌تواند (حضرت امام و رهبر معظم انقلاب و آیات عظام خویی، گلپایگانی، اراکی، تبریزی، صافی و مکارم).

بنا بر احتیاط واجب نمی‌تواند (آیات عظام فاضل و وحید).

می‌تواند (آیات عظام سیستانی و بهجت).

بنا بر احتیاط واجب نمی‌تواند روزه مستحبی بگیرد؛ مگر اینکه به جهتی نتواند روزه واجب بگیرد، ولی بتواند روزه مستحبی بگیرد؛ مثلاً در سفر باشد و نذر کرده باشد که روزه مستحبی بگیرد (آیت‌الله زنجانی).

نیت روزه مستحبی با داشتن روزه قضای پدر پسر ارشدی که پدرش فوت کرده و روزه

۱. برخی از مراجع مثل رهبر معظم انقلاب و آیات عظام صافی و فاضل و مکارم، در استفتائاتی که از ایشان شده است، فرموده‌اند: «این حکم شامل کفاره مخیره ماه مبارک نیز می‌شود.» برخی دیگر مثل آیت‌الله تبریزی نیز فرموده‌اند: «این حکم شامل کفاره مخیره ماه مبارک نمی‌شود.»

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۵۶۳؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۵۷۱؛ سیستانی، المسائل المنتخبة، مسئله ۴۷۳؛ بهجت، وسیلة النجاة، مسئله ۱۱۴۹؛ استفتای کتبی خصوصی از مراجع عظام تقلید.

قضای پدرش بر او واجب است، می تواند روزه مستحبی بگیرد (رهبر معظم انقلاب و آیات عظام سیستانی و بهجت).^۱

نیت روزه مستحبی با داشتن روزه نذر معین

• کسی که روزه نذر معین داشته باشد، آیا می تواند روزه مستحبی بگیرد؟^۲
مطلقاً می تواند روزه مستحبی بگیرد (آیات عظام بهجت و سیستانی).
مطلقاً نمی تواند روزه مستحبی بگیرد (آیات عظام تبریزی و مکارم).
بنا بر احتیاط واجب نمی تواند (آیت الله وحید).
در روزه نذر معینی که هنوز وقت عمل به نذر نرسیده است، می تواند روزه مستحبی بگیرد (رهبر معظم انقلاب و آیات عظام فاضل و صافی).

نیت روزه نیابتی با داشتن روزه قضا

• آیا کسی که روزه قضا دارد، می تواند روزه هایی را به جا بیاورد که یقیناً از میت قضا شده است؟^۳
الف. تبرعی و مجانی:
جایز است (رهبر معظم انقلاب و آیات عظام سیستانی و مکارم).

۱. استفتائات جدید رهبری، سؤال ۷۰؛ سیستانی، المسائل المنتخبة، مسئله ۴۷۳؛ بهجت، وسیلة النجاة، مسئله ۱۱۴۹.
۲. استفتای کتبی خصوصی از مراجع عظام تقلید.
۳. بهجت، استفتائات، ج ۳، ص ۳۷۴، مسئله ۲۹۱۰؛ خوبی، صراط النجاة، ج ۱، سؤال ۳۶۲ و ج ۲، ص ۱۵۰، سؤال ۴۷۰؛ خوبی، استفتائات، سؤال ۳۶۶؛ سیستانی، المسائل المنتخبة، مسئله ۴۷۳؛ استفتای خصوصی کتبی از مراجع.

جایز نیست (آیات عظام خویی، تبریزی، بهجت و صافی).

ب. استیجاری:

جایز است (رهبر معظم انقلاب و آیات عظام خویی، صافی، فاضل، بهجت، سیستانی، مکارم، تبریزی و وحید).

۶۵

نیت روزه نذر با داشتن روزه قضا

• آیا کسی که روزه قضا دارد، می‌تواند روزه مستحبی نذر کند؟^۱

این مسئله سه صورت دارد:

الف. نذرش مطلق است؛ یعنی معین نکرده است که در چه روزی روزه بگیرد. مثلاً بگوید: «برای خدا بر من است که یک روز روزه بگیرم.»
ب. نذرش معین است؛ درحالی که فرصت کافی برای انجام روزه قضای ماه رمضان قبل از روزه مندور دارد و انجام روزه قضای قبل از روزه مندور نیز ممکن است.

ج. نذرش معین است؛ درحالی که فرصت کافی برای انجام روزه قضای ماه رمضان قبل از روزه مندور وجود ندارد و انجام روزه قضای قبل از روزه مندور نیز ممکن نیست.

پاسخ صورت الف و ب:

نذرش صحیح است؛ ولی انجام روزه مندور قبل از روزه قضا اشکال دارد و احتیاط واجب این است که روزه مندور را بعد از روزه قضا بگیرد؛ مگر وقت روزه نذری ضیق شود (حضرت امام).

۱. عروة الوثقی، فصل فی شرائط صحة الصوم، مسئله ۳.

نذرش صحیح است؛ ولی انجام روزه منذور قبل از روزه قضا جایز نیست (آیت‌الله سیستانی).
نذرش صحیح است؛ ولی انجام روزه منذور قبل از روزه قضا اشکال دارد (آیت‌الله مکارم).
نذرش صحیح است و انجام روزه منذور قبل از روزه قضا نیز اشکال ندارد (آیات عظام خویی و فاضل).

صحت نذر در هر دو حالت محل اشکال است (آیت‌الله گلپایگانی).

پاسخ صورت ج:

نذرش باطل است (حضرت امام و آیات عظام سیستانی و فاضل).

صحت نذر محل اشکال است (آیات عظام گلپایگانی و مکارم).

نذرش صحیح است (آیات عظام خویی و اراکی).

نذر روزه در سفر با داشتن روزه قضا

• آیا کسی که روزه قضا دارد، می‌تواند روزه مستحبی در سفر نذر کند؟

اگر در حضر (قبل از سفر) نذر کند که در روز معینی در سفر روزه بگیرد، نذر و روزه نذری‌اش صحیح است؛ هرچند قضای روزه واجب برعهده‌اش باشد (رهبر معظم انقلاب).

نیت قطع

• نیت قطع یعنی چه و حکم آن چیست؟^۱

۱. عروة الوثقی، فصل فی النیة، مسئله ۲۲؛ توضیح المسائل مراجع.

نیت قطع یعنی در بین روز قصد کند که دیگر روزه نباشد. با این کار، روزه اش باطل می‌شود و چنانچه دوباره نیت روزه کند: الف. روزه اش واجب معین است: مبطل است؛ اگرچه دوباره نیت کند (مشهور).

اگر دوباره نیت روزه کند، به احتیاط واجب، آن را تمام کند و قضای آن را هم به جا آورد (آیت الله سیستانی).

بنا بر احتیاط واجب، باطل است. ولی اگر به خیال اینکه روزه اش مشکل پیدا کرده است، نیت قطع کند، سپس متوجه شود؛ روزه اش مشکلی ندارد: دوباره نیت روزه کند و روزه اش صحیح است (آیت الله بهجت).

ب. روزه اش واجب غیرمعین است: اگر تا قبل از ظهر نیت کند، روزه اش صحیح است (مشهور).

ج. روزه اش مستحبی است: اگر تا قبل از مغرب نیت کند، روزه اش صحیح است (مشهور).

نیت قاطع

• معنای نیت قاطع و حکم آن چیست؟^۱

نیت قاطع یعنی در بین روز قصد کند یکی

مسئله ۱۵۷۰ و ۱۵۷۱؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۵۷۸ و ۱۵۷۹؛ بهجت، وسیله النجاة، مسئله ۱۰۸۳؛ بهجت، استفتائات، ج ۲، سؤال ۲۷۹۰؛ اجوبة الاستفتائات، سؤال ۷۵۸.

۱. عروة الوثقی، فصل فی النیة، مسئله ۲۲؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۵۷۰ و ۱۵۷۱؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۵۷۸ و ۱۵۷۹؛ اجوبة الاستفتائات، سؤال ۷۵۸؛ بهجت، توضیح المسائل، مسئله ۱۳۲۸.

از مبطلات روزه را عمداً انجام دهد و حکم آن
به شرح ذیل است:

الف. در روزه مستحبی:

مبطل است؛ ولی اگر مجدداً تا قبل از انتهای
وقت نیت کند، روزه اش صحیح است (مشهور).
مبطل نیست (حضرت امام و آیت الله فاضل).

ب. در روزه واجب غیرمعین:

مبطل است؛ ولی اگر مجدداً تا قبل از ظهر
نیت کند، روزه اش صحیح است (مشهور).
مبطل نیست (حضرت امام و آیت الله فاضل).

ج. در روزه واجب معین:

مبطل نیست (حضرت امام و آیت الله فاضل).
مبطل است و اگر دوباره نیت روزه کند،
احتیاط واجب این است که روزه را تمام کند و
بعداً قضای آن را به جا آورد (رهبر معظم انقلاب
و آیت الله سیستانی).

مبطل است (آیات عظام وحید، خویی،
بهجت، تبریزی، گلپایگانی، صافی و نوری).
اگر به مفطربودنش التفات داشته باشد،
مبطل است (آیت الله مکارم).

اگر با التفات به مفطربودن چیزی، قصد
کند آن را انجام دهد، حکم کسی را دارد که
تا آن وقت، قصد روزه نکرده است. این فرد در
قضای ماه رمضان خودش و نذری خودش تا
انتهای وقت فرصت دارد دوباره نیت کند و در
غیر این دو، مبطل است (آیت الله زنجانی).

تردید در نیت قطع

• تردید در قطع یعنی چه و حکم آن چیست؟^۱
یعنی مردد باشد که روزه باشد یا نباشد و حکم آن به شرح زیر است:
مبطل است؛ ولی در واجب غیرمعین اگر تا قبل از اذان ظهر و در مستحبی اگر تا قبل از انتهای وقت دوباره نیت کند، روزه اش صحیح است (حضرت امام و آیات عظام خویی، گلپایگانی، مکارم و اراکی).
مبطل است؛ ولی در ماه رمضان اگر دوباره نیت روزه کند، احتیاط واجب این است که روزه را تمام کند و بعداً قضای آن را به جا آورد و در واجب غیرمعین، اگر تا قبل از اذان ظهر و در مستحبی اگر تا قبل از انتهای وقت دوباره نیت روزه کند، روزه اش صحیح است (رهبر معظم انقلاب و آیت‌الله سیستانی).

تردید در نیت قاطع

• تردید در نیت قاطع یعنی چه و حکم آن چیست؟^۲
یعنی مردد باشد که روزه را باطل کند یا نه و حکم آن به شرح زیر است:
حکم قصد قاطع را دارد که در بالا ذکر شد (مشهور).
چنانچه به امید مطلوبیت از مبطلات روزه اجتناب کند، روزه اش صحیح است (آیت‌الله زنجانی).

۱. عروة الوثقی، فصل فی النیة، مسئله ۲۲؛ اجوبة الاستفتائات، سؤال ۷۵۸.

۲. عروة الوثقی، فصل فی النیة، مسئله ۲۲.

عدول از یک روزه به روزه دیگر

• آیا شخص روزه‌دار می‌تواند در بین روز نیت روزه‌اش را عوض کند؛ مثلاً از استیجاری به قضای خودش یا از قضا، به کفاره یا صورت‌های دیگر عدول کند؟^۱

عدول از یک روزه به روزه دیگر مطلقاً صحیح نیست^۲ (حضرت امام و آیات عظام فاضل، اراکی، گلپایگانی و مکارم).

عدول از یک روزه به روزه دیگر صحیح است؛ به شرط اینکه وقت آن روزه دیگر باقی باشد (آیات عظام خویی و تبریزی و وحید).

حالاتی که مستحب است انسان از مفطرات روزه خودداری کند

مشهور فقها می‌فرمایند برای چند نفر مستحب است در ماه رمضان، هرچند روزه نیستند، از کاری که روزه را باطل می‌کند، خودداری کنند:^۳

۱. مسافری که در سفر، کاری انجام داده باشد که روزه را باطل می‌کند و پیش از اذان ظهر به وطنش یا به جایی برسد که می‌خواهد ده روز در آنجا بماند.

۲. مسافری که بعد از اذان ظهر به وطنش یا به جایی برسد که می‌خواهد ده روز در آنجا بماند.

۱. عروة الوثقی، فصل فی النیة، مسئله ۲۴؛ خویی و تبریزی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۹۸۱.

۲. بله، می‌تواند ابتدای نیت را قطع کند و بگوید هیچ نوع روزه‌ای نیست. سپس اگر وقتش باقی است، روزه دیگر را نیت کند.

۳. توضیح المسائل، مسئله ۱۷۴۹؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۵۷.

۳. مریضی که بعد از اذان ظهر خوب شود. همچنین است اگر پیش از اذان ظهر خوب شود و کاری انجام داده باشد که روزه را باطل می‌کند.

۴. زنی که در بین روز از خون حیض یا نفاس پاک شود.

۵. کافری که مسلمان شود و قبلاً کاری را انجام داده باشد که روزه را باطل می‌کند.

۷۱

تظاهر به روزه خواری

• در حالتی که مستحب است انسان از مفطرات خودداری کند، آیا می‌تواند آشکارا روزه خواری کند؟^۱

تظاهر به روزه خواری جایز نیست و در برخی حالات موجب حد یا تعزیر است (رهبر معظم انقلاب).

حرام است و اگر معتقد باشد گناهی نکرده است و درحقیقت منکر روزه باشد و انکارش به انکار خدا یا پیامبر اسلام ﷺ باز گردد، حکمش قتل است و چنانچه به روزه معتقد باشد و به گناهش اعتراف کند، در بار اول و دوم، حاکم شرع او را تعزیر می‌کند و در بار سوم حکمش قتل است. همچنین کسانی که از روزه گرفتن معذور هستند، مانند مسافر یا مریض نباید به روزه خواری تظاهر کنند و حتی برای آن‌ها مکروه است در روز ماه رمضان در خوردن و

۱. استفتانات کتبی خصوصی از مراجع عظام تقلید؛ تبری، استفتانات جدید، ج ۱، سؤال ۶۵۹.

آشامیدن، خود را کاملاً سیر کنند. همچنین جماع برای آن‌ها مکروه است (آیت‌الله تبریزی). به‌طور کلی تظاهر به روزه‌خواری هرچند برای معذورین، جایز نیست و با تشخیص مجتهد جامع‌الشرایط تعزیر می‌شود (آیت‌الله صافی). تظاهر به روزه‌خواری حرام است و اگر نزد حاکم شرع ثابت شود، در صورتی که عذر شرعی نداشته باشد، حد بر او جاری می‌کند و اگر عذر شرعی داشته باشد، به علت تظاهر به روزه‌خواری اش او را مجازات (تعزیر) می‌کند (آیت‌الله فاضل).

افطار عمدی روزه و تظاهر به روزه‌خواری حرام است و اگر معتقد باشد گناهی نکرده است و درحقیقت منکر روزه باشد و انکارش به انکار خدا یا پیامبر اسلام صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باز گردد، حکمش قتل است و چنانچه به روزه معتقد باشد و به گناهش اعتراف کند، حاکم شرع او را تعزیر می‌کند. همچنین کسانی که از روزه‌گرفتن معذور هستند، مانند مسافر یا مریض، نباید به روزه‌خواری تظاهر کنند و حتی برای آن‌ها مکروه است در روز ماه رمضان در خوردن و آشامیدن، خود را کاملاً سیر کنند. همچنین جماع برای آن‌ها مکروه است (آیت‌الله مکارم).

فصل چهارم:
مفطرات روزه

قبل از ذکر مفطرات، توجه به سه نکته لازم است:

۱. ارتکاب سهوی مفطرات:

اگر شخص روزه‌دار مفطری را سهواً انجام دهد، روزه‌اش باطل نمی‌شود^۱ و فرقی هم بین انواع روزه‌ها نیست (مشهور)^۲.

۲. جهل به حکم مفطرات:

اگر شخص روزه‌دار مفطری را انجام دهد، درحالی‌که نمی‌دانسته روزه به وسیله این کار باطل می‌شود:^۳ و^۴

چه شخص جاهل قاصر باشد و چه جاهل مقصر باشد، روزه‌اش مطلقاً باطل است (آیات عظام خویی، تبریزی، وحید، فاضل، اراکی و بهجت).

چنانچه شخص جاهل مقصر باشد، روزه‌اش باطل است؛ ولی اگر جاهل قاصر باشد، بنا بر احتیاط، روزه‌اش باطل است (حضرت امام و آیت‌الله گلپایگانی).

در جاهل قاصر غیرمردد، در غیرموارد خوردن و آشامیدن و جماع، روزه شخص صحیح است (آیت‌الله سیستانی).

در جاهل مقصر یا قاصر غافل، روزه صحیح است؛ مگر آنکه با شیء حرام درحالی‌که از حرمت

۱. گفتنی است برخی از نمونه‌های سهو در حکم عمد است؛ مثل خواب ماندن

جنب برای بار دوم یا بیشتر یا فراموشی غسل جنابت.

۲. عروة الوثقی، فصل فی اعتبار العمد و الاختیار.

۳. درباره اینکه کفاره دارد یا نه، در بحث کفارات می‌آید.

۴. عروة الوثقی، فصل فی ما یعتبر فی مفطریة المفطرات؛ خویی و تبریزی و وحید و سیستانی، منهاج الصالحین، کتاب الصوم، ذیل مسئله ۱۰۰۴؛ مکارم توضیح المسائل، چاپ جدید، مسئله ۱۴۰۰؛ بهجت، وسیلة النجاة، مسئله ۱۱۰۹.

آن آگاه است، افطار کند، درحالی که اعتقاد به عدم مفطریت دارد که بنا بر احتیاط واجب یک روز قضا دارد (آیت الله مکارم).

۳. آیا شخص باید به تمام مبطلات علم تفصیلی داشته باشد؟

لازم نیست روزه دار به تمام مبطلات و مفطرات علم تفصیلی داشته باشد؛ بلکه اگر نیت کند که از تمام مبطلات و مفطرات امساک کند، کافی است (تمام مراجع عظام تقلید).^۱

اولین مفطر: خوردن و آشامیدن

خوردن تربت و چیز بسیار کوچک

• آیا خوردن چیزی که بسیار کم و کوچک است یا خوارکی نیست، مثل مقدار کمی تربت سیدالشهدا، به قصد تبرک یا شفا، روزه را باطل می کند؟

هرچه انسان عمداً بخورد، روزه را باطل می کند، چه جزء خوراکی ها باشد یا نباشد؛ حتی اگر به اندازه یک دهم دانه گندم یا قطره آب باشد (اجماع).^۲

مسواک زدن و مانند آن بین روز

• مسواک زدن یا خلال کردن یا نخ دندان کشیدن بعد از اذان صبح و در بین روز چه حکمی دارد؟

۱. عروة الوثقی، ابتدای کتاب الصوم و فصل فی النیة، مسئله ۳.

۲. عروة الوثقی، فصل فیما یجب الامساک عنه، الاول و الثانی.

خود مسواک زدن و مانند آن، روزه را باطل نمی‌کند؛ اما اگر به چیزی آغشته باشد یا مثلاً خلال و نخ را از دهان خارج کند و رطوبت دهان بر آن باقی باشد و دوباره آن را در دهان قرار دهد، نباید آن را فرو دهد (مشهور).^۱

توجه: اگر رطوبت مسواک یا خلال یا نخ دندان در آب دهان مستهلک شود و به آن رطوبت خارج گفته نشود، بحث آن در استهلاک می‌آید.

استهلاک در آب دهان

• اگر رطوبت باقی مانده در نخ دندان یا خلال و مانند آن به قدری کم باشد که وقتی آن را دوباره وارد دهان می‌کنیم، در آب دهان مستهلک می‌شود، در این صورت فرودادن آن چه حکمی دارد؟^۲

بنا به احتیاط واجب باید اجتناب شود (آیات عظام گلپایگانی، تبریزی، صافی و نوری). اشکالی ندارد (حضرت امام و آیات عظام سیستانی، خویی، اراکی، فاضل، وحید و مکارم).

استهلاک عمدی

• اگر شخصی مثلاً قطره‌ای آب در دهان بچکاند و منتظر شود تا با آب دهانش مخلوط شده

۱. عروة الوثقی، فصل فیما یجب الامساک عنه، الاول و الثانی.

۲. عروة الوثقی، فصل فیما یجب الامساک عنه، الاول و الثانی؛ توضیح المسائل

مراجع، مسئله ۱۵۷۳؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۵۸۱.

و مستهلک شود، سپس آن را فرو دهد، چه حکمی دارد؟^۱

اشکال ندارد، بدون فرق بین عمدی و اتفاقی آن (حضرت امام و آیت الله سیستانی).

تعمد در مزج و استهلاک جایز نیست. بله، اگر اتفاقی باشد، اشکال ندارد (آیات عظام خویی، اراکی و فاضل).

تعمد در مزج و استهلاک بنا بر احتیاط واجب، جایز نیست. بله، اگر اتفاقی باشد، اشکال ندارد (آیت الله مکارم).

بنا بر احتیاط واجب اجتناب شود، بدون فرق بین عمدی و اتفاقی (آیات عظام گلپایگانی، تبریزی، صافی و نوری).

مسواک نکردن در شب

• اگر می داند یا احتمال می دهد که بقایای غذا در بین روز بر اثر مسواک نزدن فرو می رود، اگر مسواک نزند، روزه اش چه حکمی دارد؟^۲

الف. می داند که بقایای غذا در بین روز فرو می رود:

اگر در بین روز اتفاق افتاد، روزه اش باطل است و قضا دارد (مشهور).

اگر در بین روز اتفاق نیفتاد:
روزه اش باطل است و قضا دارد (آیات عظام

۱. عروة الوثقی، فی احکام المفطرات، فصل ۴، مسئله ۱؛ توضیح المسائل مراجع.

مسئله ۱۵۷۳، از طریق مفهوم اولویت؛ صراط النجاة، ج ۳، سؤال ۲۸۷ و ۲۸۸.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۵۷۸؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۵۸۶؛

عروة الوثقی، فصل فیما يجب الامساک من المفطرات، مسئله ۱؛ استفتای

کتابی از آیت الله مکارم.

فاضل، زنجانی، بهجت، گلپایگانی، صافی،
خویی و سیستانی).

بنا بر احتیاط واجب روزه‌اش باطل است و
قضا دارد (حضرت امام و آیت‌الله نوری).
روزه‌اش صحیح است (آیت‌الله مکارم).
ب. اگر احتمال می‌دهد بقایای غذا در بین روز
فرو می‌رود، روزه‌اش باطل نیست؛ اگرچه در بین
روز سهواً فرو رود (مشهور).

۷۹

فہما

فصل چهارم / مفطرات روزه

آب جمع شده در دھان

• اگر به هر علتی آب دھان در داخل دھان جمع
شود، آیا می‌توان آن را فرو داد؟
اشکالی ندارد (مشهور).
اگر آب دھان خیلی زیاد و غیر معمول باشد،
بنا بر احتیاط واجب، نباید فرو داد و در غیر این
صورت اشکال ندارد (آیت‌الله بهجت).

اخلاط سرو سینه

• آیا فرودادن اخلاطی که از انتهای بینی می‌آید
یا در حلق است، روزه را باطل می‌کند؟
الف. اگر داخل فضای دھان نشده است،
فرودادن آن اشکال ندارد (مشهور).
ب. اگر داخل فضای دھان شده است:
نباید فرو برد (آیت‌الله اراکی).

۱. عروة الوثقی، فصل فیما یجب الامساک من المفطرات، مسئله ۲؛ توضیح المسائل
مراجع، مسئله ۱۵۷۹؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۵۸۷؛ وسیلة النجاة،
مسئله ۱۱۰۸.

۲. عروة الوثقی، فصل فیما یجب الامساک من المفطرات، مسئله ۳؛ توضیح
المسائل مراجع، مسئله ۱۵۸۰؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۵۸۸؛ اجوبة
الاستفتائات، سؤال ۷۹۹.

بنا بر احتیاط واجب فرو نبرد (مشهور).
بنا بر احتیاط مستحب فرو نبرد (آیات عظام
سیستانی و زنجانی).

قطره بینی و گوش و چشم

• چکاندن قطره در چشم یا گوش یا بینی، آیا
مبطل روزه است؟^۱

الف. قطره بینی اگر به حلق برسد، روزه
را باطل می‌کند (حضرت امام و آیات عظام
خویی، اراکی، گلپایگانی، فاضل، سیستانی،
مکارم و بهجت).

ب. قطره چشم و گوش:

۱. اگر طعم یا بویش به حلق برسد:

روزه را باطل نمی‌کند (حضرت امام و آیات
عظام خویی، اراکی، گلپایگانی، فاضل،
سیستانی، مکارم و بهجت).

۲. اگر عینش به حلق برسد بدون استهلاک:

روزه را باطل نمی‌کند (حضرت امام و آیات
عظام خویی، اراکی، گلپایگانی، فاضل و
سیستانی).

روزه را باطل می‌کند (آیت‌الله بهجت).

بنا بر احتیاط واجب، روزه را باطل می‌کند
(آیت‌الله مکارم).

۱. عروة الوثقی، فصل فیما یکره للصائم الثانی؛ عروة الوثقی، فصل فی المفطرات،
مسئله ۴؛ خویی و وحید، منهج الصالحین، ذیل مسئله ۱۹۹۸، بخش ۹؛ بهجت،
وسيلة النجاة، مسئله ۱۰۸۵؛ بهجت، توضیح المسائل، مسئله ۱۳۴۷؛ توضیح
المسائل مراجع، مسئله ۱۶۵۷؛ مکارم، بیك احکام، ص ۱۳، مسئله ۱۳۹۸.

انفیه

- حکم انفیه (سعوط) چیست؟
کراهت دارد؛ ولی اگر بداند که به حلق می‌رسد، جایز نیست (مشهور).^۱

تزریقات

- آیا تزریق آمپول و سرم و خون، روزه را باطل می‌کند؟^۲

اقسام تزریقات، روزه را باطل نمی‌کند (آیات عظام سیستانی، صافی، اراکی، گلپایگانی و نوری).

اقسام تزریقات، روزه را باطل نمی‌کند؛ ولی از تزریق در رگ مطلقاً پرهیز شود (آیت‌الله مکارم).
اقسام تزریقات، روزه را باطل نمی‌کند؛ ولی از سرم به جای آب و غذا بنا بر احتیاط واجب اجتناب شود و اگر به علت ضرورت استعمال شد، بنا بر احتیاط واجب، روزه را بگیرد و بعداً نیز قضا کند (آیت‌الله وحید).

اقسام تزریقات، روزه را باطل نمی‌کند؛ ولی از سرم به جای آب و غذا بنا بر احتیاط واجب اجتناب شود. البته اگر شخص مرضی دارد که روزه برایش مضر است و به سرم احتیاج دارد، روزه بر او واجب نیست (آیات عظام خوئی و تبریزی).

۱. عروة الوثقی، فصل مما یکره للصائم، مورد الخامس؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۵۷؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۶۵.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۵۷۶؛ وحید، توضیح المسائل، ۱۵۸۴؛ سایت آیت‌الله وحید؛ صراط النجاة، المحشى للخوائی، ج ۱، سؤال ۳۵۲؛ تبریزی، استفتانات جدید، ج ۱، سؤال ۶۸۱. اجوبه الاستفتانات، سؤال ۷۶۷؛ سیدعلی خامنه‌ای، استفتانات جدید، سؤال ۵۸.

آمپول بی حس کننده و دارویی اشکال ندارد؛ ولی از آمپول غذایی:

۱. بنا بر احتیاط واجب خودداری کند (حضرت امام و آیت الله زنجانی).
۲. باید خودداری کند (آیات عظام فاضل و بهجت).

احتیاط واجب آن است که روزه دار از آمپول های مقوی یا مغذی و هر آمپولی که در رگ تزریق می شود و نیز انواع سرم ها خودداری کند و همچنین تزریق خون نیز بنا بر احتیاط واجب، مبطل روزه است؛ ولی آمپول بی حس کننده و آمپول دارویی که در عضله تزریق می شود، اشکال ندارد (رهبر معظم انقلاب).

مضمضه کردن آب برای وضو

- آیا مضمضه کردن آب (سه مرتبه آب در دهان کردن و خارج کردن) که قبل از وضو استحباب دارد، روزه را باطل نمی کند؟^۱
- اگر انسان مطمئن نباشد که به حلق می رسد، اشکالی ندارد؛ بلکه کراهت هم ندارد (مشهور).

مضمضه کردن آب برای غیر وضو

- آیا آب در دهان کردن به قصد خنک شدن دهان و بیرون ریختن آن، روزه را باطل می کند؟^۲
- خیر؛ اما کراهت دارد (مشهور).

۱. عروة الوثقی، فصل ۵، الثانی عشر مما یکره للصائم.

۲. عروة الوثقی، فصل ۵، الثانی عشر مما یکره للصائم.

فرورفتن غیراختیاری آب در هنگام مضمضه

کردن

• اگر کسی مضمضه کند و آب بی اختیار فرورود، حکم روزه اش چیست؟^۱
الف. اگر به قصد خنک شدن مضمضه کرده است:

باید قضای آن را بگیرد و دادن کفاره واجب نیست (حضرت امام و آیات عظام نوری، فاضل، وحید، خویی، تبریزی، سیستانی، صافی، گلپایگانی، مکارم و زنجانی). بنا بر احتیاط واجب، قضا کند و دادن کفاره واجب نیست (آیت الله بهجت).

ب. اگر بی جهت مضمضه کرده است:

باید قضا کند و دادن کفاره واجب نیست (حضرت امام و آیات عظام خویی، وحید، تبریزی، مکارم، فاضل، زنجانی و نوری). بنا بر احتیاط واجب، قضا کند و دادن کفاره واجب نیست (آیات عظام بهجت، صافی و گلپایگانی).

بنا بر احتیاط مستحب، قضا کند (آیت الله سیستانی).

ج. اگر برای وضو مضمضه کرده است:

قضا واجب نیست (حضرت امام و آیات عظام سیستانی، نوری، مکارم، گلپایگانی و صافی).

اگر برای وضوی نماز واجب باشد، قضا ندارد و اگر برای وضوی غیر نماز واجب، از غایات

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۸۸؛ وسیلة النجاة، مسئله ۱۱۳۸؛ عروة الوثقی، فی موارد وجوب القضا، مسئله ۳؛ خویی و وحید و تبریزی، منهاج الصالحین، ذیل مسئله ۱۰۲۴، بخش ۶؛ سیستانی، المسائل المنتخبة، مسئله ۴۹۸.

دیگر باشد، بنا بر احتیاط واجب، قضا کند و دادن کفاره واجب نیست (آیات عظام خویی، تبریزی، زنجانی، وحید و فاضل).
اگر برای وضوی نماز واجب یا مداوا باشد، قضا ندارد (آیت الله بهجت).

مضمضه کردن با غیر آب یا داخل کردن اشیای دیگر در دهان

- آیا چیز دیگری غیر از آب، مثل خودکار در دهان کردن، روزه را باطل می کند؟^۱
خیر؛ اما کراهت دارد (آیات عظام خویی، فاضل و سیستانی).
- خیر، کراهت آن هم ثابت نیست (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی و مکارم).

فرورفتن غیر اختیاری آب از طریق بینی

- اگر شخص روزه دار، آب داخل بینی کند و بی اختیار فرو رود، حکم روزه اش چیست؟^۲
روزه اش صحیح است و قضا بر او واجب نیست (مشهور).

فرورفتن غیر آب از طریق دهان

- اگر شخص روزه دار غیر آب، چیز دیگری را در دهان ببرد و بی اختیار فرو رود، حکم روزه اش چیست؟^۳

۱. عروة الوثقی، فصل ۵، الثانی عشر مما یکره للصائم.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۸۸؛ وسیلة النجاة، مسئله ۱۱۳۸؛ عروة الوثقی، فی موارد وجوب القضا، مسئله ۳؛ خویی و وحید و تبریزی، منهاج الصالحین، ذیل مسئله ۱۰۲۴، بخش ۶؛ سیستانی، المسائل المنتخبه، مسئله ۴۹۸.

۳. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۸۹؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۹۹.

روزه‌اش صحیح است و قضا بر او واجب نیست (مشهور).

اگر آن چیز مایع نباشد، روزه‌اش صحیح است و قضا بر او واجب نیست؛ ولی اگر آن چیز مایع باشد، حکم فرورفتن آب در هنگام مضمضه‌کردن را دارد (آیت‌الله مکارم).

جویدن آدامس

• حکم جویدن آدامس و سقز (صمغ درخت بن^۱ است) و کندر و مانند آن چیست؟^۲
اگر اجزایی از آن جدا نشده و به حلق نرسد، اشکالی ندارد؛^۳ ولی چنانچه اجزایی از آن جدا می‌شود، فرودادن آن، روزه را باطل می‌کند^۴ (مشهور).

چنانچه هیچ طعمی نداشته باشد که به حلق برود، روزه صحیح است؛ لکن این عمل برای روزه‌دار پسندیده نیست و تظاهر به آن از بعضی جهات اشکال دارد (آیت‌الله صافی).

۱. بیک احکام، مسئله ۱۴۲۴؛ عروة الوثقی، فی موارد وجوب القضا، مسئله ۳.
۲. پسته وحشی.

۳. عروة الوثقی، فصل ۴، فیما لا بأس للصائم؛ تحریر الوسیلة، القول فیما یجب الامساک عنه، مسئله ۱۷؛ تبریزی، استفتائات جدید، ج ۱، ص ۱۴۸، سؤال ۷۱۴؛ صافی، استفتائات موجود در سایت، سؤال ۴۴؛ سایت رهبر معظم انقلاب به‌نشانی: www.lider.ir، مکارم، استفتائات جدید، ج ۲، ص ۱۴۸، سؤال ۴۲۶.

۴. تظاهر به روزه‌خواری حرام است و اگر معتقد باشد گناهی نکرده است و درحقیقت منکر روزه باشد و انکارش به انکار خدا یا پیامبر اسلام $\square$ باز گردد، حکمش قتل است. چنانچه به روزه معتقد باشد و به گناهی اعتراف کند، حاکم شرع او را تعزیر می‌کند. کسانی که از روزه‌گرفتن معذور هستند، مانند مسافر یا مریض، نباید به روزه‌خواری تظاهر کنند. حتی برای آن‌ها مکروه است در روز ماه رمضان، در خوردن و آشامیدن، خود را کاملاً سیر کنند. همچنین جماع برای آن‌ها مکروه است (استفتای کتبی از برخی مراجع).

۴. این حکم به جایی مربوط است که اجزای مذکور در آب دهان مستهلک نشود؛ ولی اگر مستهلک شود، بحث آن قبلاً آمده است.

ناس و داروی زیرزبانی

• حکم زیر زبان گذاشتن ناس و داروهای زیرزبانی و مانند آن چیست؟^۱
اگر چیزی از حلق پایین نرود، اشکال ندارد^۲ (مشهور).

بنا بر احتیاط واجب، از مواد مخدری که از راه بینی یا زیرزبان جذب می‌شود، خودداری کند و اگر آب دهان مخلوط با ماده ناس را فرو ببرد، موجب بطلان روزه‌اش می‌شود (رهبر معظم انقلاب).

اگر چیزی به حلق نرسد، از جهت روزه اشکال ندارد (آیت‌الله بهجت).

شیء مزبور (نسوار که از تنباکو و آهک تهیه می‌شود و در دهان می‌گذارند و مقداری هم سبب بی‌حالی می‌شود) مطمئناً برای روزه اشکال دارد و در غیر حال روزه نیز استفاده از آن شرعاً بدون اشکال نیست (آیت‌الله مکارم).

وارد کردن انگشت به حلق

• آیا شخص روزه‌دار جایز است انگشتش را عمداً در حلقش فرو ببرد؟^۳

بلی، اشکال ندارد؛ چون بر این کار صدق خوردن نمی‌شود (حضرت امام و آیات عظام خویی، فاضل، سیستانی و مکارم).

۱. عروة الوثقی، فصل فیما لا بأس للصائم؛ خویی، صراط النجاة، ج ۱، سؤال ۳۵۱؛ اجوبة الاستفتائات، سؤال ۷۶۰ و ۷۶۱؛ بهجت، استفتائات، ج ۲، ص ۳۴۷.
سؤال ۲۸۱۰؛ مکارم، استفتائات جدید، ج ۲، ص ۱۴۷، سؤال ۴۲۲.
۲. تظاهر به روزه خواری جایز نیست (استفتای کتبی از برخی مراجع).
۳. عروة الوثقی، فصل فیما یجب الامساک، مسئله ۷۷.

بنا بر احتیاط واجب، از این کار اجتناب کند
(آیت الله گلپایگانی).

آندوسکپی

• آیا لوله آندوسکپی و مانند آن از وسایل پزشکی
که از حلق پایین می دهند، موجب بطلان روزه
است؟^۱

اگر همراه آن‌ها چیزی وارد حلق نشود، اشکال
ندارد (حضرت امام و رهبر معظم انقلاب و آیات
عظام خویی، فاضل، سیستانی و مکارم).
بنا بر احتیاط واجب، برای روزه اشکال دارد
(آیات عظام گلپایگانی و صافی).
روزه را باطل می کند (آیت الله بهجت).

اقسام کرم‌ها

• استفاده از کرم و پماد و حنا و مانند آن برای
روزه چه حکمی دارد؟^۲
اشکال ندارد (مشهور).

دومین مفطر: جماع

دخول بدون انزال

• اگر جماع (دخول) صورت بگیرد، اما انزال
نشود (منی خارج نشود)، آیا بازهم روزه باطل
است؟^۳

۱. استفتائات خصوصی کتبی از مراجع عظام تقلید: تبریزی، استفتائات جدید،
ج ۱، سؤال ۷۱۰؛ نک: عروة الوثقی، فصل فی المفطرات، مسئله ۷۷۴ و ۷۷۵؛ نک:
وسيلة النجاة، سؤال ۲۸۸۲.
۲. نک: عروة الوثقی، فصل فیما يجب الامساک، مسئله ۴۵؛ نک: فاضل، جامع المسائل،
ج ۲، ص ۱۷۵، سؤال ۴۳۷.
۳. عروة الوثقی، فصل فیما يجب الامساک عنه، الثالث من المفطرات؛ توضیح

دخول (تمام ختنه‌گاه نه بعض آن) بدون خارج شدن منی نیز باطل‌کننده روزه است؛ چه قصد انزال داشته باشد یا نه و چه انزال بشود یا نشود (تمام مراجع عظام تقلید).

شک در دخول

• اگر شک در دخول یا مقدار آن داشته باشد، حکم روزه‌اش چگونه است؟
از جهت دخول، روزه‌اش باطل نیست؛ اما اگر قصد دخول داشته است، حکم قصد قاطع را دارد که بحثش گذشت (تمام مراجع عظام تقلید).^۱

دخول غیرآلت

• آیا داخل کردن انگشت و مانند آن در دبر یا قبل، روزه زن یا مرد را باطل می‌کند؟
خیر، این کار به خودی خود اشکال ندارد (تمام مراجع عظام تقلید).^۲

اجبار یکی از زوجین دیگری را به جماع یا

غیرجماع

• اگر در ماه مبارک رمضان یکی از زوجین طرف دیگر را به آمیزش یا کار دیگری مجبور کند که روزه را باطل می‌کند، حکم روزه کسی که

المسائل مراجع، مسئله ۱۵۸۴ و ۱۵۸۵؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۵۹۲.
نکته: درباره کسی که آلتش قطع شده است، مسئله اختلافی است.
۱. عروة الوثقی، فصل فیما یجب الامساک عنه، مسئله ۱۳؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۵۸۶.
۲. عروة الوثقی، فصل فیما یجب الامساک عنه، مسئله ۸.

مجبور شده است، چیست؟ کفاره آن بر عهده کیست؟

اگر اجبار در حدی باشد که از اختیار فرد خارج باشد، روزه کسی که مجبور شده است، باطل نمی شود (تمام مراجع عظام تقلید).^۱ اما کفاره آن:^۲

الف. زن، شوهر را مجبور کرده است: کفاره شخصی که مجبور شده است، بر هیچ کدام واجب نیست (تمام مراجع عظام تقلید).

ب. شوهر، زن را مجبور کرده است: ۱. بر غیرجماع اجبار کرده است: کفاره شخصی که مجبور شده است، بر هیچ کدام واجب نیست (تمام مراجع عظام تقلید).

۲. بر جماع اجبار کرده است: الف. شوهر عذر نداشته و روزه بر او واجب بوده است:

شوهر باید کفاره روزه خودش و روزه زن را بدهد (تمام مراجع عظام تقلید). شوهر باید کفاره روزه خودش و بنا بر احتیاط واجب، کفاره روزه زن را نیز بدهد (آیات عظام زنجانی و سیستانی).

ب. شوهر عذر داشته؛ مثلاً مریض بوده و روزه

۱. عروة الوثقی، فصل فیما يجب الامساک عنه، مسئله ۹؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۵۵ و ۱۵۸۷؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۶۳ و ۱۵۹۵.
۲. عروة الوثقی، فصل فی کفارة الصوم، مسئله ۱۴ و ۱۶؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۷۸ و ۱۶۷۹ و ۱۶۸۲ و ۱۶۸۳؛ مکارم، پیک احکام، مسئله ۱۴۱۵؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۹۱ و ۱۶۹۰؛ بهجت، وسیلة النجاة، مسئله ۱۱۲۴.

بر او واجب نبوده است:
 بنا بر احتیاط واجب، باید کفاره زن را بدهد
 (حضرت امام و آیت الله بهجت).
 کفاره بر مرد نیز واجب نیست (آیات عظام
 گلپایگانی، اراکی، فاضل، تبریزی، زنجانی،
 سیستانی، صافی، مکارم، نوری و وحید).

اجبار مرد، زن اجنبیه را به زنا

• اگر مرد زنی را مجبور به زنا کند، حکم روزه زن
 چیست؟ کفاره آن بر عهده کیست؟^۱
 اگر اجبار در حدی باشد که از اختیار زن خارج
 باشد، روزه او باطل نمی شود و بر هیچ کدام نیز
 کفاره واجب نیست (مشهور).
 اگر اجبار در حدی باشد که از اختیار زن
 خارج باشد، روزه او باطل نمی شود؛ ولی بنا
 بر احتیاط واجب، مرد باید کفاره زن را بدهد
 (آیت الله مکارم).

جماع اختیاری پس از اجبار

• اگر شوهر ابتدا زن را مجبور به نزدیکی کند،
 به طوری که زن هیچ اختیاری نداشته باشد، اما
 در بین جماع، زن راضی شود و اجبار مذکور رفع
 شود، حکم روزه زن و کفاره آن چیست؟^۲
 روزه زن باطل می شود؛ ولی درباره کفاره:

۱. عروة الوثقی، فصل فیما یجب الامساک عنه، مسئله ۹ و فصل فی کفارة الصوم،
 مسئله ۱۷؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۵۵ و ۱۵۸۷؛ وحید، توضیح
 المسائل، مسئله ۱۶۶۳ و ۱۵۹۵.

۲. عروة الوثقی، فصل فی صوم الکفاره، مسئله ۱۴؛ توضیح المسائل مراجع،
 مسئله ۱۶۸۰؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۸۸.

باید مرد دو كفاره بدهد و زن يك كفاره (حضرت امام و آیات عظام بهجت، تبریزی، زنجانی، نوری و وحید).

بنا بر احتیاط واجب، مرد دو كفاره و زن يك كفاره بدهد (آیات عظام خویی، گلپایگانی، فاضل، اراکی و صافی).

بنا به احتیاط واجب، مرد دو كفاره بدهد و بر زن چیزی جز قضا لازم نیست (آیت الله مکارم).

بر هر کدام يك كفاره است (آیت الله سیستانی).

اکراه به جماع یا غیر جماع

• اگر روزه دار را اکراه کنند که روزه خود را با جماع یا غیر آن باطل کند، مثلاً به او بگویند: «اگر غذا نخوری یا راضی به جماع نشوی، ضرر مالی یا جانی به تو می زنیم» و خودش برای جلوگیری از ضرر با اختیار خود، چیزی بخورد یا جماع کند، حکم روزه و كفاره آن چیست؟^۱

فقط قضا لازم است (حضرت امام و آیات عظام خویی، تبریزی، گلپایگانی، فاضل، وحید، صافی، زنجانی، نوری و مکارم).

اگر اکراه به خوردن یا آشامیدن یا جماع باشد، قضا لازم است و در غیر آن ها، بنا بر احتیاط واجب، قضا کند (آیت الله سیستانی).

۱. عروة الوثقی، فصل فی كفارة الصوم؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۵۵ و ۱۵۸۷ و ذیل مسئله ۱۶۸۸؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۶۳ و ۱۵۹۵؛ منهاج الصالحین، مسئله ۱۰۰۵.

جماع در حال فراموشی

• اگر یکی از زوجین یا هر دوی آن‌ها فراموش کنند که روزه‌اند و جماع کنند، آیا روزه هر دو باطل است؟^۱

هرکدام که فراموش کرده‌است، روزه‌اش صحیح است و دیگری که فراموش نکرده است، روزه‌اش باطل است (تمام مراجع عظام تقلید).

تفخیز

• آیا تفخیز و مانند آن، روزه را باطل می‌کند؟^۲

الف. اگر منی خارج نشده است:

در صورتی که شخص قصد خروج منی را نداشته باشد و از عادتش هم خروج منی نباشد، روزه‌اش صحیح است (تمام مراجع عظام تقلید). در صورتی که شخص قصد خروج منی را داشته باشد، حکم نیت قاطع را دارد که قبلاً بیان شد. ب. اگر منی خارج شده است:

اگر شخص قصد خروج منی را داشته باشد یا از عادتش خروج منی نباشد، روزه‌اش باطل می‌شود؛ ولی اگر شخص قصد خروج منی را نداشته و از عادتش هم خروج منی نبوده است: ۱. اگر اطمینان داشته است که منی خارج نمی‌شود:

۱. عروة الوثقی، فصل فی ما يجب الامساک مسئله ۹؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۵۸۷.

۲. عروة الوثقی، فصل فیما يجب الامساک عنه، مسئله ۷ و ۱۸ و فصل فی موارد وجوب القضاء دون الكفاره، مورد العاشر و فصل فیما یكره للصائم، مورد الاول؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۵۹۵؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۰۳؛ خوبی و تبریزی و وحید، منهاج الصالحین، بعد از مسئله ۹۹۸، مورد الثامن و بعد از مسئله ۱۰۲۵، مورد السابع.

روزه‌اش صحیح است؛ ولی اگر شوخی را ادامه دهد تا آنجا که نزدیک است منی خارج شود و خودداری نکند تا خارج شود، روزه‌اش باطل است (حضرت امام و آیات عظام خویی، فاضل، سیستانی، نوری، مکارم، گلپایگانی، تبریزی، وحید، زنجانی و صافی).

۲. وثوق یا اطمینان نداشته است که منی خارج می‌شود:

روزه‌اش صحیح است (حضرت امام).
روزه‌اش باطل می‌شود (آیات عظام سیستانی، خویی، وحید، تبریزی، فاضل، مکارم، گلپایگانی و نوری).
بنا بر احتیاط واجب، روزه‌اش باطل می‌شود (آیت‌الله اراکی).

• در فرض مسئله قبل که از شخص منی خارج شده، درحالی که وثوق یا اطمینان به خارج نشدن آن نداشته است، آیا کفاره بر او واجب می‌شود یا قضای تنها کافی است؟
قضا کافی است (آیات عظام خویی، وحید، تبریزی، فاضل، مکارم و نوری).
قضا و کفاره، هر دو واجب می‌شود (آیت‌الله گلپایگانی).

چنانچه خروج منی بر اثر تماس بدنی با زن بوده است، مثل ملاعبه و بوسیدن و لمس کردن، قضا و کفاره، هر دو واجب می‌شود؛ اما در غیر مباشرت با زن، قضا کافی است (آیت‌الله سیستانی).

۱. عروة الوثقی، فصل فی موارد وجوب القضا دون الکفاره، مورد العاشر؛ خویی و تبریزی و وحید، منهاج الصالحین، بعد از مسئله ۱۰۲۵، مورد السابع.

سومین مفطر: استمنا

تعریف استمنا

• استمنا چیست؟

استمنا یعنی مرد خودش با خود یا به وسیله دیگری، بدون جماع، کاری کند که منی از او بیرون آید (تمام مراجع عظام تقلید)^۱.

استمنا بدون خروج منی

• اگر به قصد بیرون آمدن منی کاری کند، در صورتی که منی بیرون نیاید، حکم روزه اش چیست؟^۲

روزه اش باطل می شود (آیات عظام اراکی، مکارم، نوری، صافی، گلپایگانی، خویی، تبریزی، وحید و نوری).

اگر دومرتبه نیت روزه نکند، روزه اش باطل است و اگر دوباره نیت کند، باید بنا بر احتیاط لازم، روزه آن روز را تمام کرده و قضا کند (آیت الله سیستانی).

روزه اش باطل نمی شود (حضرت امام و آیت الله فاضل).

ملاک منی

• ملاک منی در زن ها و مردها و افراد مریض در صورت شک در منی بودن مایع خارج شده از

۱. عروة الوثقی، فصل فی غسل الجنابه.

۲. عروة الوثقی، فصل فیما یجب الامساک عنه، مسئله ۱۷؛ توضیح المسائل مراجع،

مسئله ۱۵۹۴؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۰۲.

آن‌ها چیست؟^۱

الف. در مردها:

ملاک، داشتن هر سه نشانه باهم است؛ یعنی جستن همراه با شهوت و سستی (حضرت امام و رهبر معظم انقلاب و آیات عظام خویی، تبریزی، فاضل، سیستانی، وحید، نوری و زنجانی). ملاک جستن همراه با شهوت است (آیت الله مکارم).

ملاک جستن همراه با شهوت یا سستی است (آیات عظام گلپایگانی و صافی).

ملاک جستن همراه با شهوت است و اگر فقط شهوت بود، باید احتیاطاً غسل کند و در صورتی که قبل از خروج آن مایع وضو نداشته است، باید وضو هم بگیرد (آیت الله بهجت).
ب. در زن‌ها:

ملاک صدق انزال^۲ همراه با شهوت است (حضرت امام و رهبر معظم انقلاب و آیات عظام فاضل، سیستانی، وحید، مکارم، صافی^۳ و زنجانی).

ملاک جستن همراه شهوت یا سستی است (آیت الله گلپایگانی).

ملاک، داشتن هر سه نشانه باهم است؛ یعنی

۱. عروة الوثقی، فصل فی غسل الجنابه؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۳۴۶؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۳۵۲؛ وحید و خویی، منهاج الصالحین، مسئله ۱۶۹؛ اجوبة الاستفتائات، سؤال ۱۷۱ و ۱۷۷؛ صافی، هدایة العباد، ج ۱، ص ۳۰؛ بهجت، وسیلة النجاة، مسئله ۱۷۷.

۲. خانم‌ها نوعاً باید به اوج لذت جنسی برسند تا انزال صورت گیرد. اگر شک کنند که به این مرحله رسیده‌اند یا نه، غسل واجب نیست.

۳. نظر آیت الله صافی در رساله فارسی و هدایة العباد متفاوت است. از ایشان استفتا شد و در جواب فرمودند: «آنچه در رساله آمده، برای منی مردهاست و در مورد منی زن‌ها به هدایة العباد مراجعه شود.»

جستن و شهوت و سستی هر سه باهم؛ ولی اگر شهوت و سستی بدون جستن بود، بنا بر احتیاط واجب، غسل کند و در صورتی که قبل از خروج آن مایع وضو نداشته است، وضو هم بگیرد (آیت الله خوئی).

ملاک شهوت همراه سستی است (آیت الله نوری).

ملاک جستن همراه با شهوت است. اگر فقط شهوت بود، باید احتیاطاً غسل کند و در صورتی که قبل از خروج آن مایع، وضو نداشته است، باید وضو هم بگیرد (آیت الله بهجت).
ج. در اشخاص مریض:

ملاک فقط شهوت است (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی، وحید، سیستانی، فاضل، صافی و تبریزی).

ملاک شهوت همراه سستی است (آیات عظام خوئی و نوری).

ملاک جستن همراه با شهوت است. اگر فقط شهوت بود، باید احتیاطاً غسل کند و در صورتی که قبل از خروج آن مایع، وضو نداشته است، باید وضو هم بگیرد (آیت الله بهجت).
اگر به مریض، حالت شهوت دست دهد و آبی خارج شود که احتمال دهد منی است، حکم منی را دارد؛ هر چند بیرون آمدن آن با شهوت نباشد و دو نشانه دیگر را هم نداشته باشد (آیت الله زنجانی).

نگاه شهوت‌آلود

• آیا نگاه‌کردن همراه با شهوت به همسر یا غیرهمسریا عکس و فیلم مربوط به همسریا غیرهمسر، روزه را باطل می‌کند؟^۱

اگر به قصد انزال (خارج شدن منی) نباشد و انزال هم نشود، روزه باطل نمی‌شود؛ گرچه تحریک شهوت از طریق حرام، گناه دارد و از طریق حلالش هم برای روزه‌دار کراهت دارد (تمام مراجع عظام تقلید).

۹۷

استمنای زنان و مردان

• آیا فرقی بین زن و مرد در بطلان روزه به وسیله استمنای وجود دارد؟

خیر، فرقی بین زن و مرد در بطلان روزه به وسیله استمنای وجود ندارد؛ چه از راه حلال باشد مثل ارتباط زن و شوهر یا از راه حرام، یعنی خودارضایی یا غیر آن (تمام مراجع عظام تقلید).^۲

خوابیدن در روز با علم به احتلام

• روزه‌داری که می‌داند اگر بخوابد، محتلم می‌شود، آیا در بین روز جایز است بخوابد؟ جایز است بخوابد؛ گرچه در بین خواب محتلم هم بشود؛ ولی احتیاط مستحب است که نخوابد (تمام مراجع عظام تقلید).^۳

۱. عروة الوثقی، فصل فیما یجب الامساک عنه، الرابع من المفطرات.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۵۷۲.

۳. عروة الوثقی، فصل فیما یجب الامساک عنه، مسئله ۱۴؛ توضیح المسائل مراجع.

مسئله ۱۵۹۰؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۵۹۸.

بیدارشدن در هنگام خروج منی

• اگر روزه‌دار در خواب محتلم شده و درحال خروج منی از خواب بیدار شود، حکم روزه‌اش چیست؟

روزه‌اش صحیح است و لازم نیست پس از بیدارشدن، از خروج منی جلوگیری کند؛ حتی اگر برایش ضرری نداشته باشد (تمام مراجع عظام تقلید).^۱

خروج منی شخص محتلم با ادرار یا استبرا

• اگر روزه‌داری که محتلم شده است، بداند به واسطه ادرار یا استبرا، باقی‌مانده منی از او بیرون می‌آید، آیا می‌تواند ادرار یا استبرا کند؟^۲ الف. اگر ادرار یا استبرا قبل از غسل باشد، اشکال ندارد و روزه‌اش صحیح است (تمام مراجع عظام تقلید).

ب. اگر ادرار یا استبرا بعد از غسل باشد: نمی‌تواند ادرار یا استبرا کند (حضرت امام و آیت‌الله صافی).

بنا بر احتیاط واجب نمی‌تواند ادرار یا استبرا کند (آیات عظام خویی، تبریزی، وحید و فاضل).

اشکال ندارد و روزه‌اش صحیح است (آیات عظام سیستانی، بهجت و مکارم).

۱. عروة الوثقی، فصل فیما يجب الامساک عنه، مسئله ۱۵؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۵۹۱.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۵۹۲؛ هدایة العباد، مسئله ۱۲۸۲؛ خویی و وحید و تبریزی، منهاج الصالحین، مسئله ۹۹۵؛ سیستانی، المسائل المنتخبة، مسئله ۵۰۲؛ وسیلة النجاة، مسئله ۱۰۸۸.

لزوم ادرار قبل از غسل برای محتملی که می‌داند بعد از غسل، منی از او خارج می‌شود

- روزه‌داری که محتمل شده است، اگر بداند در صورتی که قبل از غسل ادرار نکند، باقی مانده منی بعد از غسل از او خارج می‌شود، آیا واجب است قبل از غسل ادرار کند؟^۱

بنا بر احتیاط واجب، لازم است ادرار کند (حضرت امام و آیات عظام صافی، خویی، تبریزی، وحید، گلپایگانی و نوری). لازم نیست ادرار کند (آیات عظام سیستانی، بهجت، مکارم، زنجانی و مکارم).

خروج منی شخص غیر محتمل با ادرار

- اگر بیماری شخص به گونه‌ای است که یقین دارد همراه ادرارش منی خارج می‌شود، آیا جایز است در حال روزه ادرار کند؟ اگر ادرار کند، روزه‌اش چه حکمی دارد؟^۲

بلی، می‌تواند ادرار کند و اگر بی‌اختیار منی خارج شود، روزه‌اش صحیح است و باید برای نماز غسل کند (رهبر معظم انقلاب).

خیر، بلکه واجب است تا حدی که برایش ضرر معتنا بهی ندارد، از خروج ادرار جلوگیری کند؛ ولی اگر به واسطه جلوگیری کردن، ضرر معتنا بهی به شخص وارد می‌شود، جایز است ادرار کند و به واسطه ادرار، فقط روزه‌اش باطل شده و کفاره

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۵۹۳؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۰۱؛ وسیلة النجاة، مسئله ۱۰۸۸.
 ۲. استفتای کتبی از مراجع تقلید؛ خویی و تبریزی، صراط النجاة، ج ۱، سؤال ۳۵۷ و ۳۵۸.

بر او واجب نمی‌شود (آیت‌الله خوئی).
 خیر، بلکه واجب است تا حدی که برایش
 ضرر معتنا بهی ندارد، از خروج ادرار جلوگیری
 کند؛ ولی اگر به واسطه جلوگیری کردن، ضرر
 معتنا بهی به شخص وارد می‌شود، روزه از این
 شخص صحیح نیست؛ بلکه باید ادرار کند و
 به واسطه ادرار، فقط روزه‌اش باطل شده و کفاره
 بر او واجب نمی‌شود (آیت‌الله تبریزی).

خیر، بلکه واجب است تا حدی که حرجی
 نباشد یا برایش ضرر معتنا بهی ندارد، از خروج
 ادرار جلوگیری کند؛ ولی اگر به حد حرج برسد،
 یا به واسطه جلوگیری کردن، ضرر معتنا بهی
 به شخص وارد می‌شود، جایز است ادرار کند
 و به واسطه ادرار نیز روزه‌اش باطل نمی‌شود
 (آیت‌الله صافی).

اگر منی بی‌اختیار با ادرار خارج می‌شود
 و یقین داشته باشد که منی است، غسل
 واجب می‌شود؛ اما روزه باطل نمی‌شود
 (آیت‌الله فاضل).

در فرض سؤال، روزه‌اش باطل نمی‌شود
 (آیت‌الله مکارم).

غسل نکردن برای احتلام در روز

• اگر روزه‌دار بعد از نماز صبح محتلم شود و تا
 غروب غسل نکند، آیا روزه‌اش صحیح است؟
 بلی، روزه‌اش صحیح است و واجب نیست

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۳۲؛ عروة الوثقی، فصل فیما یجب الامساک
 عنه، مسئله ۵۳.

فوراً غسل کند؛ بلکه برای نماز یا مانند آن باید غسل کند (تمام مراجع عظام تقلید).

چهارمین مفطر: بقای بر جنابت تا اذان صبح

بقای بر جنابت در روزه‌های مختلف

● اگر شخص تا اذان صبح جنب بماند، حکم این روزه‌هایش چیست؟ الف. مستحبی؛ ب. واجب معین؛ ج. واجب غیرمعین؛ د. ماه رمضان؛ هـ. قضای ماه رمضان.

الف. بقای بر جنابت در روزه مستحبی: روزه صحیح است (تمام مراجع عظام تقلید).^۱

ب. بقای بر جنابت در روزه واجب معین (غیر ماه رمضان):

روزه صحیح است؛ اگرچه از روی عمد باشد (حضرت امام و آیات عظام خویی، تبریزی، گلپایگانی، فاضل، صافی، سیستانی، وحید، مکارم، زنجانی و نوری).^۲

روزه صحیح است، اگر غیر عمد باشد؛ ولی اگر عمدی باشد، روزه‌اش اشکال دارد (آیت الله اراکی).^۳

۱. عروة الوثقی، فصل فیما یجب الامساک عنه، ذیل مسئله ۴۸، بخش الثامن.
۲. عروة الوثقی، فصل فیما یجب الامساک عنه، ذیل مسئله ۴۸، الثامن؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۲۰؛ فاضل، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۶۸؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۲۸؛ صافی، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۴۵؛ صافی، هدایة العباد، ج ۱، مسئله ۱۲۸۲؛ هدایة العباد، ج ۱، مسئله ۱۲۸۳.
۳. عروة الوثقی، فصل فیما یجب الامساک عنه، ذیل مسئله ۴۸، الثامن؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۲۰؛ فاضل، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۶۸؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۲۸؛ صافی، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۴۵؛ صافی، هدایة العباد، ج ۱، مسئله ۱۲۸۲ و ۱۲۸۳.

روزه صحیح است، اگر غیر عمدی یا از روی فراموشی باشد (آیت الله بهجت).^۱

ج. بقای بر جنابت در روزه واجب غیر معین (غیر قضای ماه رمضان):

روزه اش صحیح است؛ اگرچه عمدی باشد (حضرت امام و آیات عظام خویی، تبریزی، گلپایگانی، فاضل، صافی، سیستانی، وحید، مکارم، زنجانی و نوری).^۲

روزه اش باطل است؛ اگرچه غیر عمدی باشد (آیت الله بهجت).^۳

د. بقای بر جنابت در روزه ماه رمضان:

۱. بقای عمدی:^۴

روزه اش باطل است (مشهور).

بنا بر احتیاط واجب، روزه اش باطل است (آیت الله مکارم).

باید روزه آن روز را تمام کند و بنا بر احتیاط واجب، آن را به نیت قربت مطلقه انجام دهد. سپس باید روز دیگری را نیز روزه بگیرد. چون معلوم نیست روزه آن روز دیگر، قضاست یا عقوبت است، باید آن روز را نیز به قصد مافی الذمه روزه بگیرد (آیت الله سیستانی).

۲. بقای از روی فراموشی غسل:^۵

روزه باطل است (مشهور).

بنا بر احتیاط واجب، روزه باطل است (آیت الله مکارم).

۱. وسیلة النجاة، مسئله ۱۰۸۹.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۳۶؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۴۴.

۳. وسیلة النجاة، مسئله ۱۰۸۹.

۴. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۱۹؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۲۷.

۵. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۲۲؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۳۰.

مکارم، توضیح المسائل، مسئله ۱۳۷۳.

اگر بعد از گذشتن ماه رمضان یادش بیاید، باید قضا کند؛ اما اگر در ماه رمضان یادش بیاید، قضا واجب نیست؛ لکن بنا بر احتیاط مستحب، بعد از گذشت یک هفته یا جمعه قضا کند (آیت‌الله زنجانی).

۳. بقای غیر عمدی^۱:

روزه صحیح است (تمام مراجع عظام تقلید).

۴. بقای بر جنابت به سبب جهل به حکم

و جوب غسل جنابت^۲:

چه شخص جاهل قاصر باشد و چه جاهل مقصر، روزه‌اش باطل است (رهبر معظم انقلاب و آیات عظام خویی و وحید و بهجت).

اگر شخص، جاهل مقصر باشد، روزه‌اش باطل است؛ بلکه بنا بر احتیاط واجب، جاهل قاصر نیز روزه‌اش باطل است (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی و نوری).

اگر شخص جاهل قاصر غیر متردد به عدم وجوب غسل باشد یا بر حجت شرعی تکیه کرده باشد، روزه‌اش صحیح است؛ وگرنه روزه‌اش باطل است (آیت‌الله سیستانی).

هـ. بقای بر جنابت در روزه قضا ماه رمضان:

۱. بقای عمدی^۳:

روزه‌اش باطل است (حضرت امام و آیات عظام خویی، تبریزی، بهجت، اراکی، فاضل،

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۱۹؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۲۷.
۲. اجوبه الاستفتائات، سؤال ۷۷۳؛ عروة الوثقی، فصل فی اعتبار العمد و الاختیار فی الافطار؛ بهجت، وسیلة النجاة، مسئله ۱۱۰۹؛ خویی و وحید و سیستانی، منهاج الصالحین، ذیل مسئله ۱۰۰۴، بحث تتمیم؛ نوری همدانی، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۵۰.

۳. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۳۴؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۴۲؛ عروة الوثقی، فصل فیما یجب الامساک عنه، ذیل مسئله ۴۸، الثامن.

سیستانی، وحید، مکارم و نوری). بنا بر احتیاط واجب، روزه‌اش باطل است (آیت‌الله مکارم).

اگر وقت وسعت داشته باشد؛ روزه‌اش باطل است و اگر وقت تنگ باشد، بنا بر احتیاط واجب، روزه آن روز را گرفته و عوض آن را هم بعد از ماه مبارک بگیرد (آیات عظام گلپایگانی و صافی و زنجانی).

۲. بقای غیر عمدی:^۱ روزه‌اش باطل است (حضرت امام و آیات عظام خویی، تبریزی، اراکی، فاضل، وحید و نوری).

اگر وقت وسعت داشته باشد، روزه‌اش باطل است و اگر وقت تنگ باشد، بنا بر احتیاط واجب، روزه آن روز را بگیرد و عوض آن را هم بعد از ماه مبارک بگیرد (آیات عظام گلپایگانی و صافی و زنجانی).

روزه‌اش صحیح است (آیت‌الله سیستانی). در وسعت وقت، روزه‌اش باطل است و در تنگی وقت، صحیح (آیت‌الله بهجت). بنا بر احتیاط واجب، روزه‌اش باطل است (آیت‌الله مکارم).

۳. بقای از روی فراموشی غسل:^۲ حکم بقای غیر عمدی را دارد (تمام مراجع عظام تقلید).

۴. بقای بر جنابت به سبب جهل به حکم

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۳۴؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۴۲؛ عروة الوثقی، فصل فیما یجب الامساک عنه، ذیل مسئله ۴۸، الثامن.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۳۴؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۴۲؛ عروة الوثقی، فصل فیما یجب الامساک عنه، ذیل مسئله ۴۸، الثامن.

و جوب غسل جنابت،^۱ حکم بقای غیر عمدی را دارد (تمام مراجع عظام تقلید).

شک در بقای بر جنابت به سبب شک در انجام

غسل

• اگر شخصی در ماه مبارک رمضان بعد از مثلاً یک هفته شک کند غسلش را انجام داده است یا نه، حکم روزه‌هایی که گرفته، چیست؟^۲ اگر در این امور کثیرالشک است، به شکش اعتنا نکند. در غیر این صورت، روزه‌هایی را که بعد از جنابت گرفته است، قضا کند (رهبر معظم انقلاب).

روزه‌هایی که گرفته است، قضا ندارد؛ ولی برای روزه‌های بعدی باید غسل کند (آیات عظام وحید و فاضل و نوری). در فرض سؤال باید روزه‌های این مدت را به تدریج قضا کند (آیت‌الله مکارم).

شروع اذان در وسط غسل

• اگر در ماه رمضان به اعتقاد اینکه برای غسل جنابت وقت دارد، مشغول غسل شده و در بین غسل اذان شروع شود، حکم روزه‌اش چیست؟ روزه‌اش صحیح است (تمام مراجع عظام تقلید).^۳

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۳۴؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۴۲؛
عروة الوثقی، فصل فیما یجب الامساک عنه ذیل مسئله ۴۸، الثامن.
۲. استفتای کتبی از مراجع تقلید.
۳. توضیح المسائل مراجع، مفهوم مسئله ۱۶۱۹؛ وحید، توضیح المسائل، مفهوم مسئله ۱۶۲۷.

جنب شدن با تخیل داشتن وقت برای غسل

• اگر به گمان اینکه برای غسل وقت دارد، خود را جنب کند و بعد بفهمد وقت تنگ بوده است، حکم چیست؟^۱

چنانچه تیمم کند، روزه اش صحیح است (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی، صافی، تبریزی، سیستانی و زنجانی).

اگر جست و جو کند، روزه اش صحیح و اگر بدون جست و جو باشد، با تیمم روزه بگیرد و بنا بر احتیاط واجب، روزه آن روز را قضا کند (آیات عظام خویی و وحید).

جنب شدن بدون داشتن وقت برای تیمم

• حکم کسی که در شب ماه رمضان خود را جنب می کند، درحالی که برای هیچ کدام از غسل و تیمم وقت ندارد، چیست؟^۲

روزه اش باطل است و قضا و کفاره بر او واجب می شود (حضرت امام و آیات عظام اراکی، خویی، تبریزی، سیستانی، وحید و زنجانی). اشکال دارد و احتیاطاً قضا و کفاره به جا آورد (آیت الله مکارم).

تأخیر عمدی غسل جنابت و تیمم کردن در

تنگی وقت

• اگر جنب تا نزدیک اذان صبح عمداً غسل نکرده و در تنگی وقت تیمم نکند، حکم روزه اش

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۲۴؛ وحید، توضیح المسائل مسئله ۱۶۳۲.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۲۳؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۳۱.

چیست؟^۱

الف. روزه ماه رمضان:

روزه‌اش صحیح است (حضرت امام و آیات عظام خویی، فاضل، مکارم، سیستانی، تبریزی، نوری، گلپایگانی، بهجت و زنجانی). بنا بر احتیاط واجب، تیمم کند و روزه را بگیرد و قضای آن را هم به جا آورد (آیات عظام وحید و صافی).

ب. روزه قضای ماه رمضان:

روزه‌اش صحیح است (رهبر معظم انقلاب و آیت‌الله فاضل).

در قضای موسع، روزه باطل است و در قضای رمضان که وقتش تنگ شده است، احتیاط واجب آن است که با تیمم آن روز را روزه بگیرد و بعد هم آن را مجدداً به جا آورد (آیات عظام گلپایگانی و صافی).

در خصوص قضای ماه مبارک، احتیاط آن است که روزه را اعاده کند (آیت‌الله نوری). در روزه قضای ماه رمضان، هرچند مرتکب گناه می‌شود، روزه‌اش صحیح است (آیت‌الله مکارم).

کفایت تیمم بدل از غسل برای نماز

• کسی که در تنگی وقت قبل از اذان صبح، به جهت جنابت تیمم کند، آیا می‌تواند با آن نماز بخواند یا باید غسل کند؟ بنا بر احتیاط واجب، باید برای نماز صبح

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۲۱؛ عروة الوثقی، فصل فیما یجب الامساک عنه، مسئله ۵۱؛ خویی، منهاج الصالحین، مسئله ۹۸۷؛ استفتای کتبی از مراجع تقلید.

غسل کند (حضرت امام).^۱
باید برای نماز صبح غسل کند (آیات عظام
فاضل، سیستانی، وحید، تبریزی، بهجت،
صافی، مکارم و نوری).^۲

حکم خوابیدن جنب با احتمال بیداری

• اگر جنب در شب ماه رمضان احتمال بدهد
که اگر بخوابد، برای غسل کردن تا قبل از اذان
صبح بیدار می شود، آیا می تواند بخوابد؟ برای
بار دوم و سوم یا بیشتر، اگر بیدار شود، آیا باز هم
می تواند بخوابد؟^۳

بله، می تواند بخوابد و برای جواز، فرقی بین
خواب ها وجود ندارد (حضرت امام و آیات عظام
خویی و وحید و زنجانی).

بلی، می تواند بخوابد؛ ولی احتیاط واجب
این است که در دفعه دوم که بیدار شد،
نخوابد تا غسل کند (آیت الله مکارم).

در صورتی که عادتاً خواب نمی ماند، می تواند
بخوابد و برای جواز، فرقی بین خواب ها وجود
ندارد (آیت الله فاضل).

اگر اطمینان به بیدار شدن از خواب اول یا دوم
دارد یا نخواهد بیدار شد عسر و حرج شخصی
دارد، می تواند بخوابد؛ وگرنه بنا بر احتیاط
واجب، نمی تواند بخوابد (آیت الله بهجت).
اگر عادت یا اطمینان به بیدار شدن ندارد،

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۷۲۶.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۷۲۶.

۳. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۲۶؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۳۴؛
بهجت، وسیلة النجاة، مسئله ۱۰۹۷؛ عروة الوثقی، فصل فیما یجب الامساک
عنه، مسئله ۵۵؛ سیستانی، المسائل المنتخبه، مسئله ۵۰۵.

بنا بر احتیاط واجب، نباید بخوابد و برای جواز بین خواب‌ها فرقی وجود ندارد (آیات عظام گلپایگانی، تبریزی، سیستانی و صافی).

انواع خواب‌ها

• منظور از خواب اول چیست؟^۱

الف. برای فردی که در بیداری جنب می‌شود: اولین خواب بعد از جنابت، خواب اول محسوب می‌شود.
ب. برای فردی که در خواب جنب شده است (محتلم شده است):

خوابی که در آن احتلام صورت گرفته است، خواب اول حساب می‌شود. بنابراین اگر پس از بیدار شدن از خواب احتلام، دوباره بخوابد و تا اذان صبح بیدار نشود، حکم خواب دوم را دارد (آیات عظام سیستانی و زنجانی).

خوابی که در آن احتلام صورت گرفته است، بنا بر احتیاط واجب، خواب اول حساب می‌شود. بنابراین اگر پس از بیدار شدن از خواب احتلام دوباره بخوابد و تا اذان صبح بیدار نشود، بنا بر احتیاط واجب، حکم خواب دوم را دارد (آیات عظام گلپایگانی و صافی).

خوابی که در آن احتلام صورت گرفته است، خواب اول حساب نمی‌شود؛ بنابراین اگر پس از بیدار شدن از خواب احتلام، دوباره بخوابد، حکم خواب اول را دارد (مشهور).

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۳۱؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۳۹.

خواب ماندن جنب همراه تصمیم بر غسل کردن

الف. خواب اول

• اگر شخص در شب ماه رمضان در بیداری جنب شود و بخوابد درحالی که تصمیم داشته است قبل از اذان غسل کند، ولی خواب بماند، حکم روزه اش چیست؟
اگر احتمال می داده است بیدار می شود، روزه اش صحیح است (حضرت امام و آیات عظام خویی، تبریزی، فاضل، مکارم و نوری).
اگر اطمینان داشته است بیدار می شود، روزه اش صحیح است (آیات عظام سیستانی، بهجت، وحید و زنجانی).
اگر عادت یا اطمینان به بیدار شدن داشته است، روزه اش صحیح است (آیات عظام گلپایگانی و صافی).

ب. خواب غیراول

• شخص جنب در شب ماه رمضان از خواب دوم یا بیشتر بیدار می شود و دوباره می خوابد درحالی که تصمیم داشته است قبل از اذان غسل کند؛ ولی خواب می ماند. روزه اش چه حکمی دارد؟^۲

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۲۷؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۳۵؛ خویی و تبریزی، منهاج الصالحین، مسئله ۹۹۳ و ۹۹۴؛ صافی، هدایة العباد، مسئله ۱۲۹۳ و ۱۲۹۴؛ گلپایگانی، هدایة العباد، مسئله ۱۲۹۴ و ۱۲۹۵؛ عروة الوثقی، فصل فیما یجب الامساک عنه، مسئله ۵۶.

۲. عروة الوثقی، فصل فیما یجب الامساک عنه، مسئله ۵۶ و ۵۸؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۳۰؛ صافی، هدایة العباد، مسئله ۱۲۹۳ و ۱۲۹۴؛ گلپایگانی، هدایة العباد، مسئله ۱۲۹۴ و ۱۲۹۵؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۳۸.

اگر احتمال می‌داده است که بیدار می‌شود، فقط باید روزه آن روز را قضا کند و کفاره بر او واجب نمی‌شود (حضرت امام و آیات عظام خویی، وحید، تبریزی و نوری).

اگر عادت یا اطمینان به بیدار شدن داشته است، فقط باید روزه آن روز را قضا کند و کفاره بر او واجب نمی‌شود (آیات عظام گلپایگانی و صافی).

اگر اطمینان داشته است بیدار می‌شود، باید روزه آن روز را قضا کند و کفاره بر او واجب نمی‌شود (آیات عظام سیستانی و زنجانی).

اگر احتمال می‌داده است بیدار می‌شود، باید فقط روزه آن روز را قضا کند و درباره کفاره در خواب سوم یا بیشتر، بنا بر احتیاط واجب کفاره نیز بدهد؛ به خلاف خواب دوم که فقط قضا کافی است (آیت‌الله فاضل).

اگر اطمینان داشته است بیدار می‌شود، باید روزه آن روز را قضا کند و درباره کفاره در خواب سوم یا بیشتر، کفاره نیز بدهد و در خواب دوم بنا بر احتیاط واجب، کفاره بدهد (آیت‌الله بهجت).

خواب ماندن جنب همراه با علم به بیدار

نشدن

● اگر جنب در شب ماه رمضان بداند که اگر بخوابد، تا صبح بیدار نمی‌شود، نباید بخوابد (آیت‌الله سیستانی: بنا بر احتیاط واجب). چنانچه بخوابد و خواب بماند، روزه‌اش چه

حکمی دارد؟^۱

روزه‌اش باطل شده و قضا و کفاره بر او واجب می‌شود (مشهور).
باید روزه آن روز را تمام کند و قضا و کفاره بر او واجب می‌شود (آیت‌الله سیستانی).
روزه‌اش اشکال دارد و بنا بر احتیاط واجب، قضا و کفاره هم باید بدهد (آیت‌الله مکارم).

آگاه شدن محتمل از جنابتش بعد از اذان صبح

• وظیفه کسی که بعد از اذان صبح بیدار می‌شود و خود را محتمل می‌بیند، درباره روزه آن روز چیست؟^۲

۱. روزه ماه رمضان: روزه‌اش صحیح است؛ اگرچه بداند قبل از اذان محتمل شده است (تمام مراجع عظام تقلید).

۲. روزه قضای ماه رمضان:

الف. اگر نداند قبل از اذان صبح محتمل شده است یا بعدش، روزه‌اش صحیح است (تمام مراجع عظام تقلید).

ب. اگر بداند قبل از اذان محتمل شده است:

اگر وقت قضا تنگ نباشد:

روزه‌اش باطل است (حضرت امام و آیات عظام خویی، نوری، گلپایگانی، صافی، اراکی، فاضل و زنجانی).

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۲۵؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۳۳؛ عروة الوثقی، فصل فیما یجب الامساک عنه، مسئله ۵۵.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۲۰ و ۱۶۳۳ و ۱۶۳۵ و ۱۶۳۶؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۲۸ و ۱۶۴۱ و ۱۶۴۳ و ۱۶۴۴؛ صافی، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۴۵؛ وسیلة النجاة، مسئله ۱۰۸۹؛ عروة الوثقی، فصل فیما یجب الامساک عنه، الثامن، ذیل مسئله ۴۸ و ۵۴.

بنا به احتیاط واجب، روزه‌اش باطل است
(آیات عظام مکارم و وحید).
روزه‌اش صحیح است (آیات عظام تبریزی و
سیستانی).

اگر وقت قضا تنگ باشد:

روزه‌اش باطل است (حضرت امام و آیات
عظام خویی و نوری).
روزه‌اش صحیح است (آیات عظام تبریزی،
سیستانی و مکارم).

بنا به احتیاط واجب، آن روز را روزه بگیرد
و یک روز دیگر نیز روزه بگیرد (آیات عظام
گلپایگانی، صافی، فاضل، اراکی و زنجانی).
۳. روزه واجب معین: روزه‌اش صحیح است
(حضرت امام و آیات عظام خویی، تبریزی،
گلپایگانی، فاضل، صافی، سیستانی، وحید،
اراکي، بهجت، نوری، مکارم و زنجانی).

۴. روزه واجب غیرمعین:

روزه‌اش صحیح است (حضرت امام و آیات
عظام خویی، تبریزی، گلپایگانی، فاضل،
صافی، سیستانی، وحید، مکارم، زنجانی و
نوری).

روزه‌اش باطل است (آیت‌الله بهجت).

پنجمین مفطر: بقای بر حیض و نفاس

پاکی از حیض و نفاس

- حکم روزه‌های حائض و نفسا چیست؟
بر زنی که حائض یا نفسا است، روزه واجب نیست؛ هرچند حیض یا نفاس در قسمتی از روز باشد. بعد از برطرف شدن عذر، واجب است آن‌ها را قضا کند؛ مگر در همان ماه مبارک رمضان بمیرد^۱ (مشهور)^۲.
- آیا روزه از زنی که حائض یا نفسا است، صحیح است؟^۳

خیر، صحیح نیست؛ هرچند حیض یا نفاس این خانم در قسمتی از روز باشد. بنابراین زنی که بعد از اذان صبح ماه رمضان از حیض یا نفاس پاک شده است، نمی‌تواند آن روز را روزه بگیرد. همچنین زنی که پاک بوده و روزه گرفته است، چنانچه در عصر روز ماه مبارک رمضان مثلاً ده دقیقه به غروب آفتاب مانده، حیض یا نفاس شده باشد، روزه آن روز وی باطل است (مشهور).

بقای عمدی بر حیض و نفاس

- اگر حائض یا نفسا تا اذان صبح عمداً غسلش را انجام ندهد یا اگر وظیفه‌اش تیمم است، عمداً تیمم نکند، روزه‌اش چه حکمی دارد؟

۱. برخی از فقها مثل آیات عظام سیستانی و وحید در ادامه می‌فرمایند: «یا بعد از تمام شدن ماه و قبل از تمکن از قضا بمیرد.»

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۰۲؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۱۰.

۳. عروة الوثقی، فی شرائط صحه الصوم.

الف. در روزه ماه رمضان^۱:

روزه اش باطل است (مشهور).

باید روزه آن روز را تمام کند و بنا بر احتیاط واجب، آن را به نیت قربت مطلقه انجام دهد. سپس باید روز دیگری را نیز روزه بگیرد و چون معلوم نیست روزه آن روز دیگر، قضاست یا عقوبت است، آن روز را نیز به قصد مافی الذمه روزه بگیرد (آیت الله سیستانی).

بنا بر احتیاط واجب، روزه باطل است (آیت الله مکارم).

ب. در روزه غیر ماه رمضان^۲:

روزه اش صحیح است؛ حتی روزه قضای ماه رمضان (آیات عظام خویی، وحید، تبریزی و زنجانی).

روزه قضای ماه رمضان بنا بر احتیاط واجب باطل بوده و غیر آن صحیح است (حضرت امام و آیات عظام مکارم و نوری و سیستانی).

روزه قضای ماه رمضان باطل بوده و غیر آن صحیح است (آیت الله فاضل)^۳

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۳۷ و ۱۶۳۸؛ سیستانی، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۰۸؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۴۵؛ بهجت، وسیلة النجاة، مسئله ۱۰۹۲؛ عروة الوثقی، فصل فیما يجب الامساک عنه، ذیل مسئله ۴۸، الثامن.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۳۷ و ۱۶۳۸؛ سیستانی، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۰۸؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۴۵؛ بهجت، وسیلة النجاة، مسئله ۱۰۹۲؛ عروة الوثقی، فصل فیما يجب الامساک عنه، ذیل مسئله ۴، الثامن.

۳. آیت الله فاضل در رساله، به بطلان فتوا داده؛ ولی در عروه قائل به احتیاط واجب شده است و در استفتائی که از دفتر ایشان شد، این چنین جواب داد: «چنانچه اختلاف بین مسئله عروه و رساله باشد، نظر نهایی رساله عملیه است.»

بقای غیرعمدی بر حیض و نفاس

• اگر زن نزدیک اذان صبح از حیض یا نفاس پاک شود و برای هیچ‌کدام از غسل و تیمم وقت نداشته باشد، یا بعد از اذان صبح بفهمد که پیش از اذان پاک شده است، روزه اش چه حکمی دارد؟^۱

چنانچه زن در انجام غسل یا تیمم کوتاهی نکند، همه انواع روزه صحیح است؛ اما اگر در وسعت وقت، قضای رمضان را گرفته باشد، صحیح بودن آن اشکال دارد (حضرت امام).

چنانچه زن در انجام غسل یا تیمم کوتاهی نکند، همه انواع روزه صحیح است؛ اما اگر روزه‌ای که وقت آن معین نیست یا روزه مستحبی گرفته باشد، صحیح بودن آن اشکال دارد (آیات عظام گلپایگانی و صافی و نوری).

چنانچه زن در انجام غسل یا تیمم کوتاهی نکند، همه انواع روزه صحیح است (آیات عظام خویی، تبریزی، سیستانی، وحید، مکارم و زنجانی).

بقای بر حیض و نفاس به سبب فراموش کردن

غسل

• اگر زن غسل حیض یا نفاس را فراموش کند و بعد از یک یا چند روز یادش بیاید، حکم روزه‌هایی که گرفته است، چیست؟^۲

۱. عروة الوثقی، فصل فیما یجب الامساک عنه مسئله ۶۰ و ذیل مسئله ۴۸، الثامن؛

توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۳۹؛ وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۹۹۱.

۲. عروة الوثقی، فصل فیما یجب الامساک عنه، مسئله ۵۰؛ توضیح المسائل مراجع،

مسئله ۱۶۴۱.

همه انواع روزه صحیح است (مشهور).
همه انواع روزه صحیح است؛ به جز روزه ماه
رمضان و قضای آن که بنا بر احتیاط واجب،
باطل است (آیات عظام گلپایگانی و مکارم).

تأخیر عمدی غسل حیض و نفاس و انجام تیمم در تنگی وقت

• اگر زنی که از حیض یا نفاس پاک شده است،
عمداً غسل نکند تا وقت تنگ شود و تیمم کند،
روزه آن روزش چه حکمی دارد؟^۱
همه اقسام روزه صحیح است (رهبر معظم
انقلاب و آیات عظام سیستانی و مکارم).
در روزه ماه رمضان یا قضای رمضان که وقت
آن مضیق است، با تیمم، روزه صحیح است؛
هرچند که معصیت کرده است (آیات عظام
نوری و فاضل).

پاک شدن از حیض و نفاس بعد از اذان صبح
• اگر خانمی قبل از اذان ظهر از حیض یا نفاس
پاک شود، آیا می تواند نیت روزه کند؟^۲
خیر، اگر زن لحظه ای از روز خون حیض یا
نفاس ببیند، روزه اش باطل است (تمام مراجع
عظام تقلید).

۱. عروة الوثقی، فصل فیما یجب الامساک عنه، ذیل مسئله ۴۸، الثامن؛ استفتای
خصوصی کتبی از مراجع عظام.
۲. عروة الوثقی، فصل فی شرائط صحة الصوم، الرابع؛ توضیح المسائل مراجع،
مسئله ۱۶۴۰.

روزه فاقد الطهورین

- روزه فاقد الطهورین چه حکمی دارد؟^۱
همه انواع روزه صحیح است؛ به جز آن روزه‌هایی که طبق نظر برخی از مراجع، بقای بر جنابت یا حیض یا نفاس در آن‌ها مطلقاً مبطل روزه است؛ اگرچه غیرعمدی باشد (مشهور).

روزه مستحاضه

- روزه زن مستحاضه با چه شروطی صحیح است؟

زن مستحاضه باید اعمالی را انجام بدهد تا روزه‌اش صحیح باشد:

الف. جلوگیری کردن از آمدن خون:^۲

بنا به احتیاط واجب، در تمام روزی که روزه است، به مقداری که می‌تواند، از بیرون آمدن خون جلوگیری کند (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی و نوری و فاضل).

بنا به احتیاط مستحب، در تمام روزی که روزه است، به مقداری که می‌تواند، از بیرون آمدن خون جلوگیری کند (آیات عظام خویی، تبریزی، وحید، سیستانی، صافی و زنجانی).

ب. درباره غسل و وضو:^۳

۱. در استحاضه قلیله:

گرفتن وضو شرط صحت روزه نیست (تمام مراجع عظام تقلید).

۱. عروة الوثقی، فصل فیما یجب الامساک عنه، مسئله ۶۴.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۴۱۷. وحید، توضیح المسائل، مسئله ۴۲۳.

۳. عروة الوثقی، فصل فی الاستحاضه، مسئله ۱۲؛ عروة الوثقی، فصل فی شرائط صحة الصوم، الرابع؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۴۱۸ و ۱۶۴۳؛ خویی و تبریزی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۲۵۲.

۲. در استحاضه متوسطه و کثیره:

مطلقاً انجام غسل، شرط صحت روزه نیست (آیات عظام سیستانی و زنجانی).

باید غسل‌هایی را که برای نمازهای روزش واجب است، انجام دهد و همچنین بنا بر احتیاط واجب، باید غسل نماز مغرب و عشاء شبی را نیز به جا آورد که می‌خواهد فردای آن را روزه بگیرد (حضرت امام و آیات عظام فاضل و نوری).

باید غسل‌هایی را که برای نمازهای روزش واجب است و همچنین غسل نماز مغرب و عشاء شبی که می‌خواهد فردای آن را روزه بگیرد، به جا آورد (آیت‌الله اراکی).

در استحاضه متوسطه، انجام غسل، شرط صحت روزه نیست؛ ولی در استحاضه کثیره باید غسل‌هایی را که برای نمازهای روزش واجب است، انجام دهد و همچنین بنا بر احتیاط واجب، باید غسل نماز مغرب و عشاء شبی که می‌خواهد فردای آن را روزه بگیرد نیز به جا آورد (آیات عظام خویی، تبریزی و وحید).

استحاضه، یا قلیله است یا کثیره. استحاضه قلیله که غسل ندارد؛ ولی زنی که استحاضه کثیره است، بنا بر احتیاط واجب، باید غسل نماز مغرب و عشاء شبی که می‌خواهد فردای آن را روزه بگیرد، به جا آورد و همچنین غسل‌هایی را که برای نمازهای روزش واجب است (آیت‌الله مکارم).

خوردن قرص برای جلوگیری از عادت

ماهانه

• اگر زن برای اینکه حیض نشود و بتواند روزه بگیرد، قرص جلوگیری از عادت ماهانه مصرف کند و به واسطه استعمال آن، عادت نشود، روزه اش چه حکمی دارد؟^۱

روزه اش صحیح است (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی، صافی، سیستانی و فاضل).

یائسگی درزنها

• یکی از شروط صحت روزه، پاک بودن زن از خون حیض است. آیا برای دیدن خون حیض سن خاصی ملاک است؟^۲

بلی، خون‌هایی که زن قبل از بلوغ و همچنین بعد از سن یائسگی می‌بیند، خون حیض نیستند و زنی که یائسه است؛ اگرچه خونی که می‌بیند، نشانه‌های حیض را داشته باشد، واجب است روزه‌هایش را در همان اوقات خون‌ریزی بگیرد (مشهور).

۱. بر کرائه فقه، ص ۱۲۳، سؤال ۲۸۸، به نقل از رساله نوین امام، ج ۱، ص ۱۱۳؛ استفتای کتبی خصوصی از آیت‌الله سیستانی؛ گلپایگانی، مجمع المسائل، ج ۱، ص ۲۸۴، سؤال ۹۹؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۱، ص ۱۴۳، سؤال ۵۱۲؛ جامع المسائل، ج ۱، ص ۱۵۰، سؤال ۵۶۳؛ بهجت، توضیح المسائل، مسائل متفرقه جدید، مسئله ۷.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۴۳۵ و ۴۳۶؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۴۴۱ و ۴۴۲ و ۴۴۴؛ مکارم شیرازی، رساله جدید، مسئله ۴۲۸ و ۴۲۹؛ راهنمای فتاوا، سؤال ۳۲.

سن بلوغ در دخترها

با تمام شدن نه سال قمری،^۱ دخترها بالغ می‌شوند (مشهور).^۲

سن یائسگی در زن‌ها

تعیین سن یائسگی محل تأمل و احتیاط است. بانوان می‌توانند در این مسئله به مجتهد جامع‌الشرایط دیگر مراجعه کنند (رهبر معظم انقلاب).

زنان سیده بعد از تمام شدن شصت سال قمری و زنان غیرسیده بعد از تمام شدن پنجاه سال قمری یائسه می‌شوند (حضرت امام و آیات عظام فاضل، بهجت، اراکی، گلپایگانی و صافی).

زنان، چه سیده و چه غیرسیده، بعد از تمام شدن شصت سال قمری یائسه می‌شوند^۳ (آیت‌الله سیستانی).

۱. دخترانی که تاریخ تولدشان به سال قمری مشخص نیست، اما تاریخ تولد آنان به سال شمسی معلوم است، برای تبدیل سال شمسی به قمری، کافی است ابتدا، روزی را که ۹ سال شمسی آنان کامل می‌شود، مشخص کرده، سپس ۹۷ روز از آن کسر کنند تا روز کامل شدن ۹ سال قمری آنان معین شود. برای مثال، دخترخانمی که در تاریخ ۱۰ مرداد ۱۳۸۱ به دنیا آمده است، در تاریخ ۱۰ مرداد ۱۳۹۰، ۹ سال شمسی‌اش کامل می‌شود. چنانچه ۹۷ روز از این تاریخ کم کند، تاریخ ۱۶ اردیبهشت ۱۳۹۰ به دست می‌آید که بیانگر تاریخ کامل شدن ۹ سال قمری او و رسیدن به سن تکلیف است. گفتنی است به سبب وجود موقعیت‌های جغرافیایی متعدد و یکسان نبودن تعداد روزهای ماه‌های سال، گاه محاسبه مذکور، یک یا دو روز خطا دارد؛ از این رو تا حد دو روز، احتیاط در محاسبه مذکور رعایت شود و محاسبه دقیق‌تر به محاسبه اختصاصی موکول است (مشورت با برخی از متخصصان علم نجوم).

۲. این مسئله و مسئله بعد، به طور کامل در رهیافت احکام بانوان بررسی شده است.

۳. آیت‌الله سیستانی قائل است سن یائسگی برخی از خانم‌ها، براساس عده پنجاه سال قمری است؛ بنابراین با تمام شدن پنجاه سال قمری، لازم نیست عده نگه دارند. آن‌ها کسانی هستند که بعد از پنجاه سال قمری خون ندیده‌اند و امید دوباره دیدن خون را هم ندارند.

زنان، چه سیده و چه غیرسیده، بعد از تمام شدن پنجاه سال قمری یائسه می‌شوند؛ مگر اینکه آنچه می‌بینند، تمام شروط حیض را داشته باشد که در این صورت باید مطابق آن عمل کنند (آیت‌الله مکارم).

زنان، چه سیده و چه غیرسیده، بعد از تمام شدن شصت سال قمری یائسه می‌شوند و بین پنجاه تا شصت را بنا بر احتیاط واجب، جمع کنند بین احکام یائسه و غیریائسه؛ یعنی اگر خونی با نشانه‌های حیض دیدند یا در روزهای عادتشان خون دیدند، بنا بر احتیاط واجب، بین تروک حائض و افعال مستحاضه جمع کنند (آیات عظام خوئی، تبریزی و وحید).

زنان غیرسیده بعد از تمام شدن پنجاه سال قمری یائسه شده و زنان سیده بعد از تمام شدن شصت سال قمری یائسه می‌شوند و بین پنجاه تا شصت سال را بنا بر احتیاط واجب جمع کنند بین احکام یائسه و غیریائسه؛ یعنی اگر خونی با نشانه‌های حیض دیدند یا در روزهای عادتشان خون دیدند، بنا بر احتیاط واجب بین تروک حائض و افعال مستحاضه جمع کنند (آیت‌الله نوری).

زنان قرشیه بعد از تمام شدن شصت سال قمری و زنان غیرقرشیه بعد از تمام شدن پنجاه سال قمری یائسه می‌شوند. باید توجه کرد که زن‌های سیده یکی از اقسام زن‌های قرشیه هستند (آیت‌الله زنجانی).

شک در سن یائسگی

مسئله: خانمی که شک دارد یائسه شده است یا نه، اگر خونی ببیند و نداند حیض است، باید بنا بگذارد بر اینکه یائسه نشده است (مشهور).^۱

ششمین مفطر: دروغ بستن به خدا و پیامبر و اهل بیت علیهم السلام

نوع دروغ

• چه نوع دروغی روزه را باطل می‌کند؟^۲
دروغ گفتن مطلقاً گناه دارد؛ ولی در بطلان روزه هر سخن کذب و خلاف واقعی روزه را باطل نمی‌کند؛ بلکه اگر شخص روزه دار عمداً خلاف واقعی را به خدا یا پیامبر اکرم یا ائمه یا حضرت زهرا علیها السلام یا سایر پیامبران و جانشینان آن‌ها به گفتار یا نوشتار یا اشاره یا مانند این‌ها نسبت دهد، به نوع فتوا یا احتیاط واجب یا احتیاط مستحب، باید روزه‌اش را دوباره بگیرد که تفصیل مسئله به شرح ذیل است:
الف. نسبت دروغ به خدا و پیامبر اکرم و ائمه علیهم السلام :

روزه را باطل می‌کند (حضرت امام و آیات عظام اراکی، گلپایگانی، وحید، خویی، تبریزی، بهجت، صافی و زنجانی).
بنا به احتیاط واجب روزه را باطل می‌کند

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۱، مسئله ۴۳۹.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۵۹۶؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۰۴؛ وسیلة النجاة، مسئله ۱۰۹۸؛ عروة الوثقی، فیما یجب الامساک، بخش الخامس و مسئله ۱۹؛ راهنمای فتاوا، ص ۳۱، مسئله ۱۱۹.

(رهبر معظم انقلاب و آیات عظام مکارم و سیستانی).

ب. نسبت دروغ به حضرت زهرا علیها السلام و سایر پیامبران و جانشینان آنها:

بنا بر احتیاط واجب، روزه را باطل می‌کند (حضرت امام و آیات عظام مکارم، صافی، گلپایگانی، اراکی، خویی، تبریزی و فاضل). معصیت کرده است؛ ولی روزه‌اش باطل نمی‌شود و احتیاط مستحب است که یک روز دیگر نیز روزه بگیرد (آیت‌الله سیستانی).

بنا بر احتیاط واجب روزه را باطل می‌کند؛ مگر آنکه نسبتی که می‌دهد، به خدا یا پیغمبر یا ائمه برگردد که در این صورت باطل است (آیت‌الله وحید).^۱

اگر دروغ در امور دینی باشد، روزه‌اش باطل است و اگر در امور دنیوی باشد، باطل نیست؛ اگرچه احتیاط مستحب است که یک روز دیگر نیز روزه بگیرد (آیت‌الله بهجت).

قصد دروغ نداشته است؛ ولی در واقع دروغ

بوده

• اگر به اعتقاد راست بودن، خبری را نقل کند که در واقع کذب است، آیا روزه‌اش صحیح است؟^۲

بله، روزه‌اش صحیح است (تمام مراجع عظام تقلید).

۱. استثنای ذکر شده در نظر آیت‌الله وحید، قید توضیحی است.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۵۹۸؛ خویی و تبریزی و وحید، منهاج الصالحین، قبل از مسئله ۹۸۲، مورد الرابع.

قصد دروغ داشته است؛ ولی در واقع دروغ

نبوده

• اگر به اعتقاد کذب بودن، خبری را بگویند؛ ولی بعد بفهمد صادق بوده است، آیا روزه اش صحیح است؟^۱

روزه اش صحیح است (حضرت امام و آیت الله فاضل).

اگر می دانسته است این کار روزه را باطل می کند، روزه اش باطل است (آیات عظام خویی، تبریزی، اراکی، گلپایگانی، صافی، نوری، وحید و زنجانی).

اگر می دانسته است این کار روزه را باطل می کند، روزه اش اشکال دارد و بنا بر احتیاط لازم، روزه را تمام کرده و قضا کند (آیات عظام سیستانی و مکارم).

تصدیق و تکذیب

• در تصدیق خبر دروغ و تکذیب خبر صحیح، حکم روزه شخص چگونه است؟^۲

روزه اش باطل می شود (مشهور). بنا بر احتیاط واجب، روزه اش باطل می شود (رهبر معظم انقلاب و آیات عظام سیستانی و مکارم).

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۵۹۹؛ خویی و تبریزی و وحید، منهاج الصالحین، قبل از مسئله ۹۸۲، مورد الرابع.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۰۱؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۰۹؛ بهجت، وسیلة النجاة، مسئله ۱۰۹۸؛ عروة الوثقی، فیما یجب الامساک، مسئله ۲۱؛ راهنمای فتاوا، ص ۳۲، مسئله ۱۱۹؛ سیدعلی سیستانی، المسائل المنتخبة، مسئله ۴۹۹.

نقل حدیث

• اگر شخص روزه‌دار دروغ‌بودن یا راست‌بودن حدیثی را نداند، آیا جایز است آن را نقل کند؟^۱ نقل روایتی که در کتابی آمده است و انسان نمی‌داند دروغ است، اشکال ندارد؛ هرچند احتیاط آن است که آن را با نسبت به آن کتاب نقل کند (رهبر معظم انقلاب).

بنا بر احتیاط واجب، باید به‌طور نقل بگوید. البته اگر خودش هم بدون نقل بگوید، روزه‌اش باطل نمی‌شود (حضرت امام و آیت‌الله فاضل). بنا بر احتیاط واجب باید به‌طور نقل بگوید (آیات عظام خویی، اراکی، گلپایگانی، تبریزی، وحید، صافی و نوری).

بنا بر احتیاط واجب، باید به‌طور نقل بگوید. البته اگر بدون نقل بگوید هم روزه‌اش باطل نمی‌شود؛ مگر اینکه واقعاً کذب باشد (آیت‌الله سیستانی).

باید به‌نحو نقل و خبر بگوید (آیت‌الله مکارم).

غلط خواندن قرآن

• آیا کسی که قرآن کریم را غلط می‌خواند یا بعضی کلمات قرآن کریم را اشتباه تلفظ می‌کند، جایز است در حال روزه قرآن بخواند؟^۲ اگر غلط خواندن موجب تغییر معنا شود و آن

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۵۹۷؛ وحید، توضیح المسائل، ۱۶۰۵؛ راهنمای فتاوا، ص ۳۱، مسئله ۱۲۰.

۲. استفتائات امام، ج ۱، ص ۳۰۹، سؤال ۱۸؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، سؤال ۵۴۸؛ بهجت، استفتائات، ج ۲، سؤال ۲۸۵۷؛ استفتای کتبی خصوصی از آیت‌الله سیستانی؛ المسائل المنتخبه، مسئله ۵۰۰؛ گلپایگانی، مجمع المسائل، ج ۱، ص ۲۶۴، سؤال ۱۰.

معنای غلط را بخواهد بہ خدا و رسول نسبت دهد، حرام است و موجب بطلان روزہ می شود (حضرت امام).

بلی، می تواند بدون آنکہ قصد حکایت از قرآن مُنزل را داشته باشد، قرآن بخواند و در این صورت روخوانی یا از حفظ خواندن قرآن، ہرچند بعضی کلمات را اشتباہ بگویند، موجب بطلان روزہ نمی شود (آیات عظام فاضل و بہجت و سیستانی).

اگر گمانش بر این است کہ صحیح آن کلمہ ای کہ آن را غلط می خواند، همان گونه است، روزہ اش صحیح است (آیت اللہ گلپایگانی).

ہفتمین مہفطر: رساندن عمدی غبار بہ حلق

نوع غبار

• آیا ہر گرد و غباری کہ بہ حلق برسد، روزہ باطل می شود؟^۲

فرورفتن غبار بہ حلق، بی اختیار یا از روی فراموشی، روزہ را باطل نمی کند؛ اگرچہ خیلی غلیظ باشد. اما اگر شخص روزہ دار عمداً گرد و غباری را بہ حلقش برساند:
الف. غبار غلیظ است:

۱. قرآن نازل شدہ از طرف خداوند متعال بر پیامبرش ﷺ.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئلہ ۱۶۰۳ و ۱۶۰۷؛ وحید، توضیح المسائل، مسئلہ ۱۶۱۱ و ۱۶۱۵؛ راہنمای فتاوا، ص ۳۱، مسئلہ ۱۲۱؛ عروۃ الوثقی، فی ما یجب الامساک، مورد السادس؛ وسیلۃ النجاة، مسئلہ ۱۱۰۴؛ خوبی و تبریزی و وحید، منہاج الصالحین، بعد از مسئلہ ۹۷۴، مورد السادس.

روزه‌اش باطل می‌شود (حضرت امام و آیات عظام فاضل، بهجت، گلپایگانی، تبریزی، صافی و نوری).

بنا بر احتیاط واجب روزه‌اش باطل می‌شود (رهبر معظم انقلاب و آیات عظام خویی و اراکی و وحید).

اگر عرفاً به آن خوردن بگویند، روزه‌اش باطل می‌شود و در غیر این صورت، بنا بر احتیاط واجب، روزه‌اش باطل می‌شود (آیت الله سیستانی).

روزه‌اش صحیح است؛ مگر آنکه در حلق به گل تبدیل شود و فرو رود. در این صورت روزه‌اش باطل می‌شود (آیت الله مکارم).

روزه‌اش صحیح است؛ مگر آنکه به قدری غلیظ باشد که به فرو بردن آن، عرفاً خوردن بگویند. در این صورت بنا بر احتیاط واجب، روزه‌اش باطل می‌شود (آیت الله زنجانی).
ب. غبار غلیظ نیست:

بنا بر احتیاط واجب به حلق نرساند (آیات عظام خویی، اراکی، وحید، گلپایگانی، تبریزی، صافی و نوری).

اشکال ندارد (حضرت امام و آیات عظام بهجت، فاضل، سیستانی، مکارم و زنجانی).

شغل‌هایی که در آن‌ها گرد و غبار غلیظ

وجود دارد

مسئله: کسی که در کار روزانه قدرت دوری از رسیدن غبار به حلق را ندارد، با توجه به اینکه

رزق او به این کار بستگی دارد، برخی از مراجع مثل حضرت امام می‌فرمایند: «اگر ممکن نیست و حتماً گرد و غبار غلیظ به حلق فرو می‌رود و باید کار کنند، معذورند و باید به همان حال روزه را بگیرند و بعد قضا کنند»؛ ولی برخی دیگر مثل آیت‌الله سیستانی می‌فرمایند: «اگر رها کردن آن کار در ماه مبارک رمضان، او را در عسر و حرج قرار می‌دهد، می‌تواند جلوگیری نکند و احوط اکتفای به مقدار ضرورت است و روزه را نیز بنا بر احتیاط، باید قضا کند.»^۱

دود سیگار و دخانیات

• آیا دود سیگار و تنباکو و سایر انواع دخانیات روزه را باطل می‌کند؟^۲ و^۳
 بنا بر احتیاط واجب، پرهیز کند (مشهور).
 اگر به حلق برسد، جایز نیست (آیت‌الله نوری).
 در صورت غلیظ بودن دود، مبطل روزه است (آیت‌الله بهجت).

دود ماشین و مانند آن

• آیا رساندن عمدی دود غلیظ غیردخانیات، مثل دود ماشین یا آتش، روزه را باطل می‌کند؟^۴
 روزه باطل می‌شود (آیات عظام بهجت و صافی).

۱. استفتائات امام، ج ۱، ص ۳۱۰، سؤال ۲۲؛ استفتای کتبی خصوصی از آیت‌الله سیستانی.

۲. توجه: تظاهر به روزه خواری جایز نیست؛ اگرچه شخص عذر داشته باشد.

۳. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۰۵؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۱۳؛ استفتائات موجود در سایت آیت‌الله وحید؛ استفتائات موجود در سایت رهبر

معظم انقلاب؛ نوری، هزارویک مسئله فقهی، ج ۲، ص ۷۵، سؤال ۲۴۳.

۴. استفتائات کتبی از مراجع عظام.

• بنا بر احتیاط واجب، روزه باطل می‌شود (آیات عظام مکارم و تبریزی).
مانعی ندارد (آیات عظام فاضل و سیستانی).

بخار آب

• آیا رفتن به حمام و سونا و مانند آن، روزه را باطل می‌کند؟^۱
بخار آب چه رقیق باشد و چه غلیظ باشد، مطلقاً مبطل روزه نیست؛ مگر در دهان به آب تبدیل شود و شخص، آن را فرو دهد (حضرت امام و آیات عظام نوری و سیستانی).
بخار آب چنانچه رقیق باشد، اشکال ندارد؛ ولی بنا بر احتیاط واجب، از بخار آب غلیظ پرهیز شود (آیات عظام گلپایگانی، خویی، اراکی، فاضل، تبریزی، مکارم و وحید).

فرورفتن غبار یا دود یا بخار یا مانند این‌ها

برائث مواظب نبودن

• اگر روزه‌دار مواظبت نکند و غبار و مانند این‌ها وارد حلقش بشود، روزه‌اش چه حکمی دارد؟^۲
اگر اطمینان داشته به حلق نمی‌رسد، روزه‌اش صحیح است (آیات عظام گلپایگانی، اراکی، فاضل، صافی، نوری و زنجانی).
اگر اطمینان یا گمان داشته باشد که به حلق نمی‌رسد، روزه‌اش صحیح است (آیات عظام

۱. عروة الوثقی، فی المفطرات، السادس؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۰۵؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۱۳.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۰۶؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۱۴؛ عروة الوثقی؛ تحریر الوسيلة؛ وسیلة النجاة، فصل فیما یجب الامساک، الثامن.

خویی، تبریزی، سیستانی، وحید و مکارم).
اگر خیال می‌کرده است به حلق نمی‌رسد،
روزه‌اش صحیح است (حضرت امام و
آیت الله بهجت).

عطرو ادکلن

• استعمال عطر یا بوکردن گیاهان خوش‌بو
برای روزه‌دار چه حکمی دارد؟^۱
الف. گیاهان خوش‌بو: بوکردن آن‌ها
به‌خصوص نرگس، کراحت دارد (تمام مراجع
عظام تقلید).

ب. عطر: عطرزدن اشکالی ندارد (حضرت امام
و رهبر معظم انقلاب و آیات عظام گلپایگانی،
فاضل، سیستانی، بهجت، صافی و تبریزی).^۲

سالبوتامبول (داروی تنگی نفس)

• آیا داروی سالبوتامبول و افشردۀ مبتلایان به
آسم (تنگی نفس) که دارو را به‌صورت گاز یا
پودر به ریه آن‌ها می‌رساند، موجب بطلان روزه
است؟^۳

در صورتی که روزه‌گرفتن بدون استعمال آن

۱. عروة الوثقی، فصل ۵، السادس مما یکره للصائم؛ توضیح المسائل مراجع،
مسئله ۱۶۵۷؛ گلپایگانی، هدایة العباد، مسئله ۱۳۱۵؛ صافی، هدایة العباد،
مسئله ۱۳۱۴؛ تبریزی، استفتانات جدید، ج ۱، سؤال ۶۸۹. فاضل، جامع
المسائل، ج ۳، سؤال ۶۳۵؛ بهجت، استفتانات، ج ۲، سؤال ۲۹۴۱؛ سایت
آیت‌الله سیستانی و رهبر معظم انقلاب.

۲. برخی از مراجع مثل رهبر معظم انقلاب و آیت‌الله تبریزی تصریح می‌کنند که
عطرزدن مستحب است و برخی دیگر مثل آیت‌الله بهجت تصریح می‌کنند که
اگر بوی آن خیلی غلیظ است، اولی ترک است.

۳. صراط النجاة، ج ۱، ص ۱۳۷، سؤال ۳۵۰؛ آیت‌الله تبریزی در جواب سؤالی دیگر
به‌طور مطلق می‌فرماید: «استفاده از اسپری برای معالجه، موجب بطلان روزه
نمی‌شود.»

ممکن نیست یا مشقت دارد، جایز است از آن استفاده کند؛ لکن احتیاط آن است که مبطل دیگری انجام ندهد و در صورت تمکن، بدون استفاده از آن، روزه‌ها را قضا کند (رهبر معظم انقلاب).

داروی نام‌برده در فرض سؤال (دارو به صورت پودر گاز از دهان به ریه‌ها می‌رسد) که بر استعمال آن اکل و شرب صدق نمی‌کند، مبطل روزه نیست (آیت‌الله فاضل).

با اکتفا به مقدار ضرورت، روزه‌اش صحیح است (آیت‌الله نوری).

اگر به صورت گاز رقیق وارد بدن می‌شود، مانعی ندارد و روزه‌اش صحیح است (آیات عظام مکارم و تبریزی).

اگر دارو را فقط وارد ریه کند، روزه را باطل نمی‌کند (آیت‌الله سیستانی).

چنانچه ناچار از استفاده آن در روز باشد، اشکال ندارد و روزه را بگیرد؛ ولی اگر قبل از حلول ماه مبارک رمضان بعد، عارضه‌اش برطرف شد، بنا بر احتیاط، قضای روزه‌ها را نیز بگیرد. اگر عارضه تا ماه رمضان بعد ادامه یافت، بنا بر احتیاط، برای هر روز، یک چارک طعام مانند گندم یا جو به عنوان کفاره به فقیر غیرسید بدهد و دیگر قضا ندارد (آیت‌الله صافی).

هشتمین مفطر: فروبردن سردر آب

• آیا زیر آب بردن تمام سر در استخر و مانند آن، روزه را باطل می‌کند؟^۱
باطل کننده است (آیات عظام خویی و بهجت و وحید).

بنا بر احتیاط باطل کننده است (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی، تبریزی، صافی، فاضل و مکارم).

مبطل نیست؛ ولی حرام است (آیت الله زنجانی).

مبطل نیست؛ ولی کراهت شدید دارد (آیت الله سیستانی).

غواصی

• غواصی با کلاه و مانند آن در زیر آب، برای روزه چه حکمی دارد؟^۲

الف. اگر سر را در محفظه‌ای قرار دهد و زیر آب کند، اشکال ندارد (حضرت امام و رهبر معظم انقلاب و آیات عظام خویی، گلپایگانی، صافی، فاضل، مکارم، نوری، بهجت، سیستانی، زنجانی و وحید).

ب. اگر سر را به چیزی آغشته کند یا با چیزی بپوشاند که به سر چسبیده است:

اگر لباس به سر او چسبیده باشد، صحت روزه‌اش محل اشکال است و بنا بر احتیاط

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۰۸؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۱۶؛
عروة الوثقی، فصل فیما یجب الامساک، مسئله ۳۱.
۲. عروة الوثقی، فصل فی المفطرات، السابع، مسئله ۳۱؛ صافی، جامع الأحکام،
ج ۱، ص ۱۳۴؛ استفتانات کتبی از مراجع تقلید.

واجب، قضای آن لازم است (رهبر معظم انقلاب).

درحالی که مانع و حائل غلیظی دور سر را فرا گرفته یا سر به چیزی آغشته شده است که مانع از رسیدن آب به آن باشد یا مثلاً عینک شنا بزند، در این صورت فروردن تمام سر در آب، بنا بر اظهار روزه را باطل نمی‌کند (آیت‌الله بهجت). رفتن زیر آب با کلاه غواصی به طوری که سر در آب قرار نگیرد، اشکال ندارد و روزه صحیح است؛ اما با عینک شنا، چون قرار گرفتن سر در زیر آب صدق می‌کند، بنا به احتیاط واجب، روزه باطل می‌شود (آیت‌الله فاضل).

اگر مثل پلاستیک باشد، کافی نیست و روزه اشکال دارد؛ اما مثلاً غواصان اگر سر خود را در کلاهک پنهان کنند و با آن زیر آب روند، روزه آنها صحیح است (آیت‌الله مکارم).

در صورتی که سر در شیشه بزرگ قرار بگیرد، سپس وارد آب شود، روزه اش باطل نمی‌شود؛ ولی اگر با اشیایی مانند عینک و کلاه که بعضی از قسمت‌های سر را می‌پوشانند، اگر زیر آب برود، روزه اش باطل می‌شود (آیت‌الله نوری).
زیر آب رفتن با لباس غواصی بنا بر احتیاط واجب، مبطل صوم است؛ ولی اگر شخص داخل زیردریایی که شبیه اتاق است و ملاصق بدن نیست، زیر آب برود، روزه باطل نمی‌شود. در خصوص نماز، کسی که با لباس غواصی زیر آب است، اگر نمی‌تواند خارج شود و نماز بخواند یا وقت تنگ است، با همان حال مقداری که می‌تواند، قرائت و سایر اذکار را بخواند و رکوع و

سجود را به ایما و اشاره انجام دهد و به احتیاط واجب، بعد هم قضای آن نماز را بخواند (آیت الله صافی).
اشکال ندارد (آیات عظام سیستانی و زنجانی).

فروبردن تمام سردر غیر آب مطلق

• آیا فروبردن تمام سردر غیر آب مطلق از سایر مایعات و آب های مضاف، روزه را باطل می کند؟^۱
اشکال ندارد (آیات عظام خویی، تبریزی، سیستانی و زنجانی).
بنا بر احتیاط واجب، اشکال دارد (آیت الله مکارم).

در سایر مایعات اشکال ندارد؛ ولی در آب های مضاف و گلاب، بنا بر احتیاط واجب، این کار را نکند (آیات عظام گلپایگانی، اراکی، بهجت، فاضل، صافی و نوری).

در سایر مایعات و آب های مضاف اشکال ندارد؛ ولی در گلاب، بنا بر احتیاط واجب، این کار را نکند (آیات عظام امام و وحید).

فروبردن سردر آب به قصد غسل

• فروبردن تمام سردر زیر آب به قصد غسل برای شخص روزه دار در ماه مبارک رمضان چه حکمی دارد؟^۲
غسل و روزه باطل است (آیات عظام خویی،

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۱۲؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۲۰؛ سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۹۸۳.
۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۱۷؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۲۵.

اراکى، امام، گلپايگانى، صافى، تبريزى و وحيد).

بنا بر احتياط واجب، دوباره غسل کند و روزه آن روز را به قصد قربت مطلقه تمام کند و قضای آن را نیز به جا آورد (آیات عظام فاضل و مکارم و نورى).

غسل و روزه، هر دو صحيح است (آیت الله سيستانى).

غسل و روزه، هر دو صحيح است؛ ولی معصیت کرده است (آیت الله زنجانى).

نهمین مفطر: اماله کردن

شیاف مایع

• آیا شیاف مایع روزه را باطل می‌کند؟^۱
اماله کردن با چیز روان، اگرچه از روی ناچاری و برای معالجه باشد، روزه را باطل می‌کند (تمام مراجع عظام تقلید).

استعمال شیاف جامد

• آیا روزه دار می‌تواند در روز، شیاف جامد استعمال کند؟^۲
شیاف جامد اشکال ندارد (آیات عظام خویی، گلپایگانى، بهجت، سيستانى و وحيد).

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۴۵؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۵۳.
۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۴۵؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۵۳؛ عروة الوثقی، فصل فیما یجب الامساک عنه، ذیل مسئله ۶۶، التاسع؛ خویی و وحید و تبریزی، منهاج الصالحین، ذیل مسئله ۹۹۸، التاسع؛ وسیلة النجاة، مسئله ۱۱۰۵.

احتیاط واجب این است که از استعمال شیاف‌هایی که برای کیف‌کردن است، مثل شیاف تریاک یا برای تغذیه است، خودداری کند (حضرت امام).

احتیاط واجب این است که از استعمال شیاف‌هایی که برای تغذیه است، خودداری کند (آیت‌الله مکارم).

استعمال شیاف‌های غیرروان که برای معالجه است، اشکال ندارد و احتیاط مستحب است که از استعمال آن‌ها نیز خودداری کند. استعمال شیاف‌هایی که برای معالجه است، اشکال ندارد (آیات عظام اراکی و فاضل و نوری).

استعمال شیاف مشکوک بین جامد یا مایع

• آیا روزه‌دار می‌تواند در حال روزه، شیافی استعمال کند که شک دارد جامد است یا مایع؟
اگر مشکوک بین جامد معالجه‌ای و مایع است، اشکال ندارد؛ وگرنه احتیاط واجب اجتناب کند (حضرت امام).
احتیاط واجب اجتناب کند (آیات عظام گلپایگانی و فاضل).
اشکال ندارد (آیات عظام خویی و سیستانی و مکارم).

داخل کردن آب در قبل یا دبر

• آیا داخل کردن آب در قبل یا دبر برای تنظیف یا مداوا روزه را باطل می‌کند؟^۱
اگر اماله صدق کند، جایز نیست و باعث باطل شدن روزه می‌شود (رهبر معظم انقلاب). در صورت تنقیه با آب از راه مقعد، اگر آب به جوف او برسد، روزه باطل می‌شود (آیت الله سیستانی).

شستن داخل دبر به مقدار متعارف برای تطهیر نجاست اشکال ندارد؛ اما اگر آب داخل دبر شود و آب تا درون شکم و روده‌ها برسد و صدق احتقان کند، روزه باطل می‌شود؛ اما اگر داخل دبر صدق کند، ولی به درون شکم نرسد و صدق احتقان نکند، به احتیاط واجب روزه اش باطل می‌شود (آیت الله فاضل).

داخل کردن آب در قبل یا دبر برای تنظیف یا مداوا یا غیر این‌ها روزه را باطل می‌کند (آیت الله خویی).

داخل کردن آب در قبل برای تنظیف یا مداوا یا غیر این‌ها، بنا بر احتیاط واجب روزه را باطل می‌کند (آیت الله تبریزی).

دهمین مفطر: قی کردن

• آیا قی کردن روزه را باطل می‌کند؟^۲
چنانچه قی کردن عمدی باشد، اگرچه

۱. استفتای کتبی خصوصی از مراجع؛ صراط النجاة، المحشی للخوائی، ج ۱، ص ۱۳۶، سؤال ۳۴۷ و ۳۴۸.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۴۶؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۵۴.

به واسطهٔ مرض و مانند آن ناچار باشد، روزہ اش باطل می شود و اگر سهواً یا بی اختیار قی کند، روزہ اش باطل نمی شود (تمام مراجع عظام تقلید).

• اگر روزہ دار در شب چیزی بخورد که می داند به واسطهٔ خوردن آن، در روز بی اختیار قی می کند، آیا روزہ اش صحیح است؟^۱
احتیاط واجب این است که روزہ آن روز را قضا کند (مشهور).

روزہ اش صحیح است؛ گرچه احتیاط مستحب این است که روزہ آن روز را قضا کند (آیات عظام زنجانی و سیستانی و مکارم).

آروغ زدن

• اگر یقین داشته باشد که به واسطهٔ آروغ زدن چیزی از گلو بیرون می آید، آیا آروغ زدن جایز است؟^۲

نباید آروغ بزند؛ ولی اگر یقین نداشته باشد، اشکال ندارد (حضرت امام و آیات عظام فاضل، بهجت، نوری و مکارم).

بنا بر احتیاط واجب، نباید آروغ بزند؛ ولی اگر یقین نداشته باشد، اشکال ندارد (آیات عظام وحید و تبریزی و خویی).

اگر به گونه ای باشد که به آن قی کردن گویند، نباید آروغ بزند (آیت الله زنجانی).

اگر به گونه ای باشد که به آن قی کردن

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۴۷؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۵۵.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۵۱؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۵۹.

گویند، بنا بر احتیاط واجب، نباید آروغ بزند
(آیت الله سیستانی).

بنا بر احتیاط واجب نباید آروغ بزند و اگر احتمال هم بدهد، بنا
بر احتیاط واجب نباید آروغ بزند (آیات عظام
گلپایگانی و صافی).

• اگر شخص روزه‌دار آروغ بزند و بدون اختیار
چیزی در گلو یا دهانش بیاید، وظیفه‌اش
چیست؟^۱

باید آن را بیرون بریزد و چنانچه بی اختیار فرو
رود، روزه‌اش صحیح است (تمام مراجع عظام
تقلید).

۱۴۰

احکام روزه

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۵۲؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۶۰.

فصل پنجم:
احکام روزہ قضا

جایی که قضا و کفاره هیچ کدام واجب نیست

• روزه‌های فوت شده چه کسانی قضا و کفاره ندارد؟

۱. دیوانه‌ای که تمام روز دیوانه باشد؛ فرقی نمی‌کند دیوانگی آن قهری باشد یا به فعل خودش باشد؛ در فعل خودش نیز فرق نمی‌کند بر وجه حرام باشد یا بر وجه جواز باشد؛^۱

۲. بیهوشی که تمام روز بیهوش باشد؛ فرقی نمی‌کند چه قبل از بیهوش شدن نیت روزه داشته و چه نداشته باشد؛^۲

۳. کافری که تمام روز در کفر خود باقی باشد؛^۳
۴. نابالغ در خصوص روزه‌های ایام کودکی اش؛^۴

۵. حائض یا نفسا یا کسی که مریض است، اگر در همان ماه رمضان^۵ بمیرد؛^۶

۶. مریضی که روزه‌ها را به علت مریضی نگرفته است و مرضش تا ماه رمضان سال بعد طول کشیده است. البته مشهور فقها در این صورت، فدیة را واجب می‌دانند؛

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۹۴؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۰۲؛ عروة الوثقی، فصل فی شرائط وجوب الصوم.

۲. عروة الوثقی، فصل فی شرائط وجوب الصوم و فصل فی احکام القضاء، قبل از مسئله ۱؛ خوبی و تبریزی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۰۴۹.

۳. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۹۵؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۰۳.

۴. عروة الوثقی، فصل فی شرائط وجوب الصوم و فصل فی احکام القضاء، قبل از مسئله ۱.

۵. برخی از مراجع مثل آیات عظام خوبی، تبریزی، سیستانی و وحید در ادامه فرموده‌اند: «اگر بعد از ماه رمضان قبل از تمکن از به جا آوردن روزه بمیرد، باز هم قضا واجب نیست.»

۶. عروة الوثقی، فصل فی احکام القضاء، مسئله ۱۲ و برداشت از مسئله ۱۹؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۰۲؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۱۰؛ خوبی و تبریزی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۰۴۹.

۷. کسی که مرضی دارد که زیاد تشنه می‌شود و نمی‌تواند تشنگی را تحمل کند یا برای او مشقت دارد؛

۸. سالمندی که نمی‌تواند روزه بگیرد یا روزه‌گرفتن برایش مشقت داشته باشد. البته در این صورت، فدیة واجب است؛

۹. دختر بچه‌هایی که به علت ضعف بنیه نمی‌توانند روزه بگیرند و تا سال بعد هم نمی‌توانند قضاى آن را بگیرند؛

۱۰. روزه‌هایی را که فرد مخالف، مطابق با مذهب خویش انجام داده است یا مطابق مذهب تشیع با فرض حصول قصد قربت به جا آورده است، بعد از اینکه شیعه دوازده‌امامی شد، لازم نیست قضا کند؛

۱۱. امور دیگر که در کتب مفصل فقهی ذکر شده است.

نکته: بندهای ۷ تا ۱۰ تفصیل دارد که در فصل‌های مربوط به آن توضیح داده شده است.

مفطراتی که فقط موجب ثبوت قضا می‌شوند و کفاره ندارند

• کدام امور فقط موجب ثبوت قضا می‌شوند و کفاره آور نیستند؟^۱

نکته: اموری که ذکر می‌شود، تفصیل دارد و در بسیاری از حالات بین فقهای عظام اختلاف فتوی وجود دارد که در فصل‌های مربوط به آن توضیح داده شده است.

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۸۸؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۹۶؛ عروة الوثقی، فصل فی موارد وجوب القضاء دون الكفاره؛ سیستانی، المسائل المنتخبة، مسئله ۵۱۵ تا ۵۱۷.

۱. قی کردن عمدی؛
۲. خواب ماندن جنب؛
۳. کسی که مفطری را انجام ندهد؛ ولی نیت روزه نکند یا قصد کند که روزه نباشد یا ریأً روزه بگیرد؛
۴. کسی که مفطری را انجام ندهد؛ ولی قصد انجام دادن کاری را کند که روزه را باطل می‌کند. این مسئله اختلافی است؛
۵. کسی که غسل جنابت را فراموش کند و بعد اذان صبح یا در بین روز یا بعد از چند روز متوجه شود؛
۶. کسی که شک در صبح بودن داشته و مفطری را انجام داده و بعد فهمیده صبح بوده است؛
۷. کسی که به واسطه تاریکی هوا مفطری انجام داده و بعد فهمیده مغرب نبوده است؛
۸. کسی که به منظور مضمضه برای غیر وضو، آب در دهان کرده و آن آب، بی اختیار فرو رفته است؛
۹. کسی که به سبب اکراه افطار کرده است؛
۱۰. کسی که به سبب تقیه افطار کرده است؛
۱۱. کسی که منی از او بدون قصد خارج شده است؛
۱۲. کسی که روزه‌هایش را به سبب عذری مثل سفر یا حیض و نفاس یا مریضی نگرفته است؛ به خلاف استحاضه که اگر عمداً نگیرد، کفاره هم باید بدهد؛
۱۳. امور دیگر که در کتب مفصل فقهی ذکر شده است.

نماز و روزه کسانی که در قطب و مانند آن هستند

• کسی که در جایی زندگی می‌کند که برای مثال، شش ماه از سال در آنجا روز و شش ماه از سال شب است، وظیفه‌اش در خصوص نماز و روزه‌هایش چیست؟^۱

در تمام سال که در قطب یک روز و یک شب بیشتر نیست، بعید نیست فقط هفده رکعت نماز واجب باشد و روزه هم در آنجا ساقط است و وقت نماز ظهر زمانی است که روز به نصف خود برسد و نیمه شب شرعی هم زمانی است که شب به نیمه خودش برسد (حضرت امام). بر فرض امکان زندگی در آنجا، بنا بر قاعده، تکلیف به نماز شبانه‌روزی و روزه ندارند. از این رو چون تفویض مصالح لزومیه می‌شود، در حال اختیار نمی‌توان در آنجا اقامت کرد؛ ولی اگر ناچار به اقامت باشد، بنا بر احتیاط، یا باید بر طبق نزدیک‌ترین مکان به آنجا که شب و روز عادی دارد، عمل کند یا اوقات نماز و ماه‌ها را با وسایلی مثل ساعت حساب کند؛ ولی این دومی عسر و حرج دارد (آیت‌الله بهجت).

باید هر کدام از بلاد متوسطه متعارفه را که دوست دارد، انتخاب کند و طبق اوقات آن بلد عمل کند و جایز است دوازده ساعت را روز و دوازده ساعت را شب قرار دهد و طبق آن عمل کند (آیت‌الله مکارم).

۱. عروة الوثقی، فصل فی طرق ثبوت الهلال، مسئله ۱۰؛ خوبی و تبریزی و وحید و سیستانی، منهاج الصالحین، المستحدثات، مسئله ۵۸؛ وحید، توضیح المسائل، بخش ملحقات، مسئله ۲۹۱۳؛ گلپایگانی، مجمع المسائل، ج ۱، ص ۱۲۸؛ فاضل، جامع المسائل، فارسی، ج ۱، ص ۷۸؛ بهجت، استفتائات، ج ۲، ص ۵۱.

در خصوص نماز بنا بر احتیاط واجب، باید ملاحظه نزدیک‌ترین مکان دارای شب و روز به آنجا را داشته باشد، ولو شب یا روزش خیلی کوتاه مثلاً یک ساعت باشد و براساس اوقات شرعی آنجا نماز بخواند؛ ولی در خصوص روزه واجب است که یا در ماه مبارک رمضان به شهر دیگری برود که بتواند در آنجا روزه بگیرد یا اینکه بعد از ماه مبارک رمضان به شهر دیگری برود که بتواند در آنجا قضای روزه‌ها را انجام دهد و اگر نمی‌تواند و از هر دو عاجز است، به جای روزه، باید فدیة بدهد و مراد از فدیة، تملیک یک مد طعام مثل نان به ازای هر روز که روزه نگرفته، به فقیر است (آیت‌الله سیستانی). اگر می‌تواند به شهری هجرت کند که نماز و روزه را در وقت شرعی به جا آورد، واجب است هجرت کند و اگر نمی‌تواند هجرت کند، باید روزه را قضا کند و بنا بر احتیاط واجب، در هر ۲۴ ساعت یک بار نمازهای پنج‌گانه را به جا آورد و قضای آن‌ها را نیز بعداً انجام دهد (آیت‌الله وحید).

اگر می‌تواند به شهری هجرت کند که نماز و روزه را در وقت شرعی به جا آورد، واجب است هجرت کند و اگر نمی‌تواند هجرت کند، بنا بر احتیاط واجب، در هر ۲۴ ساعت یک بار نمازهای پنج‌گانه را به جا آورد (آیات عظام خوئی و تبریزی).

در فرض مسئله، بعید نیست در نماز و روزه در بلاد مذکوره، اقرب بلاد متعارفه به محل سکنا ملاک باشد و مکلف مخیر است در صورت

اختلاف بلاد متعارف، هرکدام را بخواند، ملاک قرار دهد (آیت‌الله گلپایگانی).

ملاک را برای نماز و روزه، بلاد و شهرهای متعارف قرار دهد که شب و روز آنها تقریباً مساوی است، مثل مکه و مدینه؛ یعنی نماز ظهر و عصر را بخواند؛ شش ساعت بعد، نماز مغرب و عشا را بخوانند و یازده ساعت بعد، نماز صبح را بخواند و روزه را هم به همین ملاک بگیرد و در همین فرض می‌تواند ملاک را وطن و شهر خود قرار دهد؛ مثلاً اگر از تهران رفته است، با اذان ظهر تهران، نماز ظهر و عصر را بخواند و با اذان مغرب و عشا، نماز مغرب و عشا را و با اذان صبح، نماز صبح را بخواند و روزه را نیز به همین ملاک بگیرد و درعین حال، اگر سفر به آن منطقه لزومی ندارد، به مناطقی سفر کند که بتواند عبادات خود را در اوقات شرعی انجام دهند (آیت‌الله فاضل).

نماز و روزه کسانی که روزها یا شبهای طولانی دارند

• اگر مکلف در شهری ساکن باشد که در هر ۲۴ ساعت، شبانه‌روزی دارد، هرچند روزش ۲۳ ساعت و شبش ۱ ساعت یا برعکس باشد، در خصوص نماز و روزه وظیفه‌اش چیست؟^۱ مکلف باید درباره اوقات نمازهای یومیه و

۱. توضیح المسائل، محشی امام خمینی، ج ۱، ص ۴۳۹؛ سیدعلی خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، سؤال ۳۵۷؛ سیستانی، منهاج الصالحین، المستحدثات، مسئله ۵۸؛ بهجت، استفتائات، ج ۲، ص ۱۲؛ فاضل، جامع المسائل، فارسی، ج ۱، ص ۷۸.

روزه، همان افق محل سکونت خود را رعایت کند؛ ولی اگر روزه‌گرفتن بر اثر طولانی‌بودن روز، غیرمقدور یا حرجی باشد، ادای آن ساقط و قضای آن واجب است (حضرت امام و رهبر معظم انقلاب).

باید براساس اوقات شرعی آنجا نماز بخواند و روزه بگیرد (آیت‌الله بهجت).

نماز صبح را قبل از طلوع خورشید بخواند و نماز ظهر و عصر را در نیمهٔ دوم روز (بعد از زوال) بخواند و نماز مغرب و عشا را بعد از غروب (مغرب) بخواند و روزه را از قبل از اذان صبح تا مغرب بگیرد؛ هرچند مقداری طولانی است و در فرضی که روز خیلی طولانی است، مثلاً ۲۳ ساعت است، اگر سفر، لزومی ندارد و ممکن است، به منطقه‌ای سفر کنند که شب طولانی‌تر باشد تا بتوانند با فاصلهٔ بیشتر بین نمازها، نماز بخواند و روزه بگیرد (آیت‌الله فاضل).

نسبت به نماز باید براساس اوقات شرعی آنجا نماز بخواند؛ ولی نسبت به روزه در صورت تمکن و توانایی، بر او واجب است روزهٔ ماه رمضان را بگیرد و چنانچه به جهت طولانی‌بودن روز و احساس شدید گرسنگی یا تشنگی، روزه‌گرفتن برایش مشقت فوق‌العاده (حرج) دارد، بنا بر احتیاط واجب، نیت روزه نکند و هنگام اضطرار می‌تواند به مقدار رفع ضرورت، آب بیاشامد یا غذا بخورد و در ادامهٔ روز بنا بر احتیاط واجب، از انجام سایر مفطرات اجتناب کند؛ اما اگر روزه‌گرفتن برای او ضرر داشته و موجب مریضی وی می‌شود یا با روزه‌گرفتن، خوف ابتلا به

مرض و بیماری دارد، حکم فرد مریض را دارد که روزه آن روز از او ساقط می‌شود. در این حال، امساک از مفطرات در اثنای روز بر او واجب نیست و اگر بتواند قضای آن را به جا آورد، بر او قضای آن واجب است. اگر از گرفتن قضای آن هم عاجز است، بر او دادن فدیة واجب می‌شود. مراد از فدیة، تملیک یک مدّ طعام مثل نان به‌ازای هر روز که روزه نگرفته، به فقیر است (آیت‌الله سیستانی).

انجام مفطر با تحقیق یا بدون تحقیق در اینکه صبح شده و بعد فهمیده صبح بوده

• اگر شخصی در ماه رمضان شک کند که صبح شده یا نه و باین حال، مفطری را انجام دهد و بعداً معلوم شود صبح بوده است، روزه‌اش چه حکمی دارد؟^۱

۱. اگر بدون اینکه خودش تحقیق کند صبح شده یا نه، مفطر را انجام داده است، فقط باید قضای آن روزه را بگیرد و کفاره ندارد. فرقی نمی‌کند قادر به تحقیق بوده یا عاجز از آن باشد؛ مثل شخص کور (تمام مراجع عظام تقلید).

۲. بعد از اینکه خودش تحقیق کرده، مفطر را انجام داده است:

الف. در خصوص صبح شدن شک داشته است:

۱. عروة الوثقی، فصل فی موارد وجوب القضاء دون الكفاره؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۸۸؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۹۶ و ۱۷۰۰؛ سیستانی، المسائل المنتخبة، مسئله ۵۱۷.

قضا واجب نیست (حضرت امام و آیات عظام سیستانی و نوری).

قضا واجب است (آیات عظام خوئی، اراکی، تبریزی، وحید، مکارم و زنجانی).

احتیاط واجب قضا کند (آیات عظام گلپایگانی و فاضل و صافی).

ب. درخصوص صبح شدن گمان داشته است:

قضا بر او واجب است (مشهور).

احتیاط مستحب قضا کند (آیت الله سیستانی).

ج. درخصوص صبح نشدن گمان داشته است:

قضا واجب نیست (آیات عظام حضرت امام و اراکی و سیستانی).

بنا بر احتیاط واجب قضا کند (آیات عظام گلپایگانی و صافی).

اگر افق ابری باشد، قضا واجب است و چنانچه افق صاف باشد، قضا واجب نیست (آیت الله زنجانی).

د. درخصوص صبح نشدن یقین داشته است:

قضا واجب نیست (حضرت امام و آیات عظام فاضل، بهجت، خوئی، گلپایگانی، سیستانی، وحید، مکارم، نوری و صافی).

اگر افق ابری باشد، قضا واجب است و چنانچه افق صاف باشد، قضا واجب نیست (آیت الله زنجانی).

اعتماد به ساعت یا رادیو

• آیا نظر به ساعت یا اعتماد به رادیو حکم تحقیق را دارد؟ اگر فرد با اعتماد به ساعت یا

رادیو سحری بخورد و بعد بفهمد که آن موقع صبح بوده است، روزه اش صحیح است و قضا ندارد؟^۱

اگر موجب اطمینان شود، معتبر است؛ وگرنه معتبر و حجت نیست (رهبر معظم انقلاب و آیت الله بهجت).

اگر به بقای شب یقین حاصل شود، روزه اش صحیح است (آیت الله صافی).

خیر (آیات عظام تبریزی و سیستانی و نوری).
بلی (آیات عظام فاضل و مکارم).

افطار به واسطه تاریکی در هوای صاف

• اگر شخص در هوای صاف به واسطه تاریکی هوا افطار کند و بعد معلوم شود که مغرب نبوده است، حکم روزه اش چیست؟^۲
الف. یقین داشته که مغرب شده است:
باید قضای آن روز را به جا آورد و کفاره ندارد (مشهور).

اگر به واسطه تاریکی هوا، یقین یا اطمینان داشته که مغرب شده است، قضا و کفاره، هیچ کدام واجب نیست (آیت الله بهجت).^۳
ب. درباره مغرب شدن شک داشته است:
باید هم قضای آن روز را به جا آورد و هم کفاره بدهد (حضرت امام و آیات عظام خویی، فاضل،

۱. تبریزی، استفتائات جدید، ج ۱، ص ۶۸۵؛ سیستانی، رساله جوان، ص ۲۰۴؛ استفتای خصوصی کتبی از مراجع عظام تقلید؛ استفتائات جدید رهبری، سؤال ۶۷.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۸۸؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۹۶؛ وسیله النجاة، سؤال ۱۱۳۷.

۳. ایشان بین هوای صاف و ابری تفصیل نداده است.

گلیپایگانی، صافی و سیستانی).
باید هم قضای آن روز را به جا آورد و هم بنا
بر احتیاط واجب، کفاره بدهد (آیت الله بهجت).

افطار به واسطه تاریکی در هوای ابری

• اگر شخص در هوای ابری به واسطه تاریکی
هوا، یقین یا گمان پیدا کند که مغرب شده
است و افطار کند و بعد معلوم شود که مغرب
نبوده است، حکم روزه اش چیست؟^۱
قضا لازم نیست (حضرت امام و آیات عظام
خویی، گلیپایگانی، صافی، فاضل، نوری و
وحید).

چنانچه در هوای ابری و مانند آن به واسطه
تاریکی هوا، به اعتقاد داخل شدن شب افطار
کند و بعد معلوم شود که مغرب نبوده است، بنا
بر احتیاط واجب روزه آن روز را باید قضا کند و
کفاره ندارد؛ ولی اگر قطع به دخول شب نداشته
و افطار کرده است، بنا بر احتیاط واجب، کفاره
هم باید بدهد (آیت الله سیستانی).^۲

۱. عروة الوثقی، فی موارد وجوب القضاء، مورد الثامن؛ خویی و تبریزی و وحید و
سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۱، مسئله ۱۰۲۳، الخامس؛ توضیح المسائل
مراجع، مسئله ۱۶۸۸؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۹۶؛ وسیلة النجاة،
سؤال ۱۱۳۷.

۲. بل الاحوط ان لم یکن الاقوی وجوب الكفاره فيه ایضا اذا لم یکن قاطعا
بدخوله.

اعتماد به گفته دیگران

کسی بگوید صبح نشده است و انسان به گفته او، روزه را باطل کند

- اگر کسی بگوید که صبح نشده است و انسان به گفته او روزه را باطل کند و بعد معلوم شود صبح بوده است، حکم روزه اش چیست؟ باید قضای آن روز را به جا آورد و کفاره ندارد (مشهور).^۱

کسی بگوید صبح شده است، ولی از گفته او یقین حاصل نشود

- اگر کسی بگوید که صبح شده است و انسان به گفته او یقین نکند یا خیال کند که شوخی می‌کند و مفطری را انجام دهد و بعد معلوم شود صبح بوده است، حکم روزه اش چیست؟ باید قضای آن روز را به جا آورد و کفاره واجب نیست (مشهور).^۲

کسی بگوید مغرب شده است

- اگر انسان به گفته شخصی که گفته او شرعاً برایش حجت است، افطار کند و بعد معلوم شود که مغرب نبوده است، روزه اش چه حکمی دارد؟^۳ باید قضای آن روز را به جا آورد و کفاره واجب

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۶۸؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۹۶.
۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۶۸؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۹۶.
۳. عروة الوثقی، فی موارد وجوب القضاء، مورد السابع؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۸۸؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۹۶.

نیست (مشهور).

اگر به گفته کس دیگری که گفته او شرعاً
برایش حجت است یا به اشتباه معتقد باشد که
خبر او حجت است و افطار کند، باید روزه اش را
قضا کند و کفاره ندارد (آیت الله سیستانی).

افطار به سبب تقیه

• اگر کسی از جهت تقیه افطار کند، حکم
روزه اش چیست؟^۱

اگر مفطری را که به هدف تقیه انجام
می دهد، از نظر فقه آن ها مفطر نباشد یا به هدف
تقیه قبل از مغرب افطار کند یا مفتی های سنی
در روز یوم الشک طبق موازین خودشان عید
اعلام کنند و شخص به هدف تقیه افطار کند و
بعد هم مشخص نشود در واقع عید بوده است
یا نه، در این سه حالت، روزه شخص صحیح
است و در غیر این سه حالت، فقط قضا لازم
است (حضرت امام).

اگر از مصادیق تقیه باشد، افطار جایز است؛
ولی روزه آن روز، قضا دارد (رهبر معظم انقلاب).
قضا فقط لازم است (آیات عظام خویی،

تبریزی، وحید، صافی و زنجانی).

اگر مصداق تقیه، خوردن یا آشامیدن یا جماع
باشد، قضا لازم است و در غیر آن ها بنا بر احتیاط
واجب، قضا کند؛ ولی در هر صورت، کفاره ندارد
(آیت الله سیستانی).

۱. عروة الوثقی، فصل فی اعتبار العمد و الاختیار، مسئله ۲؛ توضیح المسائل مراجع،
مسئله ۱۶۸۸ و فصل فی کفارة الصوم؛ منهاج الصالحین، مسئله ۱۰۰۵؛ سایت
و نرم افزار رهبری.

اگر مفطری را که به هدف تقيه انجام می‌دهد، از نظر فقه آن‌ها منافی روزه نباشد، روزه‌اش صحیح است؛ وگرنه فقط قضا لازم است (آیت‌الله مکارم).

اگر مفطری را که به هدف تقيه انجام می‌دهد، از نظر فقه آن‌ها مفطر نباشد، بنا بر احتیاط واجب، روزه را تمام کند و قضای آن را نیز بگیرد (آیت‌الله گلپایگانی).

افطار به علت بیماری

• اگر شخصی به سبب بیماری روزه نگیرد، وظیفه‌اش چیست؟

الف. پیش از تمام شدن ماه رمضان بمیرد،^۱ قضا واجب نیست و کفاره هم ندارد (تمام مراجع عظام تقلید).

ب. مرض او تا ماه رمضان سال بعد طول بکشد،^۲ قضا واجب نیست و باید برای هر روز یک مد طعام به فقیر بدهد (تمام مراجع عظام تقلید).

ج. بعد از ماه رمضان مرض او برطرف شده است؛ ولی عذر دیگری مثل سفر پیدا کند که نتواند تا ماه رمضان جدید، قضای روزه‌هایی را که نگرفته است، به جا آورد؛^۳ باید روزه‌هایی را که نگرفته است، قضا کند و

۱. عروة الوثقی، فصل فی احکام القضاء، مسئله ۱۲؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۰۲؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۱۰.

۲. عروة الوثقی، فصل فی احکام القضاء، مسئله ۱۳؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۰۳؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۱۱.

۳. عروة الوثقی، فصل فی احکام القضاء، مسئله ۱۳؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۰۴؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۱۲.

بنا بر احتیاط واجب، برای هر روز یک مد طعام نیز به فقیر بدهد (آیات عظام خویی، تبریزی، اراکی، فاضل، سیستانی، زنجانی و وحید).

باید روزه‌هایی را که نگرفته است، قضا کند و بنا بر احتیاط مستحب، برای هر روز یک مد طعام نیز به فقیر بدهد (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی و صافی).

باید بنا بر احتیاط واجب، روزه‌هایی را که نگرفته است، قضا کند و نیز بنا بر احتیاط واجب، برای هر روز یک مد طعام هم به فقیر بدهد (آیت‌الله مکارم).

د. اگر بعد از ماه رمضان مرض او برطرف شود و تا ماه رمضان جدید، عمداً قضای روزه را نگیرد،^۱ باید روزه‌هایی را که نگرفته است، قضا کند و همچنین برای هر روز یک مد طعام نیز به فقیر بدهد (مشهور).

افطار به علت عذری غیر از بیماری و حیض و نفاس مثل سفر

- اگر شخصی به سبب عذری غیر از بیماری و حیض و نفاس روزه نگیرد، وظیفه‌اش چیست؟
- الف. پیش از تمام شدن ماه رمضان بمیرد:^۲
- ب. اگر عذر او تا ماه رمضان سال بعد طول

۱. عروة الوثقی، فصل فی احکام القضاء، مسئله ۱۴؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۰۵؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۱۳.

۲. عروة الوثقی، فصل فی احکام القضاء، مسئله ۱۲؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۰۲؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۱۰.

۳. این حکم در قضای روزه پدر یا مادر در خصوص فرزند بزرگ‌تر در برخی از احکام، اختلافی است که در سؤال ۱۷۸، قسمت دوم، می‌آید.

بکشد یا عذر او برطرف شود؛ ولی عذر دیگری مثل مریضی پیدا کند که نتواند تا ماه رمضان جدید، قضای روزه‌هایی را که نگرفته است، به جا آورد؛^۱

باید روزه‌هایی را که نگرفته است، قضا کند و بنا بر احتیاط واجب، برای هر روز یک مد طعام نیز به فقیر بدهد (آیات عظام خویی، تبریزی، اراکی، فاضل، سیستانی، زنجانی و وحید).

باید روزه‌هایی را که نگرفته است، قضا کند و بنا بر احتیاط مستحب، برای هر روز یک مد طعام نیز به فقیر بدهد (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی و صافی).

باید بنا بر احتیاط واجب، روزه‌هایی را که نگرفته است، قضا کند و نیز بنا بر احتیاط واجب، برای هر روز یک مد طعام هم به فقیر بدهد (آیت‌الله مکارم).

ج. اگر بعد از ماه رمضان عذر او برطرف شود و تا ماه رمضان جدید، عمداً قضای روزه را نگیرد،^۲ باید روزه‌هایی را که نگرفته است، قضا کند و همچنین برای هر روز، یک مد طعام نیز به فقیر بدهد (مشهور).

عدم وجوب فوری روزه قضا

• آیا گرفتن روزه قضا واجب فوری است؟^۳

۱. عروة الوثقی، فصل فی احکام القضاء، مسئله ۱۳؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۰۳ و ۱۷۰۴؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۱۱ و ۱۷۱۲.
۲. عروة الوثقی، فصل فی احکام القضاء، مسئله ۱۴؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۰۵؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۱۳.
۳. عروة الوثقی، فصل فی احکام القضاء، مسئله ۱۸؛ وحید، منهاج الصالحین، ج ۱، مسئله ۱۰۴۷.

واجب فوری نیست؛ ولی بنا بر احتیاط واجب، تا ماه رمضان جدید تأخیر نیندازد (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی و وحید).
 واجب فوری نیست؛ اگرچه احتیاط مستحب عدم تأخیر تا ماه رمضان جدید است (آیات عظام خویی و سیستانی).
 واجب فوری نیست؛ ولی باید تا ماه رمضان جدید تأخیر نیندازد (آیات عظام فاضل و مکارم).

افطار عمدی روزه قضا

• آیا روزه قضای ماه رضانی را که به خودمان مربوط است، می‌توانیم^۱ عمداً باطل کنیم؟^۲
 الف. وقت روزه قضا تنگ نیست؛ می‌تواند تا قبل از اذان ظهر افطار کند؛ ولی بعد زوال نمی‌تواند (مشهور).
 اگر از شب نیت داشته باشد، نمی‌تواند افطار کند، حتی قبل زوال؛ ولی اگر از شب نیت نکرده باشد، می‌تواند تا قبل از اذان ظهر افطار کند؛ ولی بعد زوال نمی‌تواند (آیت‌الله زنجانی).
 ب. وقت روزه قضا تنگ است:
 ۱. قبل از زوال:
 نمی‌تواند افطار کند (آیت‌الله زنجانی).
 بنا بر احتیاط واجب، افطار نکند (آیت‌الله وحید).

بهبتر است افطار نکند (آیات عظام خویی و

۱. آنچه بیان شد، در صورتی است که انجام روزه آن روز بر فرد به واسطه نذر و مانند آن متعین نشده باشد؛ وگرنه افطار و بازکردن روزه مطلقاً جایز نیست.
 ۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۰۰؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۰۸؛ عروة الوثقی، فصل فی احکام القضاء، مسئله ۲۷.

سیستانی).

۲. بعد از زوال، نمی‌تواند افطار کند (تمام مراجع عظام تقلید).

افطار عمدی روزه قضای استیجاری

• آیا روزه قضای استیجاری را می‌توانیم عمداً باطل کنیم؟^۱

الف. قبل از زوال:

بلی، می‌توانیم (تمام مراجع عظام تقلید).

ب. بعد از زوال:

بنا بر احتیاط واجب باطل نکند (حضرت امام و آیت‌الله فاضل).

احتیاط مستحب باطل نکند (آیات عظام گلپایگانی، خویی، تبریزی، سیستانی، وحید، صافی، زنجانی و مکارم).

افطار عمدی روزه واجب موسع

روزه واجب موسع را در قبل از زوال طبق نظر مشهور فقها می‌شود افطار کرد؛ ولی در خصوص بعد از زوال، برخی از مراجع مثل حضرت امام و آیات عظام خویی، فاضل و سیستانی، قائل‌اند که بازهم می‌شود عمداً افطار کرد؛ ولی برخی مثل آیات عظام گلپایگانی و مکارم می‌فرمایند

۱. البته این در صورتی است که انجام روزه آن روز بر فرد به واسطه شرط ضمن عقد اجاره و مانند آن متعین نشده باشد؛ وگرنه افطار و بازکردن روزه مطلقاً جایز نیست؛ مثل اینکه فردی برای انجام روزه قضای متوفی اجیر شود و در ضمن عقد اجاره با او شرط شود روزه قضای میت را در روز معینی به جا آورد.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۰۱؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۰۹؛ عروة الوثقی، فصل فی احکام القضاء، مسئله ۲۷.

بنا بر احتیاط واجب، بعد از زوال افطار نکنند.^۱

ترتیب به جا آوردن روزه قضا

• اگر شخصی از چند ماه رمضان روزه قضا دارد، کیفیت قضای روزه‌ها چگونه باید باشد؟^۲
الف. اگر وقت رمضان آخر تنگ نیست، قضای هر کدام را که بگیرد، مانعی ندارد (تمام مراجع عظام تقلید).

ب. اگر وقت رمضان آخر تنگ است:

باید اول قضای رمضان آخر را بگیرد (حضرت امام و آیات عظام بهجت و زنجانی).

بنا بر احتیاط واجب، اول قضای رمضان آخر را بگیرد (آیات عظام اراکی، فاضل، وحید و مکارم).

بنا بر احتیاط مستحب، اول قضای رمضان آخر را بگیرد (آیات عظام گلپایگانی، صافی، نوری، خویی، سیستانی و تبریزی).

نکته: برخی از مراجع مثل حضرت امام و آیات عظام وحید و زنجانی تصریح کرده‌اند که اگر شخص در جایی که باید قضای رمضان آخر را بگیرد، عمداً نیت غیر رمضان آخر را بکند، روزه‌اش صحیح است و فقط کفاره تأخیر بر او واجب می‌شود.^۳

معین نکردن روزه قضا

۱. عروة الوثقی، فصل فی احکام القضاء، مسئله ۲۷.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۹۸؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۰۶.

۳. تحریر الوسیله، کتاب الصوم فی احکام القضاء، مسئله ۶؛ وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۰۴۷؛ توضیح المسائل مراجع، ذیل مسئله ۱۶۹۸.

• اگر قضای روزه چند رمضان بر شخص واجب باشد و در نیت معین نکند روزه‌ای را که می‌گیرد، قضای کدام رمضان است، حکمش چیست؟^۱
قضای ماه رمضان سال آخر حساب نمی‌شود که کفاره تأخیر از او ساقط شود (حضرت امام و آیات عظام خوئی، تبریزی، زنجانی، نوری، صافی، اراکی و فاضل).

رعایت موالات در روزه‌های قضا

• آیا رعایت موالات در روزه‌های قضا لازم است؟^۲
خیر، بلکه مستحب است. بنابراین اگر کسی یک هفته پشت سرهم روزه ماه مبارک رمضان از او با عذر یا بدون عذر فوت شده است، به هنگام قضای آن، واجب نیست هفت روز روزه را پی در پی و در هفت روز پشت سرهم انجام شود؛ بلکه می‌تواند آن‌ها را به طور متفرق قضا کند (مشهور).

فراموشی تعداد روزه‌های قضا

• کسی که تعداد روزه‌های قضایش را نمی‌داند، وظیفه اش چیست؟^۳
جایز است به مقداری که یقین دارد از او فوت شده است، قضا کند و اضافه بر آن، احتیاط مستحب است (حضرت امام و رهبر معظم

۱. عروة الوثقی، فصل فی احکام القضاء، مسئله ۹؛ توضیح المسائل مراجع،

مسئله ۱۶۹۹؛ وحید، منهاج، مسئله ۱۰۴۷.

۲. عروة الوثقی، فصل فی احکام القضاء، مسئله ۷.

۳. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۹۷؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۰۵؛

اجوبة الاستفتائات، مسئله ۸۱۹.

انقلاب و آیات عظام مکارم، خویی، گلپایگانی، سیستانی، تبریزی و صافی).

اگر برای عذری چند روز روزه نگیرد و بعد شک کند که چه وقت عذر او برطرف شده است، بنا بر احتیاط واجب، مقدار بیشتری را که احتمال می‌دهد روزه نگرفته است، قضا کند. مثلاً کسی که پیش از ماه رمضان مسافرت کرده است و نمی‌داند پنجم ماه از سفر برگشته یا ششم، بنا بر احتیاط واجب، شش روز روزه بگیرد؛ ولی کسی که نمی‌داند چه وقت عذر برایش پیدا شده است، می‌تواند مقدار کمتر را قضا کند. مثلاً اگر در آخر ماه رمضان مسافرت کرده و بعد از ماه رمضان برگشته است و نمی‌داند که بیست و پنجم ماه رمضان مسافرت کرده یا بیست و ششم، می‌تواند مقدار کمتر یعنی پنج روز را قضا کند؛ اگرچه احتیاط مستحب این است که مقدار بیشتر را قضا کند (آیت‌الله وحید).

اگر در تعداد روزه‌هایی که نگرفته است و باید قضا کند شک دارد، باید به مقداری قضا کند که یقین دارد روزه نگرفته است. مثلاً اگر شک کند که پنج روزه قضا بر عهده اوست یا هفت روز، باید پنج روز را قضا کند. بلی، اگر زمان حدوث عذر را می‌داند، ولی نمی‌داند چند روز طول کشیده است، مثلاً می‌داند روز بیستم ماه بیمار شده یا به سفر رفته و نمی‌داند تا بیست و پنجم ماه ادامه داشته یا تا بیست و هفتم، به احتیاط واجب، باید حداکثر را قضا کند (آیت‌الله فاضل).

بنا بر احتیاط واجب، باید مقدار بیشتری را

قضا کند که احتمال می‌دهد روزه نگرفته است. مثلاً کسی که پیش از ماه رمضان مسافرت کرده است و نمی‌داند عصر پنجم ماه رمضان از سفر برگشته یا عصر ششم، به احتیاط واجب باید شش روز روزه بگیرد؛ ولی کسی که نمی‌داند چه وقت عذر برایش پیدا شده است، می‌تواند مقدار کمتر را قضا کند. مثلاً اگر در آخرهای ماه رمضان مسافرت کند و بعد از ماه رمضان برگردد و نداند که شب بیست و پنجم ماه رمضان مسافرت کرده یا شب بیست و ششم، می‌تواند مقدار کمتر را یعنی پنج روز (با فرض کامل بودن ماه) قضا کند؛ اگرچه احتیاط مستحب آن است که مقدار بیشتر یعنی شش روز را قضا کند (آیت‌الله زنجانی).

نیت مافی الذمه در قضای روزه

- یک ماه روزه گرفته‌ام به این نیت که اگر روزه قضا بر عهده‌ام باشد، قضای آن محسوب شود و اگر روزه‌ای بر عهده‌ام نیست، به قصد قربت مطلق باشد. آیا این یک ماه روزه، روزه‌های قضای من محسوب می‌شود؟
- در بند چهارم جواب سؤال ۴۲ آمده است.

عدم تمکن از گرفتن روزه قضا

- شخصی روزه قضا داشته است و آن‌ها را به جا نیاورده تا اینکه ناتوان شده است و دیگر نمی‌تواند آن‌ها را به جا آورد. وظیفه‌اش چیست؟^۱

۱. عروة الوثقی، کتاب الوصیه، فصل فی معنی الوصیه، مسئله ۳.

باید صبر کند تا وقتی که تمکن از قضا پیدا کند و آن‌ها را به جا آورد و چنانچه نشانه‌های مرگ برای او ظاهر شود و متمکن از قضا هم نباشد، واجب است وصیت کند که بعد از فوتش آن‌ها را به جا آورند (مشهور).

روزه‌های فوت شده والدین

۱۶۵

فصل پنجم / احکام روزه قضا

روزه‌های فوت شده پدر

• با چه شروطی روزه‌های فوت شده پدر بر پسر بزرگ او واجب می‌شود؟

۱. ترک آن‌ها از روی عذر باشد؛ اما اگر عمداً ترک کرده باشد؛^۱

بر پسر بزرگ‌تر قضا واجب است؛ حتی اگر بنا بر احتیاط واجب، از روی طغیان بر خداوند متعال ترک کرده باشد (حضرت امام).

بنا بر احتیاط واجب قضا لازم است و اگر بر اثر طغیان بر خداوند متعال ترک کرده باشد، قضای آن‌ها واجب نیست؛ ولی در این صورت هم احتیاط در قضای آن‌ها، ترک نشود (رهبر معظم انقلاب).

بر پسر بزرگ‌تر قضا واجب است (آیات عظام اراکی و زنجانی).

بر پسر بزرگ‌تر قضا واجب نیست (آیات عظام سیستانی و مکارم و نوری).

تا مقداری که حرجی نباشد، واجب است قضا کند (آیت‌الله تبریزی).

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۳۹۰؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۳۹۸؛ عروة الوثقی، کتاب الصوم فصل فی احکام القضاء، مسئله ۱۹؛ راهنمای فتاوا، مسئله ۱۳۴؛ اجوبة الاستفتائات، سؤال ۵۴۷ و ۵۴۸.

بنا بر احتیاط واجب، قضا لازم است (آیات عظام خویی، گلپایگانی، صافی، فاضل و وحید).

۲. پدر در زمان حیاتش می‌توانسته است آن‌ها را قضا کند و به جا نیاورده باشد؛ اما اگر پدر متمکن از قضا نبوده و روزه را به سبب مرضی نگرفته،^۱ بر پسر بزرگ‌تر چیزی واجب نیست (حضرت امام و رهبر معظم انقلاب و آیات عظام خویی، مکارم، سیستانی و فاضل).

۳. روزه‌های فوت شده پدر مربوط به قضای ماه رمضان باشد؛ اما اگر پدر روزه واجب دیگری غیرقضای ماه رمضان که مربوط به خودش است، مثل کفاره، برگردنش باشد:^۲
قضای آن‌ها نیز بر پسر بزرگ‌تر واجب است (حضرت امام).

قضای آن‌ها نیز بر پسر بزرگ‌تر بنا بر احتیاط واجب لازم است (آیات عظام خویی، گلپایگانی، مکارم و فاضل).

قضای آن‌ها بر پسر بزرگ‌تر واجب نیست (آیت الله سیستانی).

۴. پسر بزرگ‌تر هنگام فوت پدر، بالغ و عاقل باشد؛ اما اگر نابالغ یا مجنون باشد:^۳
هرگاه بالغ یا عاقل شود، قضا بر او واجب است؛ حتی اگر پسر بزرگ‌تر موقع مرگ پدر،

۱. عروة الوثقی، کتاب الصوم، فصل فی احکام القضاء، مسئله ۱۹؛ کتاب الصلاة، فصل فی قضاء الولی، قبل از مسئله ۱؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۳۹۰؛ راهنمای فتاوا، مسئله ۱۳۴.

۲. عروة الوثقی، کتاب الصوم، فصل فی احکام القضاء، مسئله ۲۶؛ عروة الوثقی، کتاب الصلاة، فصل فی قضاء الولی، مسئله ۱.

۳. عروة الوثقی، کتاب الصلاة، فصل فی قضاء الولی، مسئله ۴ و کتاب الصوم، فصل فی احکام القضاء، مسئله ۱۹.

حمل در شکم مادر باشد، بازهم وقتی بالغ شد، باید قضای روزه‌های پدر را به جا آورد؛ اما اگر قبل از اینکه بالغ یا عاقل شود، فوت کند، وجوب قضای روزه‌های پدر ساقط می‌شود و بر پسر بزرگ‌تر بعد از او نیز منتقل نمی‌شود (حضرت امام و آیات عظام خویی، گلپایگانی، فاضل و مکارم).

قضا بر آن‌ها واجب نیست؛ اگرچه که بالغ یا عاقل شوند (آیت‌الله سیستانی).

۵. پسر بزرگ‌تر هنگام فوت پدر ممنوع از ارث نباشد؛ اما اگر ممنوع از ارث باشد:

بازهم قضا واجب است (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی و فاضل).

قضا واجب نیست (آیات عظام خویی و سیستانی و مکارم).

۶. پدر در خصوص روزه‌های فوت شده‌اش وصیتی نکرده باشد مبنی بر گرفتن آن‌ها توسط اجیر؛ اما اگر وصیت به گرفتن روزه‌ها توسط اجیر کرده باشد:

اگر اجیر روزه‌ها را صحیح به جا آورد، بر پسر بزرگ‌تر چیزی نیست؛ وگرنه واجب است پسر بزرگ‌تر دوباره آن‌ها را به جا آورد (مشهور).

اگر وصیت نافذ باشد، مطلقاً بر پسر بزرگ‌تر چیزی نیست (آیت‌الله سیستانی).

اجیر گرفتن برای قضای نماز و عبادت‌های دیگر از طرف اموات، خالی از اشکال نیست؛ مگر

۱. عروة الوثقی، کتاب الصلاة، فصل فی قضاء الولی، مسئله ۶.

۲. عروة الوثقی، کتاب الصوم، فصل فی احکام القضاء، مسئله ۲۴؛ مکارم، توضیح المسائل، مسئله ۱۲۱۳؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۳۹۴؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۴۰۲.

در حج. اگر کسی بخواهد در عبادت‌های دیگر اجیر بگیرد، وجهی را که می‌پردازد، به صورت هدیه باشد و عملی که اجیر انجام می‌دهد، به صورت تبرعی؛ اما به جا آوردن نماز و روزه قضا و همچنین نماز و روزه مستحبی به قصد قربت و بدون گرفتن اجرت، اشکالی ندارد (آیت‌الله مکارم).

۷. پسر بزرگ‌تر به اشتغال ذمه پدر در خصوص روزه‌ها علم داشته باشد یا اینکه دو نفر عادل بگویند که پدر او این مقدار روزه قضا شده دارد؛^۱ اما اگر:

الف. پدر هنگام مرگش بگوید این مقدار روزه قضا دارم؛^۲

بنا بر احتیاط واجب، بازهم بر پسر بزرگ‌تر واجب است (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی و فاضل).

بر پسر بزرگ‌تر واجب است (آیت‌الله مکارم).
بر پسر بزرگ‌تر چیزی واجب نمی‌شود؛ مگر مطمئن باشد که پدرش راست می‌گوید (آیات عظام خویی و سیستانی).

ب. پسر بزرگ‌تر شک دارد که پدرش روزه قضا داشته یا نه،^۳ چیزی بر او واجب نیست (مشهور).

ج. اگر پسر بزرگ‌تر بداند که پدرش روزه قضا داشته است؛ ولی شک دارد که به جا آورده

۱. عروة الوثقی، کتاب الصوم، فصل فی احکام القضاء، مسئله ۲۵.

۲. عروة الوثقی، کتاب الصوم، فصل فی احکام القضاء، مسئله ۲۵.

۳. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۳۹۱؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۳۹۹؛

عروة الوثقی، کتاب الصوم، فصل فی احکام القضاء، مسئله ۲۳.

یا نه،^۱ بنا بر احتیاط واجب، باید قضا کند (مشهور).

۸. پسر بزرگ‌تر معلوم باشد که کیست؛ اما اگر معلوم نباشد که پسر بزرگ‌تر کدام فرد است، قضای روزه پدر بر هیچ‌کدام از پسرها واجب نیست؛ ولی احتیاط مستحب آن است که نماز او را بین خودشان قسمت کنند یا برای انجام آن قرعه بزنند (مشهور)^۲

۱۶۹

فقه
رهبر

فصل پنجم / احکام روزه قضا

منظور از پسر بزرگ‌تر

• در بحث نماز و روزه قضا شده پدر یا مادر، منظور از پسر بزرگ‌تر چه کسی است؟ منظور بزرگ‌ترین پسر از لحاظ تولد، نه انعقاد نطفه در هنگام فوت پدر است؛ هرچند خواهرهایی بزرگ‌تر از خودش داشته باشد یا برادرهایی بزرگ‌تر از خودش؛ ولی قبل از فوت پدر همه برادرها فوت کرده‌اند و الان بزرگ‌ترین پسر اوست (تمام مراجع عظام تقلید)^۳.

به‌جا آوردن روزه‌های پدر توسط غیرپسر

بزرگ‌تر

• اگر پسر بزرگ‌تر برای روزه‌های پدر اجیر بگیرد یا کسی تبرعاً اجیر بشود و روزه‌های پدر را به‌طور صحیح به‌جا آورد، آیا روزه‌های پدر از گردن پسر بزرگ‌تر ساقط می‌شود؟^۴

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۳۹۲؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۴۰۰.

۲. عروة الوثقی، کتاب الصلاة، فصل فی قضاء الولی، مسئله ۸.

۳. عروة الوثقی، کتاب الصلاة، فصل فی قضاء الولی، قبل از مسئله ۱ و مسئله ۱۷ و

کتاب الصوم، فصل فی احکام القضاء، مسئله ۱۹.

۴. عروة الوثقی، کتاب الصوم، فصل فی احکام القضاء، مسئله ۲۱ و ۲۲.

بله، ساقط می‌شود (مشهور).
 اجیرگرفتن برای قضای نماز و عبادت‌های
 دیگر از طرف اموات، خالی از اشکال نیست؛
 مگر در حج و اگر کسی بخواهد در عبادت‌های
 دیگر اجیر بگیرد، وجهی را که می‌پردازد،
 به صورت هدیه باشد و عملی که اجیر انجام
 می‌دهد به صورت تبرعی. اما به جا آوردن نماز
 و روزه قضا و همچنین نماز و روزه مستحبی
 به قصد قربت و بدون گرفتن اجرت اشکالی ندارد
 (آیت‌الله مکارم).

پرداخت ۷۵۰ گرم طعام به جای گرفتن

روزه‌های پدر

• آیا پسر بزرگ‌تر می‌تواند بابت هر روز روزه
 قضا شده پدر که بر او واجب شده است، ۷۵۰
 گرم طعام به فقیر بدهد و دیگر خودش یا اجیر
 آن روزه‌ها را نگیرند؟^۱

بله، جایز است؛ هر چند از مال میت این کار
 را بکند. البته در خصوص پرداخت از مال میت
 باید ورثه راضی باشند (آیت‌الله سیستانی).

روزه‌های فوت شده مادر

• آیا روزه‌های قضای مادر نیز با شروطی که
 گذشت، بر پسر بزرگ‌ترش واجب است؟^۲

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۱۲؛ عروة الوثقی، کتاب الصوم، فصل فی
 احکام القضاء، مسئله ۱۹.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۳۹۰ و ۱۷۱۲؛ وحید، توضیح المسائل،
 مسئله ۱۷۲۰ و ۱۳۹۸؛ اجوبة الاستفتائات، سؤال ۵۴۲؛ خوبی و تبریزی و وحید و
 سیستانی، منهاج الصالحین، مسئله ۱۰۵۸؛ عروة الوثقی، کتاب الصلاة، فصل
 فی قضاء الولی، قبل از مسئله ۱ و مسئله ۴ و ۶ و کتاب الصوم، فصل فی احکام

بلی، واجب است (رهبر معظم انقلاب و آیات
عظام مکارم و نوری).
بلی، بنا بر احتیاط واجب، لازم است (آیات
عظام گلپایگانی، صافی، فاضل و بهجت).
خیر، لازم نیست (حضرت امام و آیات عظام
سیستانی، خویی، تبریزی و وحید).

۱۷۱

فتاویٰ
رهبری

فصل پنجم / احکام روزه قضا

فصل ششم:
کفارهٔ روزه و روزهٔ کفاره

شروط وجوب كفاره

- كفاره روزه با چه شروطی واجب می‌شود؟
مفطرات عمدی و اختیاری انجام شوند، نه از روی اجبار و اکراه (تمام مراجع عظام تقلید).
شخص عالم باشد که این کار مفطر است؛ ولی در جاهل به مفطربودن مسئله اختلافی است که در سؤال ۱۹۶ و ۱۹۷ تفصیل آن می‌آید.

۱۷۵

فقه

فصل ششم / كفاره روزه و روزه قضا

وجوب كفاره بر جاهل به مفطريت

- اگر شخص به واسطه ندانستن مسئله، عمداً کاری انجام دهد که روزه را باطل می‌کند، آیا كفاره دارد؟^{۳۹۲}

مطلقاً كفاره ندارد؛ چه جاهل قاصر باشد، چه جاهل مقصر (رهبر معظم انقلاب و آیات عظام خویی، تبریزی، وحید، مکارم و زنجانی).
فقط جاهل مقصر بنا بر احتیاط واجب، باید كفاره بدهد (حضرت امام و آیات عظام فاضل و نوری).

فقط جاهل مقصر ملتفتِ مردد كفاره دارد؛ یعنی کسی که موقع انجام کار متوجه بوده است که این کار شاید روزه را باطل کند و در یادگرفتن مسئله هم کوتاهی کرده و نرفته سؤال کند (آیات عظام گلپایگانی و بهجت).

۱. عروة الوثقی، فصل فی كفارة الصوم، بالای مسئله ۱؛ عروة الوثقی، فصل فی كفارة الصوم، مسئله ۱.

۲. درباره اینکه آیا روزه اش باطل می‌شود یا نه، نک: فصل چهارم، مفطرات روزه، ابتدای بحث.

۳. عروة الوثقی، فصل فی كفارة الصوم، بالای مسئله ۱؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۵۹؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۶۷؛ بهجت، وسیلة النجاة، مسئله ۱۱۱۷؛ مکارم، پیک احکام، مسئله ۱۳۹۹؛ استفتای کتبی خصوصی از رهبر معظم انقلاب؛ راهنمای فتاوا، ص ۷۵، مسئله ۱۳۲.

جاهل مقصر ملتفت مردد کفاره دارد و همچنین بنا بر احتیاط واجب، جاهل مقصر غیرملتفت نیز کفاره بدهد (آیت‌الله صافی). فقط جاهل مقصر ملتفت مردد^۱ بنا بر احتیاط واجب کفاره دارد (آیت‌الله سیستانی).^۲

وجوب کفاره بر جاهل به مفطرت همراه علم به حرمت آن چیز

• اگر شخص بداند کارش فی نفسه حرام است، مثل استمناکردن، ولی نمی‌داند که این کار روزه را باطل می‌کند و در حال روزه مرتکب این کار شود، آیا کفاره واجب می‌شود؟^۳

مطلقاً کفاره ثابت است؛ چه شخص جاهل قاصر باشد و چه جاهل مقصر باشد (آیات عظام خویی و وحید و تبریزی).

بنا بر احتیاط واجب، کفاره ثابت است؛ چه شخص جاهل قاصر باشد و چه جاهل مقصر باشد (حضرت امام و آیت‌الله فاضل). کفاره افطار به حرام، حکم کفاره افطار به

۱. فردی که در حکم شرعی عملی شک دارد و به فراگیری حکم شرعی قادر نیست، وظیفه‌اش احتیاط است و چنانچه با امکان احتیاط، عمداً عمل مطابق با احتیاط را ترک کند، مقصر محسوب می‌شود؛ بنابراین داخل در عنوان جاهل قاصر به حساب نمی‌آید. برای مثال، فردی که نمی‌داند آیا آشامیدن مقدار کمی آب در اثنای روز ماه مبارک رمضان، روزه را باطل می‌کند یا نه و در این امر مردد است، در فرضی که به هیچ وجه امکان یادگرفتن حکم شرعی را ندارد، وظیفه‌اش احتیاط است؛ یعنی باید در حال اختیار، آشامیدن آب مذکور را ترک کند و چنانچه با وجود تردید، آب بیاشامد، حکم جاهل مقصر را دارد و علاوه بر بطلان روزه، بنا بر احتیاط واجب، باید کفاره هم بدهد. ۲. چنانچه جاهل مقصر غیرمردد باشد، بنا بر احتیاط واجب، در قضای رمضان نیز باید کفاره بدهد (استفتای خصوصی کتبی از نجف).

۳. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۵۸؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۶۶، عروة الوثقی، فصل فی کفارة الصوم، بالای مسئله ۱؛ مکارم، پیک احکام، مسئله ۱۴۰۰.

حلال را دارد که بحثش گذشت (آیات عظام
سیستانی و مکارم).

روزه‌های کفاره‌دار

• آیا باطل کردن همهٔ اقسام روزه‌ها موجب
ثبوت کفاره می‌شود؟^۱
خیر، فقط با باطل کردن روزهٔ ماه رمضان و
قضای آن (در بعد از زوال) کفاره واجب می‌شود؛
ولی با باطل کردن مابقی روزه‌ها، کفاره واجب
نمی‌شود؛ حتی روزهٔ استیجاری اگرچه بعد از
زوال باطل شود (مشهور).^۲

کفارهٔ روزهٔ نذر و عهد و قسم معین و روزهٔ اعتکاف

• آیا باطل کردن روزهٔ نذر و عهد و قسم معین و
روزهٔ اعتکاف موجب ثبوت کفاره می‌شود؟^۳
بلی، کفاره ثابت می‌شود؛ ولی این کفاره
به شکستن نذر یا قسم یا عهد یا به هم‌زدن
اعتکاف^۴ مربوط است و به روزه ارتباطی ندارد
(مشهور).^۵

۱. عروة الوثقی، فصل فی کفارة الصوم، مسئلهٔ ۱.

۲. برخی از مراجع مثل حضرت امام و آیات عظام اراکی و فاضل می‌فرمایند: «اگر
فرد قضای روزهٔ میتی را گرفته باشد، باطل کردن عمدی در بعد از ظهر اشکال
دارد؛ هرچند کفاره ندارد.» برخی دیگر از مراجع مثل آیات عظام خویی،
گلپایگانی، تبریزی، سیستانی و وحید می‌فرمایند: «احتیاط مستحب است
در بعد از ظهر باطل نکند» (استفتای کتبی خصوصی).

۳. عروة الوثقی، فصل فی کفارة الصوم، مسئلهٔ ۱.

۴. اعتکاف با ارتکاب جماع، هرچند در شب باطل می‌شود و باید شخص کفارهٔ
اعتکاف را بدهد.

۵. اگر روزهٔ نذر و عهد و قسم و اعتکاف از نوع روزهٔ ماه رمضان یا قضای ماه رمضان
باشد و فرد یکی از مفطرات کفارهٔ آور را در اثنای روز (در روزهٔ قضا در بعد از زوال)
انجام دهد، کفارهٔ ماه رمضان یا قضای ماه رمضان نیز جداگانه بر وی واجب

مفطرات کفارهدار

• ارتکاب عمدی کدام یک از مفطرات، موجب ثبوت کفاره می‌شود؟^۱ (با جمع شدن شروط کفاره)^۲

کل مفطرات^۳ به جز قی کردن که با قی کردن فقط روزه باطل می‌شود و کفاره واجب نمی‌شود (حضرت امام و آیات عظام بهجت و فاضل و نوری).

کل مفطرات (آیات عظام گلپایگانی، خویی، تبریزی، اراکی، وحید، مکارم و صافی).^۴

تفصیل در نوع روزه (آیت‌الله سیستانی):

۱. روزه ماه رمضان: فقط با خوردن، آشامیدن، جماع، استمناء و بقای عمدی بر جنابت تا اذان صبح، کفاره ثابت می‌شود و با مفطرات دیگر، حتی بقای عمدی بر حیض و نفاس، فقط روزه باطل می‌شود و کفاره واجب نمی‌شود.

۲. روزه قضای ماه رمضان: فقط با خوردن، آشامیدن، جماع و استمناء کفاره ثابت می‌شود و

می‌شود.

۱. آنچه طبق نظر مرجع، بنا بر احتیاط واجب مفطر است، چنانچه مکلف با رعایت اعلم فالاعلم از مرجع دیگری تقلید کند که ایشان آن را مفطر نداند، در این فرض پرداخت کفاره واجب نخواهد بود؛ درباره خواب جنب، نک: سؤالات ۱۱۵ تا ۱۱۸.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۵۸؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۶۶؛ مکارم، توضیح المسائل، چاپ جدید، مسئله ۱۳۹۹؛ عروة الوثقی، فصل فی کفارة الصوم، بالای مسئله ۱؛ سیستانی، منهج الصالحین، ج ۳، مسئله ۷۰۰ و ۷۰۲ و ۷۴۵.

۳. حضرت امام و آیت‌الله نوری درباره اماله و سرزیر آب بردن و آیت‌الله بهجت درباره اماله کردن و آیت‌الله فاضل درباره سرزیر آب بردن و اماله کردن و دروغ بستن، قائل اند: «بنا بر احتیاط واجب، کفاره ثابت است.»

۴. آیات عظام گلپایگانی و صافی درباره سرزیر آب بردن و آیت‌الله اراکی درباره سرزیر آب بردن و دروغ بستن و قی کردن و رساندن غبار غلیظ به حلق قائل اند: «بنا بر احتیاط واجب، کفاره ثابت است.»

با مفطرات دیگر فقط روزه باطل می‌شود و کفاره واجب نمی‌شود.

۳. روزه نذر و عهد و قسم معین: با ارتکاب کل مفطرات^۱ کفاره ثابت می‌شود.

خلاصه نظرهای مراجع عظام تقلید دربارهٔ وجوب کفاره برای برخی از مفطرات

۱. قی کردن عمدی:

کفاره دارد (رهبر معظم انقلاب^۲ و آیات عظام خویی، تبریزی، وحید، صافی، گلپایگانی و مکارم).

کفاره ندارد (حضرت امام و آیات عظام فاضل، بهجت، سیستانی^۳ و نوری).

بنا بر احتیاط واجب، کفاره دارد (آیت‌الله اراکی).

۲. فروبردن عمدی سردر آب:

کفاره ندارد (آیات عظام سیستانی و زنجانی).
کفاره دارد (آیات عظام خویی، وحید، تبریزی، مکارم و بهجت).

بنا بر احتیاط واجب، کفاره دارد (حضرت امام و آیات عظام فاضل، اراکی، گلپایگانی و صافی).

۳. رساندن عمدی غبار غلیظ به حلق:

کفاره ندارد (آیت‌الله سیستانی).

۱. مفطرات در روزه نذر و عهد و قسم، به نوع روزه بستگی دارد. مثلاً روزه‌ای که در پی نذر یا عهد یا قسم بوده است، چنانچه روزه ماه رمضان یا قضای آن باشد، بقای عمدی بر جنابت یا حیض و نفاس از مفطرات محسوب می‌شود؛ وگرنه مفطر نیست.

۲. راهنمای فتاوا، مسئله ۱۲۳.

۳. در روزه نذر و عهد و قسم معین، روزه‌داری که روزه‌اش به سبب قی کردن عمدی باطل شده است، باید به علت شکستن نذر و عهد و قسمش کفاره بدهد (آیت‌الله سیستانی).

کفاره دارد (حضرت امام و آیات عظام فاضل، خویی، وحید، بهجت، تبریزی، گلپایگانی و مکارم).

بنا بر احتیاط واجب، کفاره دارد (آیت الله اراکی).

۴. رساندن عمدی دود دخانیات به حلق:

کفاره ندارد (آیت الله سیستانی).

۵. تنقیه:

کفاره ندارد (آیت الله سیستانی).

کفاره دارد (آیات عظام تبریزی، گلپایگانی، اراکی، خویی، وحید، صافی و مکارم).

بنا بر احتیاط واجب کفاره دارد (حضرت امام و آیات عظام فاضل و بهجت).

۶. دروغ بر خداوند متعال:

کفاره ندارد (آیت الله سیستانی).

کفاره دارد (حضرت امام و آیات عظام بهجت، تبریزی، گلپایگانی، خویی، وحید، صافی و مکارم).

بنا بر احتیاط واجب، کفاره دارد (آیات عظام فاضل و اراکی).

۷. خوردن، آشامیدن، جماع، استمناء، باقی

ماندن عمدی بر جنابت، کفاره دارد (مشهور).

کفاره جمع

نسبت دادن دروغ به خدا و ...

- اگر روزه دار عمداً دروغی را به خداوند متعال یا پیامبر ﷺ نسبت دهد، آیا باید کفاره جمع

بدهد؟^۱

واجب است کفاره جمع بدهد (آیت الله اراکی). بنا بر احتیاط واجب، کفاره جمع بدهد (حضرت امام و آیات عظام خویی، تبریزی، وحید و صافی).

یک کفاره مخیره کافی است (رهبر معظم انقلاب و آیات عظام زنجانی، فاضل، گلپایگانی و مکارم).

فقط روزه اش باطل می شود و دادن کفاره اصلاً واجب نیست؛ اگرچه احتیاط مستحب است کفاره جمع بدهد (آیت الله سیستانی).

۱۸۱

روزه

فصل ششم / کفاره روزه و روزه قضا

مفطراتی که حرام هم هستند غیر از دروغ

• اگر شخص روزه دار به چیز حرامی روزه خود را باطل کند، مثل زنا یا نزدیکی در حال حیض یا شراب، آیا باید کفاره جمع بدهد؟^۲ کفاره جمع واجب است (آیات عظام گلپایگانی و اراکی و صافی).

احتیاط مستحب این است که کفاره جمع بدهد (رهبر معظم انقلاب و آیت الله سیستانی). بنا بر احتیاط واجب، کفاره جمع واجب می شود (آیات عظام خویی، بهجت، تبریزی، وحید، فاضل، مکارم و نوری).

اگر آن چیز حرام، جماع یا خوردن و آشامیدن

۱. عروة الوثقی، فصل فی کفارة الصوم، مسئله ۴؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۶۶؛ راهنمای فتاوا، ص ۳۳ مسئله ۱۲۷؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۷۴.

۲. عروة الوثقی، فصل فی صوم الکفاره، مسئله ۳؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۶۵؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۷۳؛ راهنمای فتاوا، مسئله ۱۲۸.

باشد، بنا بر احتیاط واجب، باید کفاره جمع بدهد و در غیر این دو حالت، احتیاط مستحب است که کفاره جمع بدهد (آیت الله زنجانی).

انجام کار حرام پس از بطلان روزه به حلال

• اگر روزه دار کاری انجام دهد که حلال است ولی روزه را باطل می کند، مثلاً آب بیاشامد و بعد کار حرامی انجام دهد که روزه را باطل می کند، آیا باید کفاره جمع بدهد؟^۱

در خصوص تکرار کفاره بحثش می آید؛ ولی در خصوص اینکه برای کار حرام، کفاره جمع لازم است:

کفاره جمع لازم نیست (حضرت امام و آیات عظام اراکی، سیستانی و مکارم).

اگر کار حرام جماع باشد، بنا بر احتیاط واجب، برای آن باید کفاره جمع بدهد (آیت الله خویی).
اگر کار حرام جماع باشد، برای آن باید کفاره جمع بدهد (آیات عظام گلپایگانی و فاضل).

تکرار کفاره با تکرار مفطر

• اگر روزه دار در ماه رمضان چند مرتبه مفطری را انجام دهد، آیا به ازای هر بار ارتکاب، یک کفاره جداگانه ثابت می شود؟^۲
الف. تکرار جماع:

۱. عروة الوثقی، فصل فی کفارة الصوم، مسئله ۹.

۲. عروة الوثقی، فصل فی کفارة الصوم، مسئله ۲؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۶۷ و ۱۶۶۸؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۷۵؛ اجوبة الاستفتائات، سؤال ۷۹۴؛ خویی و تبریزی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۰۰۸؛ وسیلة النجاة، مسئله ۱۱۱۹.

یک کفاره کافی است (حضرت امام و آیات عظام سیستانی و مکارم).

بنا بر احتیاط واجب باید برای هر دفعه یک کفاره بدهد (رهبر معظم انقلاب و آیات عظام گلپایگانی، صافی، فاضل، تبریزی، بهجت، وحید و نوری).

باید برای هر دفعه یک کفاره بدهد (آیات عظام خویی، اراکی و زنجانی).

ب. تکرار استمنا:

یک کفاره کافی است (حضرت امام و آیات عظام گلپایگانی، فاضل، سیستانی، مکارم، صافی و نوری).

باید برای هر دفعه یک کفاره بدهد (آیات عظام خویی و زنجانی).

بنا بر احتیاط واجب برای هر دفعه یک کفاره بدهد (رهبر معظم انقلاب و آیات عظام تبریزی و وحید).

ج. تکرار غیراستمنا و جماع: یک کفاره کافی است (رهبر معظم انقلاب و مشهور).

معیار زمانی در وجوب کفاره

● ارتکاب مفطرات کفاره‌آور در چه زمانی موجب ثبوت کفاره می‌شود؟^۱

الف. در روزه ماه رمضان و روزه نذر و عهد و قسم معین و روزه اعتکاف،^۲ از اذان صبح تا

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۸۷ و ۱۶۵۸؛ وحید، توضیح المسائل،

مسئله ۱۶۶۶ و ۱۶۹۵؛ عروة الوثقی، فصل فی کفارة الصوم، بالای مسئله ۱.

۲. همان‌طور که گذشت، کفاره روزه نذر و عهد و قسم و اعتکاف، مربوط به شکستن آن‌هاست و به کفاره روزه ارتباطی ندارد. کفاره نذر و عهد و قسم با

مغرب اگر مفطری انجام دهد، کفاره واجب می‌شود (مشهور).

ب. در قضای ماه رمضان:

از بعد از زوال تا مغرب، اگر مفطری انجام دهد، کفاره واجب می‌شود (مشهور).

کسی که قضای روزه ماه رمضان را گرفته است، اگر از شب نیت روزه کند و پیش از ظهر عمداً کاری انجام دهد که روزه را باطل می‌کند یا این کار را بعد از ظهر انجام دهد، چه از شب نیت روزه کرده باشد چه نه، باید کفاره دهد (آیت‌الله زنجانی).

چگونگی پرداخت کفاره (نوع کفاره) و چگونگی ادای کفاره‌ها

• کفاره باطل کردن روزه ماه رمضان و قضای آن و باطل کردن روزه نذر و عهد و قسم معین و باطل کردن روزه اعتکاف چیست؟^۱

الف. کفاره ماه رمضان:^۲ مخیر است بین اینکه یک برده آزاد کند یا شصت روز روزه بگیرد یا شصت فقیر سیر کند یا به هر کدام یک مد

ارتکاب به هر مفطری واجب می‌شود و کفاره اعتکاف، فقط با جماع از غروب روز دوم به بعد واجب می‌شود؛ هر چند جماع در شب باشد. اگر روزه نذر و عهد و قسم و اعتکاف از نوع روزه ماه رمضان یا قضای ماه رمضان باشد و فرد یکی از مفطرات کفاره آور را در اثنای روز (در روزه قضا در بعد از زوال) انجام دهد، کفاره ماه رمضان یا قضای ماه رمضان نیز جداگانه بروی واجب می‌شود.

۱. عروة الوثقی، فصل فی کفارة الصوم، مسئله ۱؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۷۲ و ۱۶۸۷ و ۱۷۰۹ و ۲۶۵۴ و ۲۶۷۰. وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۸۰ و ۱۶۹۵ و ۱۷۱۷ و ۲۷۳۴؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۳، مسئله ۷۸۰.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۶۰؛ اجوبة الاستفتائات، سؤال ۸۱۱ و ۸۱۲ و ۸۱۴؛ راهنمای فتاوا، ص ۳۲، مسئله ۱۲۴؛ خوبی و تبریزی و وحید، منهاج الصالحین، مسئله ۱۵۸۶؛ استفتای خصوصی کتبی از آیت‌الله سیستانی.

طعام بدهد و چنانچه این‌ها برایش ممکن نباشد:

۱. هر چند مد که می‌تواند، به فقرا اطعام بدهد و اگر نتواند طعام بدهد، باید استغفار کند؛ اگرچه مثلاً یک مرتبه بگوید: «استغفر الله» و احتیاط واجب در فرض اخیر آن است که هر وقت بتواند، کفاره را بدهد (حضرت امام).

۲. باید به هر تعداد فقیر که قادر است، غذا بدهد و احتیاط آن است که استغفار نیز بکند و اگر به هیچ‌وجه قادر به دادن غذا به فقیر نیست، فقط کافی است که استغفار کند؛ یعنی با دل و زبان بگوید: «استغفر الله» (از خداوند بخشایش می‌طلبم.) و اگر بعدها تمکن پیدا کرد که روزه بگیرد یا به فقرا غذا دهد، انجام کفاره لازم نیست؛ گرچه احتیاط مستحب این است که انجام داده شود (رهبر معظم انقلاب).

۳. مخیر است که هجده روز روزه بگیرد یا هر چند مد که می‌تواند، به فقرا طعام بدهد (آیات عظام اراکی و فاضل).

۴. هر مقدار می‌تواند، به فقرا صدقه بدهد و اگر از دادن صدقه هم عاجز است، هجده روز پی‌درپی روزه بگیرد و اگر روزه هم نتوانست، استغفار کند (آیت‌الله گلپایگانی).

۵. واجب است به قدر امکان صدقه بدهد و مراد از صدقه دادن، همان اطعام به کمتر از شصت فقیر است و باید رعایت شود که به هر فقیر کمتر از یک مدّ داده نشود و اگر آن‌هم ممکن نیست، استغفار کند و در هر دو صورت، احتیاط واجب آن است که هر وقت بعد از آن

توانایی پیدا کرد، کفاره بدهد یا آن را کامل کند (آیات عظام سیستانی و زنجانی).

۶. بنا بر احتیاط واجب، به قدر امکان تصدق و استغفار کند و احتیاط واجب این است که هر وقت بتواند، کفاره را بدهد (آیات عظام خویی، تبریزی و وحید).

۷. هر مقدار که می‌تواند، به فقرا صدقه بدهد و استغفار کند و اگر از دادن صدقه هم عاجز باشد، به استغفار اکتفا کند و احتیاط واجب این است که هر وقت بتواند، کفاره را بدهد (آیت‌الله صافی).

۸. هر چند مد که می‌تواند، به فقرا اطعام بدهد و اگر نتواند طعام بدهد، باید استغفار کند؛ اگرچه مثلاً یک مرتبه بگوید: «استغفر الله» و احتیاط واجب این است که هر وقت بتواند، کفاره را بدهد (آیت‌الله نوری).

ب. کفاره قضای ماه رمضان: ۱ اطعام ده مسکین، هر کدام یک مد طعام^۲ و در صورت عدم توانایی:

۱. باید بنا به احتیاط واجب، سه روز پی‌درپی روزه بگیرد (حضرت امام و آیت‌الله نوری).

۲. باید سه روز پی‌درپی روزه بگیرد (آیت‌الله مکارم).

۳. باید سه روز روزه بگیرد (آیات عظام خویی، گلپایگانی، تبریزی، بهجت، فاضل، سیستانی، وحید و صافی).

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۸۷؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۹۵.

۲. تقریباً ۷۵۰ گرم (مشهور) یا تقریباً ۹۰۰ گرم (آیت‌الله زنجانی).

ج. کفاره^۱ روزه قسم معین^۲:

آزادکردن یک برده یا سیرکردن ده فقیر یا پوشاندن ده فقیر و در صورت توانایی نداشتن بر این امور، سه روز پی در پی روزه بگیرد (آیات عظام خویی، گلپایگانی، صافی، تبریزی، فاضل، سیستانی، وحید و زنجانی).

آزادکردن یک برده یا سیرکردن ده فقیر یا پوشاندن ده فقیر و در صورت توانایی نداشتن بر این امور، سه روز روزه بگیرد (حضرت امام و آیت الله مکارم).

د. کفاره^۳ روزه عهد معین^۴:

مخیر است بین اینکه یک برده آزاد کند یا شصت روز روزه بگیرد یا شصت فقیر سیر کند (مشهور).^۵

ه. کفاره^۶ روزه نذر معین^۷:

همان کفاره ماه رمضان است (حضرت امام و آیات عظام فاضل، زنجانی و مکارم). همان کفاره قسم است (آیات عظام رهبری، خویی، بهجت، تبریزی، سیستانی و وحید).

۱. این کفاره، به باطل کردن قسم مربوط است و به روزه قسم ارتباطی ندارد. بنابراین اگر روزه قسم از نوع ماه رمضان یا قضای آن باشد، کفاره جداگانه‌ای نیز ثابت می‌شود.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۶۷۰؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۲۷۳۴؛ راهنمای فتاوا، مسئله ۱۳۶.

۳. این کفاره به باطل کردن عهد مربوط است و به روزه عهد ارتباطی ندارد. بنابراین اگر روزه عهد از نوع ماه رمضان یا قضای آن باشد، کفاره جداگانه‌ای نیز ثابت می‌شود.

۴. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۶۶۹؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۲۷۳۳.

۵. در صورت عجز، مسئله اختلافی است. نک: کتاب کفارات.

۶. همان طور که گذشت، کفاره به شکستن نذر مربوط است و به روزه ارتباطی ندارد؛ بنابراین اگر روزه نذر معین، روزه ماه رمضان یا قضای آن باشد، کفاره جداگانه‌ای ثابت می‌شود.

۷. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۷۲ و ۲۶۵۴؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۸۰؛ راهنمای فتاوا، مسئله ۱۳۶.

و. کفاره^۱ روزه اعتکاف^۲:
 مخیر است بین اینکه یک برده آزاد کند یا
 شصت روز روزه بگیرد یا شصت فقیر سیر کند
 (مشهور)^۳.
 ی. کفاره فدیة و کفاره تأخیر^۴:
 دادن یک مد طعام به فقیر (مشهور).

اشباع در کفاره فدیة و کفاره تأخیر

• آیا در کفاره تأخیر و فدیة، اشباع، از دادن یک
 مد طعام کفایت می‌کند؟^۵

اگر کسی در ماه رمضان مجاز به افطار روزه
 است، ولی باید برای هر روز فدیة بدهد، در دادن
 فدیة برای این روزه‌ها، سیرکردن فقیر کافی
 نیست؛ بلکه باید برای هر روز یک مد طعام به
 فقیر بدهند (رهبر معظم انقلاب).
 خیر، حتماً باید یک مد طعام به فقیر بدهد
 (آیات عظام سیستانی و صافی).
 بلی، فرقی نمی‌کند. در همه کفارات، اشباع
 نیز کافی است (آیت‌الله مکارم).
 در کفاره تأخیر، اشباع کفایت می‌کند؛ ولی در
 فدیة، اشباع کافی نیست (آیت‌الله تبریزی).
 در هر جا مد واجب باشد، اشباع که کمتر از

۱. این کفاره به باطل کردن اعتکاف مربوط است و به روزه اعتکاف ارتباطی
 ندارد. بنابراین اگر روزه اعتکاف از نوع ماه رمضان یا قضای آن یا نذر معین
 باشد، کفاره جداگانه‌ای نیز ثابت می‌شود.

۲. عروة الوثقی، کتاب الاعتکاف، فصل فی احکام الاعتکاف، مسئله ۹.

۳. در صورت عجز، مسئله اختلافی است. نک: کتاب کفارات.

۴. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۰۹ و ۱۷۲۵؛ وحید، توضیح المسائل،
 مسئله ۱۷۱۷ و ۱۷۳۳.

۵. استفتای کتبی خصوصی از مراجع، سایت رهبر معظم انقلاب احکام روزه
 مسئله ۳۵۷.

مقدار مد (۷۵۰ گرم) باشد، کفایت نمی‌کند
(آیت‌الله فاضل).

پرداخت چند کفاره تأخیر به یک فقیر

• کسی که باید برای هر روز یک مد طعام به فقیر بدهد، آیا می‌تواند کفاره چند روز را به یک فقیر بدهد؟^۱

بله، می‌تواند کفاره چند روز را به یک فقیر بدهد (مشهور).

۱۸۹

پرداخت کفاره به کمتر از شصت فقیر

• کسی که باید برای کفاره یک روز شصت فقیر را طعام بدهد، در صورت دسترسی داشتن به شصت فقیر، آیا می‌تواند به یک فقیر بیشتر از یک مد طعام بدهد؟

خیر، نمی‌تواند چند مد طعام را به یک فقیر بدهد (مشهور).^۲

• کسی که باید برای کفاره یک روز، شصت فقیر را طعام بدهد، در صورت دسترسی نداشتن به شصت فقیر، آیا می‌تواند به یک فقیر بیشتر از یک مد طعام بدهد؟^۳

اگر در شهر شصت فقیر پیدا نشود، واجب است که به غیر آن شهر انتقال داده شود و اگر متعذر باشد، باید در انتظار باشد و اگر کمتر از آن عدد را پیدا کند، باید بر کسی که موجود است،

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۰۸؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۱۶.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۸۶؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۹۴.

۳. تحریر الوسیله، ترجمه، ج ۳، ص ۲۲۹؛ مکارم، توضیح المسائل، مسئله ۱۴۲۱؛ استفتای کتبی خصوصی از آیت‌الله سیستانی.

تکرار کند تا آن مقدار وفا شود و در تکرار، بر همه موجودها اکتفا کند. پس اگر به ده نفر تمکن پیدا کند، شش دفعه بر آن‌ها تکرار می‌شود و جایز نیست که به پنج نفر آن‌ها دوازده دفعه تکرار کند و احتیاط این است که در وقت تعذر عدد، به سیرکردن و نه تحویل دادن، اکتفا کند و اینکه در روزهای متعدد باشد (حضرت امام). نمی‌تواند چند مد را به یک نفر بدهد؛ مگر اینکه به شصت فقیر دسترسی پیدا نکند (آیت‌الله مکارم).

اگر تعداد فقرایی که برای دادن کفاره لازم دارد، در شهر نباشد، واجب است آن را به شهر دیگری منتقل کند و اگر نشد، منتظر بماند تا زمینه دادن کفاره فراهم شود. اگر کمتر از عددی که می‌خواهد، فقیر وجود دارد، در کفایت اینکه به‌طور مکرر به فقرای موجود طعام دهد تا عدد تکمیل شود، اشکال است و بنا بر قول به کفایت، باید در تکرار بر مقدار تعذر اکتفا کند. پس اگر ده نفر فقیر در شهر او هست، شش نوبت به آنان طعام می‌دهد و جایز نیست به پنج نفر، دوازده نوبت طعام دهد (آیت‌الله سیستانی).

کیفیت ۶۰ روز روزه کفاره

- کسی که می‌خواهد دو ماه کفاره روزه خواری عمدی ماه رمضان را بگیرد، آیا باید پی‌درپی بگیرد؟^۱

۱. عروة الوثقی، فصل فی صوم الکفاره، مسئله ۱؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۶۱ و ۱۶۶۲؛ سیستانی، المسائل المنتخبة، مسئله ۱۳۲۷؛ وحید،

باید ۳۱ روز آن را پی‌درپی بگیرد و اگر بقیه پی‌درپی نباشد، اشکال ندارد (مشهور). در تتابع دو ماه روزه کفاره، چه کفاره مرتبه یا کفاره مخیره یا کفاره جمع، همین مقدار کافی است که یک ماه به‌اضافه یک روز از ماه دوم را پشت‌سرهم بدون فاصله به جا آورد که اگر چنین کند، می‌تواند بقیه ماه دوم را در صورتی که عذر عرفی داشته باشد، جدا از هم روزه بگیرد؛ اما بدون داشتن عارضی که عذر عرفی محسوب شود، احتیاط واجب است که باقی‌مانده ماه دوم را نیز پشت‌سرهم انجام دهد (آیت‌الله سیستانی).

● کیفیت ۶۰ روز روزه کفاره در ماه‌های هلالی غیر ۳۰ روز چگونه است؟

کسی که دو ماه روزه بر او واجب است، اگر از اول ماه شروع کند، دو ماه هلالی کفایت می‌کند؛ اگرچه آن ماه‌ها ناقص باشند و اگر در اثنای ماه شروع، مثلاً در دهم شوال شروع به روزه کند، با روزه نهم ذی‌الحجه تمام می‌شود و در این صورت فرقی نمی‌کند بین اینکه ماه‌ها ناقص باشند یا کامل یا مختلف و احتیاط مستحب این است که ۶۰ روز روزه بگیرد و اگر بین روزها به چیزی که شرعاً به پی‌درپی بودن ضرری نمی‌رساند، تفریق حاصل شود، همان متعین می‌شود و ۶۰ روز واجب می‌شود (حضرت امام).

توضیح المسائل، مسئله ۱۶۶۹ و ۱۶۷۰.

۱. تحریر الوسیله، کتاب الکفارات، فصل فی احکام الکفارات، مسئله ۱۰؛ سیستانی، المسائل المنتخبه، مسئله ۱۳۱۷.

کسی که دو ماه روزه بر او واجب است، اگر از اول ماه شروع کند، دو ماه هلالی کفایت می‌کند؛ اگرچه ناقص باشند و اگر در اثنای آن شروع کند، احتیاط واجب این است که ۶۰ روز روزه بگیرد و اگر بین روزها به چیزی که شرعاً به پی‌درپی بودن ضرری نمی‌رساند، تفریق حاصل شود، همان ۶۰ روز واجب می‌شود (آیت الله سیستانی).

لزوم رعایت استمرار در روزه‌های پی‌درپی

• کسی که باید پی‌درپی روزه بگیرد، اگر در بین آن بدون عذر، یک روز روزه نگیرد یا وقتی شروع کند که در بین آن به روزی برسد که روزه آن واجب یا حرام است، چه حکمی دارد؟^۱ باید روزه‌ها را از سر بگیرد (تمام مراجع عظام تقلید).

• کسی که باید پی‌درپی روزه بگیرد، اگر در بین آن عذری غیراختیاری مثل حیض یا نفاس^۲ یا مرض یا سفری که در رفتن آن مجبور است، برای او پیش آید که نتواند یک یا چند روز روزه بگیرد، چه حکمی دارد؟^۳

بعد از برطرف شدن عذر بدون فاصله ادامه روزه‌ها را بگیرد (تمام مراجع عظام تقلید).

۱. عروة الوثقی، فصل فی صوم الکفاره، مسئله ۵؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۶۲؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۷۱.

۲. عارض شدن حیض یا نفاس، به‌طور طبیعی ضرری به متابولیت‌ها نمی‌زند و لازم نیست با خوردن دارو یا مانند آن، از روند طبیعی خروج خون جلوگیری کند؛ اما اگر زن عمداً با خوردن دارو یا مانند آن خود را حیض کند، متابولیت‌ها به هم می‌خورد و باید روزه‌ها را از سر بگیرد (استفتای کتبی از آیت‌الله سیستانی).

۳. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۶۴؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۷۲؛ بهجت، وسیلة النجاة، مسئله ۱۱۸۲.

برخی از احکام کفاره

تأخیر روزه کفاره

- آیا به جا آوردن کفاره، واجب فوری است؟^۱
انسان نباید در به جا آوردن کفاره کوتاهی کند؛ ولی لازم نیست فوراً آن را انجام دهد و اگر روزه کفاره را تا رمضان سال آینده به جا نیاورد، چیزی بر آن اضافه نمی‌شود (مشهور).

تصرف در کفاره توسط فقیر

- آیا فقیر لازم است حتماً کفاره را به مصرف خوراکش برساند؟^۲
وقتی طعام را به مسکین تحویل دادند، او مالک آن طعام می‌شود و ذمه کفاره‌دهنده با این تملیک بری می‌شود. براءت ذمه کفاره‌دهنده بر خوردن طعام توسط فقیر متوقف نیست و فقیر هر کاری که بخواهد، با طعامی که به عنوان کفاره دریافت کرده است، می‌تواند بکند؛ از این رو جایز است آن را به فرد کفاره‌دهنده یا غیر او بفروشد (حضرت امام و آیت الله سیستانی).

دادن کفاره غیر هاشمی به هاشمی

- آیا شخصی که سید نیست، می‌تواند کفاره‌اش

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۸۴ و ۱۶۸۵؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۹۲ و ۱۶۹۳.

۲. تحریر الوسیلة، ترجمه، ج ۳، بحث کفارات، مسئله ۱۴؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۳، ص ۲۵۱، مسئله ۷۶۹.

را به فقیر سید بدهد؟^۱
 بله، جایز است (حضرت امام و آیات عظام
 خویی، تبریزی، وحید، سیستانی و بهجت).
 بنا بر احتیاط واجب نمی‌تواند (آیات عظام
 گلپایگانی و صافی).

جنس كفاره

• آیا در كفاره، به جای آرد یا نان یا گندم،
 می‌توان مواد خوراکی دیگر به فقیر داد؟^۲
 الف. صاحب كفاره می‌خواهد فقیر را سیر کند
 (اشباع کند): در سیر کردن هر طعام و خوراکی که
 تغذی با آن برای غالب مردم متعارف باشد، کافی
 است؛ چه پخته و چه نپخته از انواع مختلف
 غذا یا اقسام مختلف نان از هر جنس که پخت
 آن متعارف است، از جنس گندم یا جو یا مانند
 آن؛ هر چند بدون خورشت باشد و افضل این
 است که طعامی که به فقیر خورانده می‌شود،
 با خورشت باشد و آن عبارت است از هر چیزی که
 به‌طور متعارف با نان می‌خورند؛ چه جامد
 باشد، چه مایع؛ هر چند سرکه یا نمک یا پیاز یا
 پنیر و سبزی باشد. البته هر چه خوب‌تر باشد،
 بهتر است (حضرت امام و آیت‌الله سیستانی).
 ب. صاحب كفاره می‌خواهد كفاره را به فقیر

۱. تحریر الوسيلة، ج ۳، بحث كفارات، مسئله ۱۸؛ سیستانی، منهاج الصالحین،
 ج ۳، ص ۲۵۲، مسئله ۷۷۴؛ خویی و تبریزی و وحید، منهاج الصالحین، ج ۳،
 مسئله ۱۲۲۳؛ بهجت، استفتانات، ج ۲، ص ۳۷۱، سؤال ۲۹۰۱؛ گلپایگانی،
 وسیلة النجاة، کتاب الكفارات، فصل فی احکام الكفارات، مسئله ۱۸؛ صافی،
 هداية العباد، ج ۲، ص ۲۶۵.
 ۲. روح‌الله خمینی، تحریر الوسيلة، ج ۳، کتاب الكفارات، احکام كفارات،
 مسئله ۱۳ و ۱۱؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۳، مسئله ۷۶۸.

تملیک کند:

در تحویل دادن و تسلیم، اعطای هرآنچه آن را طعام می‌نامند، کافی است؛ چه خام و چه پخته. ولی درباره کفاره قسم و آنچه به حکم قسم است، احتیاط این است که به پست‌تر از آنچه به اهل خود طعام می‌دهد، اطعام نکند و بلکه تحویل آن ندهد؛ اگرچه کافی بودن آنچه ذکر شد هم در آن، خالی از قوت نیست (حضرت امام).

در تحویل دادن و تسلیم، اعطای هرآنچه آن را طعام می‌نامند، کافی است؛ چه خام و چه پخته. ولی درباره کفاره قسم و آنچه به حکم قسم است، احتیاط واجب اکتفای به گندم و آرد گندم است و دادن طعام دیگر حتی نان بنا بر احتیاط واجب، کافی نیست. همچنین لازم است در یک مدّ که به یک فقیر داده می‌شود، تنها از یک جنس باشد؛ مثل گندم، جو، نان، آرد، برنج، خرما، مویز و مانند آن و نمی‌شود مثلاً نصف مدّ را برنج و نصف دیگر همان مدّ را گندم داد؛ ولی مدهای متعدد می‌تواند از چند جنس مختلف باشد؛ هرچند مربوط به یک کفاره باشد. مثلاً فرد می‌تواند یک مد گندم و یک مد برنج و... بدهد. نیز لازم نیست اعطای مدّ به فقیر در یک دفعه انجام شود و به تدریج هم اشکال ندارد؛ از این رو فرد می‌تواند مثلاً نصف مد نان را در یک دفعه و نصف دیگر را در دفعه بعد به یک فقیر بدهد (آیت‌الله سیستانی).

دادن پول در کفاره به جای غذا یا به جای

لباس

• آیا در کفاره به جای دادن غذا یا پوشاندن فقیر، می‌توان پول آن را به فقیر داد؟^۱
خیر، مگر اینکه فقیر را وکیل کنیم تا غذا یا لباس را به جای ما بخرد و از طرف ما آن‌ها را به عنوان کفاره تملیک خودش کند و تا احراز نکنیم که او این کار را انجام داده است، کفاره از گردن ما ساقط نمی‌شود (حضرت امام و آیت الله سیستانی).

پرداخت کفاره واجب النفقه

• پرداخت کفاره مربوط به فرزند یا زوجه که بیشتر زندگی و معاششان را پدر خانواده تأمین می‌کند، بر عهده کیست؟^۲
به طور کلی کفاره به عهده منفق نیست و بر خود آن‌ها واجب است (رهبر معظم انقلاب و آیات عظام بهجت، سیستانی، خویی، تبریزی، وحید، فاضل و صافی).

پرداخت کفاره از طرف شخص دیگر

• در کفارات روزه و غیرروزه (کفارات مالی) حکم تبرع و مجانی اداکردن کفاره از ناحیه فرد دیگر

۱. تحریر الوسیله، ج ۲، ص ۱۳۲، مسئله ۲۰؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۳، مسئله ۷۷۶.

۲. بهجت، استفتانات، ج ۲، ص ۳۷۳؛ سیستانی، منهاج الصالحین، ج ۱، ص ۳۳۷، مسئله ۱۰۵۴ و ج ۳، مسئله ۴۲۸؛ خویی و تبریزی و وحید، منهاج الصالحین، ج ۲، ص ۳۲۵، مسئله ۱۴۱۴؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۲، سؤال ۱۱۹۶؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۱، سؤال ۴۸۲؛ اجوبه الاستفتانات، سؤال ۸۰۴.

بدون اذن او یا با اذن او چه حکمی دارد؟^۱
الف. بدون اذن: تبرعی ادا کردن کفاره از طرف میت اشکالی ندارد؛ ولی از طرف افراد زنده، بدون اذن اشکال دارد (مشهور).

ب. با اذن از او:

صحیح است (رهبر معظم انقلاب و آیات عظام تبریزی، سیستانی، فاضل، بهجت و مکارم).

اشکال دارد (آیت الله صافی).^۲

پرداخت کفاره به واجب النفقہ

• آیا کفاره را می‌توان به واجب النفقہ داد؟^۳

جایز نیست (حضرت امام و آیات عظام بهجت و سیستانی).

احتیاط واجب، کفاره را مطلقاً به واجب النفقہ ندهد (آیت الله مکارم).

اگر فقیر باشند، برای غیرنفقه واجبہ، مانعی ندارد (آیت الله گلپایگانی).

ناتوانی در پرداخت کفارات متعدد ماه رمضان

• کسی به مدت ده سال عمداً روزه ماه رمضان را نگرفته است و صدها کفاره عمده ماه مبارک بر او واجب شده و از پرداخت تمام کفارات عاجز

۱. عروة الوثقی، فی کفارة الصوم، مسئله ۲۰؛ استفتای کتبی خصوصی از مراجع عظام تقلید؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۲، سؤال ۱۱۹۶؛ سیستانی، المسائل المنتخبه، مسئله ۱۳۴۳.

۲. ولی اگر مال را به شخص تملیک کند و سپس به وکالت از او پرداخت کند، کافی است.

۳. روح الله خمینی، استفتانات، ج ۲، ص ۴۸۷؛ بهجت، استفتانات، ج ۲، ص ۲۷۲؛ سیستانی، مسائل منتخبه، ص ۴۵۷، مسئله ۱۳۳۷؛ مکارم، استفتانات جدید، ج ۱، ص ۹۵؛ گلپایگانی، مجمع المسائل، ج ۱، ص ۲۷۳، سؤال ۵۰.

است، ولی فقط می‌تواند کفارهٔ ده روز را به‌طور کامل بپردازد. حال سؤال این است که به‌جای تمام کفاره‌های ده سال، مقداری صدقه دهد یا کفارهٔ ده روز را بدهد و برای بقیه، مقداری صدقه دهد یا اینکه مبلغ را بر کل ایام تقسیم کند، با مراعات اینکه به هر فقیر کمتر از یک مد داده نشود؟^۱

هرجا فقری پیدا کرد، برای هر روز از روزهایی که خورده است، او را به‌عنوان یک فقیر سیر کند تا همین‌طور بشود شصت فقیر. همچنین می‌تواند به هر فقیر یک مد طعام بدهد که تقریباً ۷۵۰ گرم گندم یا جو یا نان و مانند آن است و اگر پول آن را بدهد، باید او را وکیل کند که از طرف صاحب پول، طعام بخرد و برای خود بردارد (حضرت امام).

چنانچه می‌تواند در آینده تدریجاً کفارات را بپردازد، مثلاً در طی چند سال آن‌ها را ادا کند، لازم است این کار را انجام دهد و در این صورت، عجز صادق نبوده و نوبت به صدقه دادن به‌قدر امکان نمی‌رسد. در فرض عجز کلی که در آینده هم به تدریج نمی‌تواند کفارات را بپردازد، نوبت به صدقه دادن به‌قدر امکان می‌رسد و لازم است مقدار مالی را که از آن تمکن دارد و می‌خواهد آن را به‌عنوان صدقه بدهد، بر روزهایی که افطار عمدی کرده است، توزیع کند؛ با رعایت اینکه به هر فقیر کمتر از یک مد داده نشود. چنانچه

۱. استفتائات امام، ج ۲، ص ۴۸۶، سؤال ۵؛ سیدعلی خامنه‌ای، اجوبه الاستفتائات، سؤال ۸۱۱ و ۸۱۲ و ۸۱۴؛ راهنمای فتاوا، ص ۳۲، مسئله ۱۲۴؛ استفتای خصوصی کتبی از آیت‌الله سیستانی.

مال به نحو توزیع برای تمام ایام وافی نباشد، برای مقداری که وافی نیست، استغفار کند (آیت الله سیستانی).

باید به هر تعداد فقیر که قادر است، غذا بدهد و احتیاط این است که استغفار نیز بکند و اگر به هیچ وجه قادر به دادن غذا به فقیر نیست، فقط کافی است که استغفار کند؛ یعنی با دل و زبان بگوید: «استغفر الله» (از خداوند بخشایش می طلبم). اگر بعدها تمکن پیدا کرد که روزه بگیرد یا به فقرا غذا دهد، انجام کفاره لازم نیست؛ گرچه احتیاط مستحب این است که انجام داده شود (رهبر معظم انقلاب).

حدوث عذر بعد از افطار عمدی

مسافرت بعد از افطار عمدی

- آیا مسافرت بعد از افطار عمدی موجب سقوط کفاره می شود؟^۱
- الف. اگر بعد از اذان ظهر مسافرت کند، کفاره از او ساقط نمی شود (مشهور).
- ب. اگر قبل از اذان ظهر مسافرت کند: کفاره از او ساقط نمی شود؛ هر چند که مسافرت برای فرار از کفاره نباشد (رهبر معظم انقلاب و آیات عظام خویی، تبریزی، اراکی، سیستانی، وحید و مکارم).
- چنانچه مسافرت برای فرار از کفاره باشد یا

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۷۴؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۸۲؛ عروة الوثقی، فصل فی کفارة الصوم، مسئله ۱۱؛ راهنمای فتاوا، مسئله ۱۳۰.

بعد از ظهر باشد، کفاره از او ساقط نمی‌شود؛ ولی اگر مسافرت در قبل از ظهر باشد و برای فرار از کفاره نیز نباشد، بنا بر احتیاط واجب، باید کفاره بدهد (حضرت امام و آیات عظام فاضل و صافی و گلپایگانی).

پیش‌آمدن عذر قهري بعد از افطار عمدی

• کسی که عمداً روزه خود را باطل کرده است، اگر بعد از آن، عذری قهري مانند حیض یا مریضی برای او پیدا شود، آیا کفاره از او ساقط می‌شود؟^۱

کفاره بر او واجب نیست (حضرت امام و آیات عظام تبریزی، فاضل، سیستانی، مکارم، زنجانی و نوری).
احتیاط واجب این است که کفاره بدهد (آیات عظام خوئی، اراکی، صافی و وحید).

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۶۷۵؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۶۸۳.

فصل هفتم:
روزه‌های حرام

• روزه‌های حرام را نام ببرید.^۱

۱. روزه عید فطر و قربان؛

۲. روزی را که انسان نمی‌داند آخر شعبان است یا اول رمضان، اگر به نیت اول رمضان روزه بگیرد؛

۳. روزه مستحبی زن، بدون اذن شوهر. تفصیل آن از سؤال ۲۲۷ تا سؤال ۲۳۰ می‌آید؛

۴. روزه مستحبی اولاد اگر اسباب اذیت پدر و مادر شود. تفصیل آن در سؤال ۲۳۱ می‌آید؛

۵. اگر انسان یقین یا اطمینان داشته باشد که روزه برایش ضرر معتنا بهی دارد یا آن را احتمال بدهد و از آن احتمال، ترسی برای او پیدا شود، چنانچه احتمال او در نظر عقلا بجا باشد، اگر آن ضرر موجب هلاکت یا نقص شود. تفصیل آن در سؤال ۱۲ و ۱۳ و ۱۴ گذشت؛

۶. غیر از روزه‌هایی که گفته شد، روزه‌های حرام دیگری هم هست که در کتاب‌های مفصل گفته شده است.

روزه مستحبی زن، بدون اذن شوهر

• آیا زن بدون اجازه شوهر می‌تواند روزه مستحبی بگیرد؟^۲

الف. روزه گرفتن با حق شوهر منافات دارد:

جایز نیست (مشهور).

بنا بر احتیاط واجب، جایز نیست (آیت الله بهجت).

۱. عروة الوثقی، فصل فی اقسام الصوم، مسئله ۲، بخش المحضورات.
 ۲. عروة الوثقی، فصل فی اقسام الصوم، مسئله ۲، بخش السابع، من المحضورات؛ توضیح المسائل مراجع، ج ۱، مسئله ۱۷۴۰.

ب. روزه گرفتن با حق شوهر منافات ندارد: بنا بر احتیاط واجب جایز نیست (حضرت امام و آیات عظام خویی، تبریزی، فاضل، زنجانی، نوری، مکارم و بهجت). جایز است؛ ولی احتیاط مستحب این است که در این صورت هم بدون اجازه او روزه مستحبی نگیرد (آیات عظام گلپایگانی و صافی و سیستانی).

روزه مستحبی زن با نهی شوهر

• اگر شوهر، زنش را از گرفتن روزه مستحبی نهی کند، در حالی که روزه گرفتن با حق شوهر منافات ندارد، آیا زن می تواند روزه مستحبی بگیرد؟^۱ بنا بر احتیاط واجب، باید خودداری کند (حضرت امام و آیات عظام خویی، گلپایگانی، فاضل، سیستانی و مکارم).

روزه واجب غیرمعین زن بدون اذن شوهر

• آیا زن می تواند روزه ای را که واجب است، ولی روز معینی ندارد، مانند نذر غیرمعین، بدون اذن شوهر بگیرد؟^۲ اگر با حق استمتاع شوهر منافات داشته باشد، بنا بر احتیاط واجب، روزه باطل است و از نذر کفایت نمی کند (آیت الله سیستانی).

۱. عروة الوثقی، فصل فی اقسام الصوم، مسئله ۲، بخش السابع، من المحضورات؛

توضیح المسائل مراجع، ج ۱، مسئله ۱۷۴۰.

۲. توضیح المسائل مراجع، ج ۱، مسئله ۱۷۴۰.

روزه واجب غیرمعیّن زن همراه نهی

شوهر

• آیا زن می‌تواند روزه واجب غیرمعیّن مثل نذر غیرمعیّن را درحالی بگیرد که شوهرش او را نهی کرده است؟^۱

بنا بر احتیاط واجب، روزه باطل است و از نذر کفایت نمی‌کند؛ اگرچه با حق او هم منافات نداشته باشد (آیت‌الله سیستانی).

اگر شوهر به سبب منافات با حقش، زن را از روزه‌ای که به نحوی بر خود واجب کرده است منع کند، در صورتی که وقت روزه وسعت دارد، زن نباید روزه بگیرد؛ ولی اگر وقت روزه تنگ شود، اذن شوهر شرط نیست (آیت‌الله بهجت).

روزه مستحبی اولاد، با اذیت شدن پدر

یا مادر

• آیا روزه مستحبی اولاد که سبب اذیت پدر یا مادر شود، جایز است؟^۲

جایز نیست (حضرت امام و آیات عظام خویی، تبریزی، زنجانی و مکارم).

بنا بر احتیاط واجب، جایز نیست (آیات عظام گلپایگانی و صافی).

اگر اسباب اذیت ناشی از شفقت پدر و مادر باشد، حرام است (آیات عظام فاضل و سیستانی).

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۱، مسئله ۱۷۴۰.

۲. عروة الوثقی، فصل فی اقسام الصوم، مسئله ۲، بخش التاسع، من المحضورات؛

توضیح المسائل مراجع، ج ۱، مسئله ۱۷۴۱.

روزه مستحبی اولاد با جلوگیری پدر یا

مادر

• اگر پدر یا مادر فرزند را از گرفتن روزه مستحبی جلوگیری کنند، درحالی که روزه گرفتن فرزند سبب اذیت شدن آن‌ها نشود، آیا فرزند می‌تواند روزه مستحبی بگیرد؟^۱
احتیاط واجب این است که روزه نگیرد (حضرت امام).

نباید روزه بگیرد (آیات عظام اراکی و نوری).
می‌تواند روزه مستحبی بگیرد (آیات عظام خوئی، تبریزی، گلپایگانی، فاضل، صافی، سیستانی و زنجانی).

روزه مستحبی اولاد، بدون اجازه پدر یا

مادر

• اگر پدر و مادر، اولاد را از روزه مستحبی نهی نکرده باشند و همچنین روزه مستحبی اولاد موجب ناراحتی آن‌ها نشود، آیا اجازه گرفتن از آن‌ها لازم است؟^۲

خیر، واجب نیست (آیات عظام بهجت، خوئی، تبریزی، گلپایگانی، فاضل، صافی، سیستانی، زنجانی و مکارم).

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۱، مسئله ۱۷۴۱.

۲. توضیح المسائل مراجع، ج ۱، مسئله ۱۷۴۲ و ۱۷۴۱.

فصل هشتم:
روزه‌های مستحب

• در چه روزهایی روزه گرفتن مستحب است؟^۱
 روزه تمام روزهای سال، غیر از روزه‌های حرام و مکروه که گفته شد، مستحب است و برای بعضی از روزها بیشتر سفارش شده است^۲ که از آن جمله است:

۱. پنجشنبه اول و پنجشنبه آخر هر ماه و چهارشنبه اولی که بعد از روز دهم ماه است و اگر کسی این‌ها را به جا نیاورد، مستحب است قضا کند و چنانچه اصلاً نتواند روزه بگیرد، مستحب است برای هر روز یک مُد طعام یا دوازده نخود نقره به فقیر بدهد؛

۲. سیزدهم و چهاردهم و پانزدهم هر ماه؛

۳. تمام ماه رجب و شعبان و بعضی از این دو ماه، اگرچه یک روز باشد؛

۴. روز عید نوروز؛

۵. روز بیست و پنجم و بیست و نهم ذی قعدة؛

۶. روز اول تا روز نهم ذی حجه (روز عرفه)؛ ولی اگر به واسطه ضعف روزه، نتواند دعاهای روز عرفه را بخواند، روزه آن روز مکروه است؛

۷. عید سعید غدیر (هجدهم ذی حجه)؛

۸. روز اول و سوم محرم؛

۹. میلاد مسعود پیغمبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (هفدهم

ربیع الاول)؛

۱۰. روز مبعث حضرت رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

(بیست و هفتم رجب).

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۱، مسئله ۱۷۴۸.

۲. برخی از آنچه ذکر می‌شود، استحبابش برای برخی از فقهای عظام بخصوصه ثابت نیست.

افطار روزه مستحبی

- آیا باطل کردن روزه مستحبی حرام است؟^۱
اگر کسی روزه مستحبی بگیرد، واجب نیست آن را به آخر رساند؛ بلکه اگر برادر مؤمنش او را به غذا دعوت کند، مستحب است دعوت او را قبول کرده و در بین روز افطار کند.

۲۱۰

احکام روزه

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۱، مسئله ۱۷۴۸.

فصل نهم:
روزه‌های مکروه

• روزه‌های مکروه را نام ببرید.^۱

۱. روزه روز عاشورا؛

۲. روزی که انسان شک دارد روز عرفه است

یا عید قربان؛

۳. روزه روز عرفه برای کسی که می‌ترسد از

دعاهای روز عرفه باز بماند؛

۴. روزه مستحبی فرزند بدون اذن پدر؛

۵. روزه مستحبی مهمان بدون اذن میزبان.

۲۱۳

فیهما

فصل نهم / روزه‌های مکروه

۱. عروة الوثقی، فصل فی اقسام الصوم، مسئله ۲، بخش انا المکروه منه؛ توضیح المسائل مراجع، ج ۱، مسئله ۱۷۴۷.

فصل دهم:
احكام روزة مسافر

● روزه از کدام مسافر ساقط است؟^۱

مسافری که باید نمازهای چهاررکعتی را در سفر دو رکعت بخواند، نباید روزه بگیرد و مسافری که نمازش را تمام می‌خواند، مثل کسی که شغلش مسافرت یا سفر او سفر معصیت است، واجب است در سفر روزه بگیرد (مشهور).

مسافری که باید نمازهای چهاررکعتی را در سفر دو رکعت بخواند، روزه‌اش صحیح نیست و مسافری که نمازش را تمام می‌خواند، مثل کسی که شغلش مسافرت یا سفر او سفر معصیت است، روزه‌اش صحیح است^۲ (مشهور).^۳
آیا روزه از مسافری که نمازش شکسته است، صحیح است؟^۴

خیر، روزه صحیح نیست؛ مگر در چهار جا:

۱. بدل هَدَی تمتع؛^۵

۲. بدل بدنه؛^۶

۳. روزه نذر (با رعایت شروط)؛

۴. طلب حاجت.

۱. عروة الوثقی، فصل فی شرائط صحة الصوم، الأمر الخامس.

۲. تفصیل مسئله در «فصل ششم: احکام روزه مسافر» می‌آید.

۳. عروة الوثقی، فصل فی شرائط صحة الصوم، المورد الخامس.

۴. عروة الوثقی، فصل فی شرائط صحة الصوم، الشرط الخامس و مسئله ۳؛ بهجت، وسیلة النجاة، مسئله ۱۱۴۲ و ۱۱۴۳.

۵. کسی که از قربانی واجب در حج تمتع ناتوان است، واجب است به جای آن، ده روز روزه بگیرد که سه روز اول آن را باید در همان اثنای سفر حج روزه بگیرد؛ هر چند مسافر باشد. هفت روز باقی‌مانده را نیز پس از برگشتن به وطن به جا آورد. تفصیل احکام این مسئله در کتاب مناسک حج ذکر شده است.

۶. کسی که در مناسک حج تمتع در وقوف عرفات قبل از غروب آفتاب از سرزمین عرفات خارج شود و دوباره به عرفات برنگردد، باید یک شتر کفاره بدهد و اگر نتواند این کفاره را بدهد، باید هجده روز روزه بگیرد. نیز می‌تواند این هجده روز را در همان حال سفر در مکه یا در راه برگشتن یا بعد از بازگشت به وطن به جا آورد. تفصیل این احکام در کتاب مناسک حج ذکر شده است.

حکم روزه طلب حاجت در مدینه برای شخص مسافراً

مسافر می‌تواند برای خواستن حاجت، سه روز در مدینه روزه مستحبی بگیرد؛ اما آن سه روز: بنا بر احتیاط واجب آن سه روز، روزهای چهارشنبه و پنجشنبه و جمعه باشد (حضرت امام و آیات عظام خویی، تبریزی، سیستانی، وحید، مکارم و فاضل).
افضل این است که آن سه روز، روزهای چهارشنبه و پنجشنبه و جمعه باشد (آیات عظام گلپایگانی و اراکی و بهجت).

نیت روزه مستحبی با داشتن روزه قضا برای مسافر در مدینه

• آیا شخص مسافری که روزه قضا دارد، می‌تواند در مدینه روزه طلب حاجت را که در مسئله قبل گفته شد، به جا آورد؟^۲
می‌تواند به جا آورد (حضرت امام و آیات عظام خویی، اراکی، فاضل و مکارم).
نمی‌تواند به جا آورد (آیت‌الله وحید).
بنا بر احتیاط واجب، نمی‌تواند روزه طلب حاجت بگیرد (آیت‌الله سیستانی).
روزه در اماکن تخییر
مسافری که در اماکن تخییر، مخیر است

۱. عروة الوثقی، فصل فی شرائط صحة الصوم، المورد الثالث؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۱۸؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۲۶؛ بهجت، وسیلة النجاة، مسئله ۱۱۴۲.

۲. عروة الوثقی، فی شرائط صحة الصوم، مسئله ۳؛ استفتای کتبی خصوصی از آیت‌الله وحید.

نمازش را دوررکعتی یا چهاررکعتی بخواند، آیا می‌تواند روزه بگیرد؟^۱
خیر، حکم تخییر به نماز اختصاص دارد و شامل روزه نمی‌شود (مشهور).^۲

حکم روزه در حالت جمع بین قصر و

تمام

• در حالتی که از باب احتیاط، شخص در نماز وظیفه‌اش جمع بین قصر و تمام است، درخصوص روزه چه وظیفه‌ای دارد؟^۳
بنا بر احتیاط واجب، باید بین روزه آن روز و قضای آن جمع کند (آیات عظام خوبی و بهجت و سیستانی).
واجب است روزه بگیرد و گرفتن قضا واجب نیست (آیت‌الله تبریزی).

روزه نذری در سفر

• آیا گرفتن روزه نذری در سفر جایز است؟^۴
اگر فرد نذر کند روز معینی را روزه مستحبی بگیرد، نمی‌تواند آن را در سفر به جا آورد؛ مگر در نیت نذر تصریح کرده باشد که روزه را در سفر انجام دهد یا در نیت نذر تصریح کرده باشد که

۱. عروة الوثقی، فصل فی شرائط صحة الصوم، الأمر الخامس.

۲. سایر احکام مربوط به روزه مسافر در فصل ششم: احکام روزه مسافر می‌آید.

۳. بر کرانه فقه، ص ۲۰۲، سؤال ۵۲۶؛ صراط النجاة، ج ۱، ص ۱۴۲، سؤال ۳۶۸؛ استفتای خصوصی کتبی از آیت‌الله سیستانی؛ بهجت، استفتانات، ج ۲، سؤال ۲۹۷۵.

۴. عروة الوثقی، فصل فی شرائط صحة الصوم، الشرط الخامس؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۱۷؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۲۵؛ بهجت، توضیح المسائل، مسئله ۱۳۵۵؛ مکارم، پیک احکام، مسئله ۱۴۴۳؛ سیدعلی خامنه‌ای، استفتانات جدید، سؤال ۵۹.

روزه را انجام دهد؛ چه مسافر باشد چه مسافر نباشد (مشهور).

اگر در نیت نذر، تصریح کرده باشد که روزه را در سفر انجام دهد یا در نیت نذر تصریح کرده باشد که روزه را انجام دهد، چه مسافر باشد چه مسافر نباشد، بنا بر احتیاط واجب، به نیت رجائاً باید بگیرد (آیت الله بهجت).

اگر فرد نذر کند روز معینی را روزه مستحبی بگیرد، نمی تواند آن را در سفر به جا آورد. حتی اگر در نیت نذر تصریح کرده باشد که روزه را در سفر انجام دهد یا در نیت نذر تصریح کرده باشد که روزه را انجام دهد چه مسافر باشد چه مسافر نباشد، این نذر هم اشکال دارد (آیت الله مکارم).

برخی از شروط دخیل در صحت نذر روزه مستحبی در سفر

۱. شخص هنگام نذر مسافر نباشد؛ اما اگر مسافر باشد و بخواهد نذر کند تا در سفر روزه بگیرد:^۱

جایز است (آیات عظام تبریزی، سیستانی و زنجانی).

جایز است؛ ولی بنا بر احتیاط واجب، روزه را

۱. توضیح المسائل مراجع، ج ۱، ذیل مسئله ۱۷۱۷؛ فلاح زاده، احکام اعتکاف، ص ۲۳؛ استفتای خصوصی جامعه الزهراء حوزه علمیه قم از مراجع عظام تقلید، استفتائات نذر؛ استفتای خصوصی توسط اداره پاسخگویی به سؤالات دینی آستان قدس رضوی، استفتائات اعتکاف؛ سیدعلی خامنه ای، استفتائات جدید، سؤال ۵۹؛ استفتای کتبی خصوصی از آیت الله سیستانی؛ استفتای شفاهی از دفتر آیت الله تبریزی در قم؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۱، سؤال ۵۱۶؛ اراکی، استفتائات، ص ۱۵۸، مبحث نذر و عهد، سؤال ۱۰؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، سؤال ۵۸۴؛ نوری، هزارویک مسئله فقهی، سؤال ۲۳۱.

- به نیت رجائاً باید بگیرد (آیت الله بهجت).
 محل اشکال است (آیت الله اراکی).
 صحت چنین نذری مشکل است و احتیاط در ترک است (آیت الله صافی).
 جایز نیست (آیات عظام فاضل، نوری و وحید).
 بنا بر احتیاط واجب، چنین نذری صحیح نیست (رهبر معظم انقلاب).
 ۲. نذر روزه برای روزه همان روز باشد؛ ولی اگر بعد از فجر صادق، نذر کند که همان روز را روزه بگیرد؛
 چنین نذری صحیح نیست (رهبر معظم انقلاب).
 صحت چنین نذری محل اشکال است (آیت الله سیستانی).
 ۳. شخص روزه قضا نداشته باشد؛ ولی اگر روزه قضا داشته باشد و نذر کند که در سفر روز معینی را روزه مستحبی بگیرد؛
 نذرش صحیح است و باید در سفر در همان روز روزه بگیرد (رهبر معظم انقلاب).
 صحت نذرش محل اشکال است (آیت الله سیستانی).

۱. سیدعلی خامنه‌ای، استفتانات جدید، سؤال ۵۹.

۲. سیدعلی خامنه‌ای، استفتانات جدید، سؤال ۶۱؛ نک: العروة الوثقی، شرائط صحة الصوم، مسئله ۳.

مسافرت رفتن در روزه نذر معین

• اگر شخصی در نیت نذر معین تصریح نکرده باشد که روزه را در سفر انجام دهد یا در نیت نذر تصریح نکرده باشد که روزه را انجام دهد، چه مسافر باشد، چه مسافر نباشد، آیا می‌تواند در آن روز به سفر برود؟^۱

بلی، می‌تواند سفر برود و اگر سفر رفت، باید قضای آن را بعداً بگیرد (حضرت امام و آیات عظام خویی، تبریزی، فاضل، سیستانی، وحید و صافی).

خیر، نمی‌تواند سفر برود و اگر اختیاریاً سفر رفت، علاوه بر قضا، کفاره شکستن نذرش را هم باید بدهد (آیات عظام گلپایگانی و اراکی و زنجانی).

بنا بر احتیاط واجب، نمی‌تواند سفر برود و اگر اختیاریاً سفر رفت، علاوه بر قضا، بنا بر احتیاط واجب کفاره شکستن نذرش را هم باید بدهد (آیت الله مکارم).

مسافرت قبل از ظهر

• اگر روزه‌دار قبل از ظهر مسافرت برود و موقع اذان ظهر از حد ترخص گذشته باشد، روزه‌اش چه حکمی دارد؟^۲

باطل است (مشهور).

بنا بر احتیاط واجب، نمی‌تواند آن روز را روزه

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۲۶۵۳؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۲۷۱۷.
 ۲. عروة الوثقی، فصل فی شرائط وجوب الصوم، مسئله ۱؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۲۱؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۲۹.

بگیرد (آیت الله سیستانی).

اگر از شب نیت سفر داشته باطل است و اگر در بین روز قصد سفر کند، روزه اش صحیح است (آیات عظام تبریزی و زنجانی).

اگر از شب، نیت سفر داشته، باطل است و اگر در بین روز قصد سفر کند، بنا بر احتیاط واجب، جمع کند بین اتمام و قضا (آیت الله خویی).

مسافرت بعد از ظهر

- اگر روزه دار بعد از ظهر به مسافرت برود، روزه اش چگونه است؟
روزه اش صحیح است (تمام مراجع عظام تقلید).

رسیدن مسافر به وطن و محل اقامت،

بعد از ظهر

- اگر روزه دار بعد از ظهر به وطن یا جایی که قصد ده روز دارد، برسد، روزه اش چه حکمی دارد؟^۲

باطل است (مشهور).

احتیاط واجب باطل است (آیت الله سیستانی).

۱. عروة الوثقی، فصل فی شرائط وجوب الصوم، مسئله ۱؛ توضیح المسائل مراجع،

مسئله ۱۷۲۱؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۲۹.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۲۳؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۳۱.

رسیدن مسافر به وطن قبل از ظهر

• اگر مسافر قبل از ظهر به وطن یا جایی که قصد دارد ده روز بماند، برسد، روزه اش چگونه است؟^۱

اگر مبطلی انجام نداده، روزه اش صحیح است (مشهور).

اگر مبطلی انجام نداده است، بنا بر احتیاط واجب، باید آن روز را روزه بگیرد (آیت الله سیستانی).

شک در رسیدن به وطن قبل از ظهر

اگر مسافر قبل از ظهر به وطن برگردد، ولی شک کند که به اذان ظهر رسیده است یا نه، برخی از مراجع مثل رهبر معظم انقلاب می فرمایند: «روزه اش صحیح است»؛ ولی برخی دیگر از مراجع مثل آیت الله بهجت می فرمایند: «شخص باید قبل از ظهر به شهر خودش وارد شود؛ یعنی به حدی برسد که دیگر عرفاً مسافر بر او صدق نکند و با شک در این مطلب، بنا بر رسیدن بگذارد و در صورت رسیدن به حد ترخص و نرسیدن به شهر، احتیاط مورد دارد.»^۲

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۲۲؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۳۰.
 ۲. سیدعلی خامنه ای، استفتانات جدید، سؤال ۶۵؛ بهجت، استفتانات، ج ۲، سؤال ۲۸۶۳.

معيار مکانی جواز افطار روزه و عدم جواز آن برای فرد مسافر

• ملاک مکانی در شروع در سفر قبل از اذان ظهر یا بعد از آن و همچنین در بازگشت به وطن، نفس شهر است یا حد ترخص شهر؟^۱

ملاک در شروع سفر قبل از اذان ظهر یا بعد از اذان ظهر، خروج از خود شهر است، نه حد ترخص آن؛ هرچند سزاوار است مراعات مقتضای احتیاط، ترک نشود (آیات عظام خویی، تبریزی، وحید و سیستانی).

ملاک در شروع سفر قبل از اذان ظهر یا بعد از اذان ظهر، معلوم نیست که خود شهر باشد یا حد ترخص آن؛ از این رو اگر روزه دار قبل از ظهر از وطن یا محل اقامت خارج شود، ولی موقع اذان ظهر هنوز از حد ترخص نگذشته باشد یا مسافر در موقع برگشت به وطنش، قبل از ظهر به حد ترخص برسد، ولی بعد از ظهر وارد وطن یا جایی که محل اقامتش است بشود، بنا بر احتیاط واجب باید جمع کند بین اتمام و قضا (آیات عظام گلپایگانی و مکارم و بهجت).

رسیدن مسافر به حد ترخص

• اگر روزه دار قبل از ظهر از وطن یا محل اقامت خارج شود، ولی موقع اذان ظهر هنوز از حد ترخص نگذشته باشد، روزه اش چه حکمی دارد؟^۲

۱. سیستانی و خویی و تبریزی و وحید خراسانی، منهاج الصالحین، مسئله ۱۰۳۹؛ عروة الوثقی، فصل فی شرائط وجوب الصوم، مسئله ۱؛ بهجت، استفتائات، ج ۲، سؤال ۳۰۴۰.

۲. عروة الوثقی، فصل فی شرائط وجوب الصوم، مسئله ۱.

بنا بر احتیاط واجب بین اتمام و قضا جمع کند (آیات عظام گلپایگانی، اراکی و مکارم).

بنا بر احتیاط مستحب بین اتمام و قضا جمع کند (آیات عظام خویی و سیستانی).

اگر مسافر در موقع برگشت به وطنش قبل از ظهر به حد ترخص برسد، ولی بعد از ظهر وارد وطن یا جایی بشود که محل اقامتش است، حکم روزه اش چیست؟^۱

بنا بر احتیاط مستحب بین اتمام و قضا جمع کند (آیات عظام خویی و سیستانی).

بنا بر احتیاط واجب بین اتمام و قضا جمع کند (آیات عظام گلپایگانی و مکارم و بهجت).

جهل به بطلان روزه مسافر

- اگر کسی نداند که روزه مسافر باطل است و در سفر روزه بگیرد، حکم روزه اش چیست؟
اگر تا آخر روز جاهل بوده و نمی دانسته که روزه مسافر باطل است، روزه اش صحیح است (تمام مراجع عظام تقلید).^۲
اگر بین روز متوجه شد، روزه اش باطل است (تمام مراجع عظام تقلید).^۳

۱. عروة الوثقی، فصل فی شرائط وجوب الصوم، مسئله ۱.

۲. عروة الوثقی، فصل فی شرائط صحة الصوم، الأمر الخامس؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۱۹؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۲۷.

۳. عروة الوثقی، فصل فی شرائط صحة الصوم، الأمر الخامس؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۱۹؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۲۷.

فرااموشى بطلان روزه مسافر

- حکم روزه مسافرى که فرااموش کرده است روزه مسافر باطل است یا فرااموش کرده که مسافر است و روزه گرفته است، چیست؟^۱ روزه اش باطل است (مشهور). بنا بر احتیاط واجب روزه اش باطل است (آیت الله مکارم).

۲۲۷

فصل دهم / احکام روزه مسافر

۱. عروة الوثقی، فصل فی شرائط صحة الصوم، الأمر الخامس؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۲۰؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۲۸.

فصل یازدهم:
چگونگی تشکیل هلال

ماه در چرخشش به دور زمین هنگامی که مقابل خورشید قرار می‌گیرد، به اصطلاح می‌گویند مقارنه. در این حالت هیچ نوری از ماه به زمین منعکس نمی‌شود. وقتی ماه از حالت مقارنه خارج می‌شود، به اصطلاح تولد ماه نجومی است. البته تا مدتی امکان تشکیل هلال نیست؛ چون شدت نور خورشید امکان انعکاس نور ماه به زمین را نمی‌دهد؛ بنابراین حدود هجده ساعت قبل از مقارنه و هجده ساعت بعد از مقارنه، امکان انعکاس نور ماه به زمین نیست. به این حالت ماه، تحت الشعاع بودن یا درمحاق بودن می‌گویند که حداقل حدود ۳۶ ساعت است.^۱ به تعبیر ساده عرفی، این همان زمانی است که ماه با خورشید در روز در آسمان است و در هیچ ساعتی از آخر شب و اول شب در آسمان دیده نمی‌شود.

بعد از اینکه سن ماه از هجده ساعت بیشتر شود و شروط دیگر مانند زاویه آن نسبت به خورشید و ارتفاع آن از سطح افق در هنگام غروب خورشید و غبار آلود نبودن آسمان به هنگام غروب و دیگر امور مناسب باشد، امکان رؤیت هلال، یعنی انعکاس نور خورشید از ماه به زمین، پس از غروب قرص خورشید فراهم می‌شود که به آن هلال ماه گویند.

نکته: اگر سن ماه از حدود چهارده ساعت بیشتر باشد، رؤیت آن با چشم مسلح ممکن است و اگر بیشتر از حدود بیست ساعت باشد،

امکان رؤیت آن با چشم عادی نیز فراهم می‌شود. البته همان‌طور که گذشت، اگر امور دیگر نیز فراهم باشد. اما در کمتر از چهارده ساعت، امکان رؤیت هلال حتی با چشم مسلح تقریباً ناممکن است.

راه‌های ثابت‌شدن اول ماه

• اول ماه به چند طریق ثابت می‌شود؟^۱
 اول ماه طبق نظر مشهور فقها به پنج طریق ثابت می‌شود: ۱. دیدن ماه؛ ۲. یقین یا اطمینان عقلایی؛ ۳. شهادت دو مرد عادل؛ ۴. گذشتن سی روز از اول ماه؛ ۵. حکم حاکم. تفصیل هر کدام در ادامه می‌آید.

اولین طریق: دیدن ماه

آنکه خود انسان ماه را ببیند و دیدن باید با چشم معمولی، یعنی با چشم غیرمسلح باشد. بنابراین دیدن با تلسکوپ^۲ کافی نیست (حضرت امام و آیات عظام تبریزی، سیستانی، صافی و مکارم).^۳

آنکه خود انسان ماه را ببیند؛ خواه با چشم عادی ببیند، خواه با چشم غیرعادی. بنابراین

۱. عروة الوثقی، فصل فی طرق ثبوت الهلال؛ خوبی و تبریزی و وحید و سیستانی، منهاج الصالحین، ذیل مسئله ۱۰۴۲، فصل فی ثبوت الهلال؛ گلپایگانی، هدایة العباد، مسئله ۱۳۶۷؛ صافی، هدایة العباد، مسئله ۱۳۶۸.
 ۲. اگر از تلسکوپ برای یافتن موقعیت هلال استفاده شود، به گونه‌ای که بعد از پیدا کردن موقعیت آن، با چشم عادی نیز ماه مشاهده شود، به نظر مشهور مراجع کافی است.

۳. تحریر الوسیله، مسائل مستحدثه، مسائل الصلاة و الصوم، مسئله ۱۸؛ استفتای کتبی خصوصی از مراجع؛ تبریزی، صراط النجاة، ج ۱۰، سؤال ۴۵۱.

دیدن با تلسکوپ نیز کافی است^۱ (رهبر معظم انقلاب و آیت‌الله فاضل).^۲

این است که خود انسان ماه را ببیند و دیدن باید با چشم معمولی یعنی چشم غیرمسلح باشد. بنابراین دیدن با تلسکوپ کافی نیست؛ مگر مفید یقین باشد (آیت‌الله بهجت).^۳

دومین طریق: یقین یا اطمینان عقلایی

آنکه عده‌ای که از گفته‌ی آنان یقین یا اطمینان پیدا می‌شود، بگویند ماه را با چشم غیرمسلح^۴ دیده‌اند یا هرچیزی که به واسطه‌ی آن یقین یا اطمینان پیدا شود^۵ (مشهور).^۶

سومین طریق: شهادت دو مرد عادل

آنکه دو مرد عادل بگویند که در شب، ماه را با چشم غیرمسلح^۷ دیده‌اند. ولی اگر صفت ماه را به خلاف یکدیگر بگویند، اول ماه ثابت نمی‌شود. همچنین است اگر انسان به اشتباه آن‌ها یقین یا اطمینان داشته باشد یا شهادت آنان به معارض مبتلا بوده یا در حکم معارض

۱. رؤیت با چشم و با عینک و با تلسکوپ محکوم به حکم واحدند؛ اما درباره‌ی انعکاس به رایانه که در آن صدق عنوان رؤیت معلوم نیست، محل اشکال است (رهبر معظم انقلاب).

۲. استفتای کتبی خصوصی از مراجع.

۳. استفتای کتبی خصوصی از مراجع.

۴. یا با چشم مسلح (طبق نظر برخی از مراجع مثل رهبر معظم انقلاب و آیات عظام فاضل).

۵. درباره‌ی اطمینان، معتبر است که از منشأهای عقلایی حاصل بشود.

۶. عروة الوثقی، فصل فی طرق ثبوت الهلال؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۲۰.

۷. یا با چشم مسلح (طبق نظر برخی از مراجع مثل رهبر معظم انقلاب و آیت‌الله فاضل).

باشد. مثلاً گروهی به دنبال رؤیت ماه باشند (استهلال کنند) و دو نفر عادل از میان آنان ادعای رؤیت کنند و دیگران رؤیت نکنند؛ حال آنکه دو نفر عادل دیگر در میان آن‌ها باشد که در دانستن جای هلال و در تیزبینی، مانند آن دو عادل اول باشند و آسمان صاف باشد و مانع احتمالی از دیدن آن دو نباشد و آن‌ها بگویند ماه دیده نشد. در این چنین حالاتی، اول ماه به شهادت دو عادل ثابت نمی‌شود (مشهور).^۱ تذکر: باید شهادت به رؤیت باشد؛ بنابراین با شهادتی که از روی حس نبوده، بلکه از روی حدس باشد، اول ماه ثابت نمی‌شود (مشهور). تذکر: اول ماه به شهادت زنان یا به شهادت یک مرد همراه قسم هم ثابت نمی‌شود (مشهور).

چهارمین طریق: گذشتن سی روز از اول ماه

آنکه سی روز از اول ماه شعبان بگذرد که به واسطه آن، اول ماه رمضان ثابت می‌شود و سی روز از اول ماه رمضان بگذرد که به واسطه آن، اول ماه شوال ثابت می‌شود (مشهور).^۲

پنجمین طریق: حکم حاکم

اول ماه به حکم حاکم شرع ثابت می‌شود؛ مگر اینکه فرد بداند در حکم حاکم شرع اشتباهی شده است (حضرت امام و رهبر معظم

۱. عروة الوثقی، فصل فی طرق ثبوت الهلال؛ توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۳۰.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۳۰؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۳۸.

انقلاب و آیات عظام تبریزی، فاضل، گلپایگانی، اراکی، مکارم، نوری و صافی).^۱

اول ماه به حکم حاکم شرع ثابت نمی‌شود و رعایت احتیاط اولی است (آیت‌الله خوئی).^۲

اول ماه به حکم حاکم شرع ثابت نمی‌شود؛ مگر اینکه از حکم حاکم شرع یا ثابت شدن ماه نزد او، اطمینان یا یقین به دیده شدن ماه با چشم غیرمسلح (چشم معمولی) در همان شهر یا شهرهایی که با آن شهر اتحاد افق دارند، حاصل شود (آیت‌الله سیستانی).^۳

ثبوت ماه با حکم حاکم شرع، محل اشکال است؛ مگر اینکه از حکم حاکم شرع یا ثابت شدن ماه نزد او، اطمینان یا یقین به دیده شدن ماه با چشم غیرمسلح (چشم معمولی) در همان شهر یا شهرهایی که با آن شهر اتحاد افق دارند، حاصل شود (آیات عظام وحید و زنجانی).^۴

اموری که اول ماه به واسطه آنها ثابت نمی‌شود

• چه طریق‌هایی در اثبات اول ماه معتبر نیستند؟^۵

طبق نظر مشهور فقها، اول ماه به وسیله تقویم و محاسبات نجومی یا شکل ظاهری

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۳۱.

۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۳۱.

۳. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۳۱.

۴. وحید، منهاج الصالحین، ج ۱، ذیل مسئله ۱۰۴۲، فصل فی ثبوت الهلال؛ توضیح

المسائل مراجع، مسئله ۱۷۳۱.

۵. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۳۲ و ۱۷۳۳.

هلال یا دیر غروب کردن آن یا رؤیت ماه قبل از زوال یا طوق دار بودن ماه ثابت نمی شود که تفصیل هر کدام می آید.

۱. تقویم و محاسبات نجومی

- آیا اول ماه با پیشگویی منجمان ثابت می شود؟^۱
- اول ماه با پیشگویی منجمان ثابت نمی شود؛ مگر اینکه شخص از گفته آنان یقین یا اطمینان به دیده شدن ماه پیدا کند (تمام مراجع عظام تقلید).^۲

۲. شکل ظاهری هلال یا دیر غروب کردن

آن

- آیا به وسیله شکل ظاهری هلال، مثل بلند بودن آن یا دیر غروب کردن آن می توان اول ماه را ثابت کرد؟^۳
- خیر (تمام مراجع عظام تقلید).

۳. رؤیت ماه قبل از زوال

- اگر ماه قبل از ظهر دیده شود، آیا آن روز اول ماه محسوب می شود؟
- خیر (حضرت امام و آیات عظام فاضل، گلپایگانی، اراکی، مکارم و سیستانی).^۴
- بلی (آیات عظام خویی، تبریزی، وحید و زنجانی).^۵

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۳۲؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۴۰.

۲. به کیفیتی که گذشت.

۳. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۳۳؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۴۱.

۴. عروة الوثقی، فصل فی طرق ثبوت الهلال، المورد السادس.

۵. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۳۳؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۴۱.

۴. رؤیت ماه بعد از زوال

• در برخی از کشورها مثل سوئد، امکان رؤیت هلال ماه شوال پس از غروب خورشید تا دو سه روز بعد از رؤیت ماه نو در ایران منتفی است؛ چون در این مناطق، ماه قبل از خورشید غروب می‌کند. حال اگر در این مناطق امکان رؤیت هلال قبل از غروب خورشید وجود داشته باشد، آیا همین مقدار برای اثبات هلال ماه شوال کفایت می‌کند؟^۱

رؤیت هلال پیش از غروب برای اثبات حلول ماه قمری جدید از شبی که پس از رؤیت است، کافی است (رهبر معظم انقلاب).

رؤیت هلال بعد از زوال (اذان ظهر) با چشم معمولی حجت است بر اینکه شبی که در پیش است، شب اول ماه است؛ اما رؤیت آن با تلسکوپ کافی نیست. بنابراین اگر رؤیت هلال بعد از زوال فقط با تلسکوپ (چشم مسلح) ممکن است، شبی که در پیش است، شب اول ماه محسوب نمی‌شود. شایان ذکر است معمولاً رؤیت هلال در روز و قبل از غروب آفتاب، در مثل کشورهای شمال اروپا اتفاق می‌افتد که عادتاً ارتفاع ماه در اوایل خروجش از محاق به مقدار مناسب نیست و قبل از غروب آفتاب ارتفاع مناسب پیدا می‌کند (آیت‌الله سیستانی).

۱. سایت رهبر معظم انقلاب، بخش استفتائات، فصل رؤیت هلال؛ استفتای خصوصی کتبی از آیت‌الله سیستانی.

۵. طوق داربودن ماه

- آیا طوق دارا بودن ماه، علامت این است که آن شب، شب دوم ماه است؟^۲
خیر (حضرت امام و رهبر معظم انقلاب و آیات عظام فاضل، گلپایگانی، اراکی، مکارم، سیستانی و بهجت).
بلی (آیات عظام خویی و تبریزی).
بلی؛ ولی اگر یقین داشته باشیم که در شب و روز قبل چنانچه هوا صاف هم می‌بود، امکان رؤیت ماه نبوده است، طوق داشتن ماه در شب بعد، کفایت نمی‌کند (آیت‌الله زنجانی).
ثبوت ماه به طوق داربودن آن، محل اشکال است (آیت‌الله وحید).

مروری بر بحث اتحاد افق

اتحاد و اختلاف افق‌ها

- اگر در شهری اول ماه ثابت شود، آیا در شهرهای دیگر نیز اول ماه ثابت می‌شود؟^۳
اگر در شهری اول ماه ثابت شود، در شهرهای دیگر که در افق با آن شهر متحدند، اول ماه

۱. طوق یعنی علاوه بر نیمه‌دایره هلال که نورانی است، نیمه دیگر آن که کاملاً تاریک است، همراه با هاله‌ای از نور کم دیده شود (برای مطالعه بیشتر، نک: بهجت، توضیح المسائل؛ صراط النجاة، ج ۲، سؤال ۴۳۹).
۲. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۳۳؛ وحید، توضیح المسائل، مسئله ۱۷۴۱؛ منهج الصالحین، قبل از مسئله ۱۰۴۳؛ تحریر الوسیله امام، فصل فی طرق ثبوت الهلال، قبل از مسئله ۱؛ بهجت، وسیله النجاة، فصل فی طرق ثبوت الهلال، قبل از مسئله ۱؛ فاضل، جامع المسائل، ج ۱، سؤال ۶۱۰؛ گلپایگانی، هدایة العباد، ج ۱، مسئله ۱۳۶۹؛ جامع الاحکام، ج ۱، سؤال ۴۵۷؛ عروة الوثقی، فصل فی طرق ثبوت الهلال، قبل از مسئله ۱، المورد السادس.
۳. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۳۵؛ وحید، توضیح المسائل، چاپ جدید، مسئله ۱۷۴۴؛ صافی، جامع الاحکام، ج ۱، ص ۱۳۳.

نیز ثابت می‌شود (حضرت امام و رهبر معظم انقلاب و آیات عظام سیستانی، مکارم، بهجت و اراکی).

اگر در شهری اول ماه ثابت شود، در شهرهای دیگر، چه دور باشند چه نزدیک، چه متحدالافق باشند چه نباشند، اول ماه ثابت می‌شود؛ البته در صورتی که در بخشی از شب مشترک باشند (آیات عظام خویی، تبریزی، فاضل و نوری).

اگر در شهری اول ماه ثابت شود، در شهرهای دیگر، چه دور باشند چه نزدیک، چه در افق متحد باشند چه نباشند، در صورتی که در بیشتر از شب مشترک باشند، ثابت می‌شود. در غیر این صورت، ثبوت اول ماه در آنجا محل اشکال است (آیت‌الله وحید).

به نظر حقیر بعید نیست رؤیت هلال در هر نقطه‌ای، برای نقاط دیگر که در ساعت رؤیت هلال، در آنجا شب یا روز باشد، کافی باشد؛ یعنی روز بعد از آن روز یا شب برای آن‌ها روز اول ماه است. ولی به نظر آقایانی که توافق افق را در کفایت رؤیت هلال برای بلد دیگر معتبر می‌دانند، باید این جهت مراعات شود و مقلد هر مرجعی طبق فتوای مرجع خود عمل کند (آیت‌الله صافی).

منظور از اتحاد افق

- مقصود فقهایی که در بحث رؤیت هلال، اتحاد افق را لازم می‌دانند، از «اتحاد افق» چیست؟^۱

۱. توضیح المسائل مراجع، مسئله ۱۷۳۵، اجوبة الاستفتائات، سؤال ۸۳۹ و ۸۴۰.

منظور این است که اگر در شهر اول، ماه دیده شود، در شهر دوم اگر مانعی مانند ابر یا گرد و غبار نباشد، دیده می‌شود (مشهور).

آیت‌الله سیستانی در ادامه توضیح مطلب بالا می‌فرماید: این در جایی اطمینان‌آور است که شهر دوم چنانچه در غرب شهر اول واقع شده است، در خط عرض^۱ به شهر اول نزدیک باشد و تفاوت بین آن دو در خط عرض، بیشتر از یک یا دو درجه نباشد و اگر در شرق آن است، علاوه بر نزدیکی در خط عرضی، تفاوت بسیاری در خط طول نداشته باشند.^۲

شهرهایی که از جهت احتمال رؤیت و عدم احتمال رؤیت هلال یکسان باشند، متحدالافق محسوب می‌شوند و اگر اختلاف بین دو افق شهر به مقداری باشد که با فرض رؤیت هلال در یکی، هلال در دیگری رؤیت پذیر نباشد، رؤیت آن در شهرهای غربی برای مردم شهرهای شرقی در صورتی که احتمال رؤیت در آن به طور قطع و یقین منتفی باشد، کفایت نمی‌کند (رهبر معظم انقلاب).

۱. مراد از خط عرض، مدارهایی فرضی است که به موازات خط استوا قرار دارد و مراد از خط طول، نیم‌دایره‌هایی فرضی است که از یک قطب شروع و به قطب دیگر ختم می‌شود و آن را نصف‌النهار نیز می‌نامند.

۲. برای مثال، اگر هلال شب اول ماه شوال در شهر مشهد مشاهده شود، برای شهرهایی که در غرب مشهد قرار دارد و عرض جغرافیایی آن‌ها با عرض جغرافیایی مشهد یکسان یا نزدیک باشد، مانند نیشابور، سبزوار، شاهرود، دامغان، تهران، قزوین، سقز و سردشت، اول ماه شوال (عید فطر) ثابت می‌شود؛ اما اگر هلال شب اول ماه شوال مثلاً در شهر سردشت مشاهده شود، در صورتی برای شهرهایی که در شرق شهر سردشت قرار دارد، اول ماه ثابت می‌شود که مشاهده هلال در سردشت، با مشاهده هلال در آن شهرها ملازمته داشته باشد؛ به این معنا که برای فرد یقین یا اطمینان حاصل شود که اگر در شهرهایی که در شرق سردشت قرار دارد، مانعی مانند ابر یا گرد و غبار یا دود نباشد، حتماً ماه در آن شهرها نیز با چشم معمولی مشاهده می‌شود.